

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ БОҲТАР БА НОМИ НОСИРИ ХУСРАВ

Бо ҳуқуқи дастнавис

ВБД:802.0+809.155.0:796

ТКБ:81.2 Анг+81.2Тоҷ:75.1

К-13

КАБИРОВ ШАРИФБЕК АБДУСАЛОМОВИЧ

**ХУСУСИЯТҶОИ ТАРҶУМАИ МАФҶУМҶО, ВОЖАҶО ВА ИБОРАҶОИ
ВАРЗИШӢ АЗ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ БА ЗАБОНИ ТОҶИКӢ**

Диссертатсия

**барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҶои
филологӢ аз рӯи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии
муқоисавӢ-таърихӢ, қиёсӢ ва муқоисавӢ**

**Роҳбари илмӢ: номзади илмҶои филологӢ,
дотсент, Ҷасанова Ш.Р.**

Душанбе - 2025

МУНДАРИЧА

НОМГҶИИ ИХТИСОРАҶО.....	3
МУҚАДДИМА.....	4
ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚ.....	9
БОБИ I. АСОСҶОИ НАЗАРИЯВИИ МАФҶУМҶОИ СОҶАИ ВАРЗИШ	
1.1 . Ҷанбаҳои назариявии мафҳумҳои варзишӣ ва тарҷумаи онҳо аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ.....	14
1.2 . Мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ва хусусияти луғавии онҳо.....	40
1.2.1 Таснифоти мафҳумҳои варзишӣ.....	59
1.3. Мавқеи калимаву истилоҳ ва мафҳумҳои варзишӣ дар лексикаи забони англисӣ ва хусусиятҳои онҳо.....	63
Хулосаи боби 1.....	72
БОБИ II. ВИЖАГИҶОИ ТАРҶУМАИ МАФҶУМҶО, ИБОРАҶО ВА ВОЖАҶОИ ВАРЗИШИИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ БА ЗАБОНИ ТОҶИКӢ	
2.1. Ҷанбаҳои хоси тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ.....	76
2.1.1 Усулҳои тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ.....	85
2.2. Мусоҳибаҳои варзишӣ ва хусусияти тарҷумаи онҳо.....	97
2.3. Сленгҳои варзишӣ дар забони англисӣ ва усули тарҷумаи онҳо ба забони тоҷикӣ.....	116
2.4. Мафҳумҳои варзишии англисӣ дар матнҳои публицистии бадеӣ ва хусусиятҳои тарҷумаи онҳо.....	122
Хулосаи боби 2.....	148
ХУЛОСА.....	152
ТАВСИЯҶО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҶО.....	157
РӢЙҶАТИ АДАБИӢТ.....	158
ИНТИШОРОТ АЗ РӢИИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ.....	177
ЗАМИМА.....	179

НОМГЎЙИ ИХТИСОРАҲО

1. COD – Collins Russian Dictionary – луғат
2. LDCE – Longman Dictionary of Contemporary English – луғат
3. WDS – Wireless Distribution System
4. WNDS – Webster's New Dictionary of Synonyms – луғат
5. ФЗТ – Фарҳанги забони тоҷикӣ
6. ФЗА – Фарҳанги забони англисӣ

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Бо шарофати Истиқлоли давлатӣ ҳамаи соҳаҳо дар кишвари мо рӯ ба тараққӣ ниҳоданд. Истиқлолият барои кишвари мо роҳро ба сӯйи муносибатҳои байналмилалӣ кушод. «Бо фаро расидани Истиқлол миллати деринатаърих пас аз ҳама поймолсозихои манфиатҳои миллӣ парчами озодӣ ва истиқлолро дар қалби Осиё, дар яке аз минтақаҳои пурҷӯшу хурӯши сиёсати ҷаҳони барафрохта, ҷойгоҳи шоистаи хешро дар сиёсату иқтисод ва фарҳанги ин ҳавзаи азими тамаддунзо ба даст овард» [164, с.5].

Рӯз то рӯз дар муносибатҳои байналмилалӣ ҷумҳурӣ ба фазои ҷаҳони мутамаддин роҳ ёфта истодааст. Соҳаи илми забоншиносӣ низ дар ин давра хеле рушд намудааст. Махсусан, омӯзиш ва муқоисаи забони тоҷикӣ бо забони англисӣ, ки ҳар ду ба як оила, яъне оилаи забонҳои ҳиндуаврупой мансубият дошта, аз рӯйи сохтори морфологӣ низ ба гурӯҳи забонҳои аналитикӣ дохил мешаванд, хеле тақомул ёфтааст. Аз ин ҷост, ки нақши забони англисӣ ва омӯзиши он барои тоҷикзабонҳо хеле муҳим арзёбӣ мегардад.

Бояд зикр намоем, ки дар кишвари мо низ ба мисли дигар кишварҳои пешрафта омӯзиши забонҳои хориҷӣ, алалхусус, забони англисӣ яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон махсуб ёфта, ҳамчун васила ҷиҳати рушди иқтисодиёт, иҷтимоиёт ва фарҳанги кишвар мусоидат мекунад.

Вобаста ба ин Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат таъкид намудааст: «Ҳукумати мамлакат ҳанӯз аз нахустин солҳои соҳибистиқлолӣ масъалаи таълими забонҳои хориҷиро таҳти таваҷҷуҳи хосса қарор дода, ҷиҳати тақмили омӯзиши забонҳои хориҷӣ барои чанд марҳала барномаҳои давлатӣ қабул намуд» [208].

Омӯзиши забони англисӣ роҳро ба сӯйи уфуқҳои нави дониш, иттилоот, ҳамкориҳои судманди иқтисодӣ ва фарҳангӣ боз мекунад. Илова бар ин, донишҷӯи забони англисӣ барои муаррифии таъриху тамаддуни миллати фарҳангсолору куҳанбунёди тоҷик мусоидат намуда, муоширати байни миллатҳоро таъмин менамояд. Воқеан, дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рушди

босуръати илму техника омӯзиши забони англисӣ ниҳоят муҳим аст, зеро ин забон яке аз забонҳои муоширати байналмилалӣ эътироф гаштааст.

Маълум аст, ки дар охири асри XIX рушди босуръати варзиш ба миён омада, бо ин васила калимаву истилоҳоти зиёде ба вучуд омаданд, ки таркиби луғавии забонро боз ҳам ғановатмандтар гардониданд. Махсусан, барқарор кардани бозиҳои анъанавии олимпӣ ба рушди босуръати варзиш дар сатҳи ҷаҳонӣ поя гузошт.

Дар ҷомеаи имрӯзаи ҷаҳонӣ варзиш мақоми махсусро дар муносибати иҷтимоӣ-фарҳангӣ ишғол менамояд. Таҳқиқоти омории гузаронидаи мутахассисон нишон медиҳад, ки вақтҳои охир дар соҳаи варзиш намудҳои гуногун ба вучуд омада, рӯз то рӯз рӯ ба тараққӣ ниҳода истодаанд. Инчунин, дар фазои иттилоотӣ низ соҳаи варзиш нақши муҳимро бозида истодааст, зеро баргузориҳои ҷорабиниҳои варзишии сатҳи байналмилалӣ ва тарбияи варзишгарони сатҳи ҷаҳонӣ аз омилҳоест, ки барои бедор намудани шавқи мардуми кишварҳои гуногун ва муаррифии Тоҷикистон ба онҳо ҳамчун кишвари соҳибистиклол мусоидат менамояд.

Бояд зикр намоем, ки бозиҳои варзишӣ вазифаҳои гуногунро дар такмили соҳаҳои, фарҳанг, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ адо менамоянд. Инчунин, варзиш дар тақвият бахшидани муносибатҳои дӯҷонибаи кишварҳо нақши бориз дорад.

Қайд кардан лозим аст, ки варзишгарони Тоҷикистон пас аз ба истиқлол расидани мамлакат дар мусобиқаҳои умумиҷаҳонии варзишӣ ширкат варзида, Ватани моро дар арсаи ҷаҳонӣ муаррифӣ мекунанд. Варзиш чун дигар соҳаҳои иҷтимоӣ дар ҷомеаи имрӯзаи тоҷик яке аз соҳаҳои муҳим ба шумор рафта, ҳукумати ҷумҳурӣ ба рушду тараққии он тавачҷуҳи хосса зоҳир мекунад. Ширкати варзишгарони тоҷик дар мусобиқаҳои варзишии байналмилалӣ нишон медиҳад, ки тоҷикон дар риштаи варзиш аз дигар халқу миллатҳо кам нестанд. Ширкат ва дастовардҳои варзишгарони тоҷик дар олимпиадаи дар шаҳри Порис баргузоргардида, гувоҳи гуфтаҳои боло мебошад. Мусобиқаҳои байналмилалӣ зарурати омӯзиши забони англисиро ба миён меорад ва омӯзиши мафҳумҳои варзишӣ дар ин раванд яке аз вазифаҳои илми забоншиносӣ маҳсуб меёбад.

Тавре қаблан зикр намудем, вақтҳои охир дар кишвари мо низ намудҳои гуногуни варзиш рушд намуда, варзишгарони тоҷик моро дар сатҳи байналмилалӣ муаррифӣ намуда истодаанд. Иштироки варзишгарони тоҷик дар бозиҳои олимпӣ ва унвони қаҳрамони Аврупову Осиё далели ин гуфтаҳои онҳо мебошад.

Ширкат дар мусобиқаҳо ва чорабиниҳои байналмилалӣ варзиш донишҷӯи забони англисиро тақозо менамояд. Муошират дар ҳамаи мусобиқаҳо, чорабиниҳои варзиш ва интишори иттилоот бо забони англисӣ сураат мегирад, аз ин лиҳоз барои варзишгарони тоҷик донишҷӯи забони англисӣ истилоҳот ва мафҳумҳои варзиш бо забони англисӣ зарур ва ҳатмӣ мебошад.

Дар маҷмӯи донишҷӯи забони англисӣ барои муаррифӣ давлату миллат дар арсаи байналмилалӣ хидмат намуда, дар рушду тараққиёти иқтисоди мамлакат ва татбиқи технологияи рақамӣ дар истеҳсолоти ватанӣ нақши асосиро мебозад.

Аз нуқтаи назари забоншиносӣ бошад, соҳаи варзиш ҳамчун сарчашмаи лексикӣ тавачҷуи хоссаро тақозо менамояд. Ин воҳидҳои лексикӣ вобаста ба рушди босуръати соҳаи варзиш рӯз то рӯз афзун мегарданд ва барои забоншиносӣ манбаи нави таҳқиқотро эҷод менамоянд. Омилҳои зиёде барои пайдоиши ин раванд сабаб мегарданд, ба монанди пайдоиши намудҳои нави варзиш, машҳуршавии намудҳои варзиш дар аксари мамлакатҳо, ивазшавӣ дар қоидаҳо, гузоришҳо, инкишофи технологияи нави варзиш ва ғайра. Аз ин хотир, тарҷумаи як қатор мафҳумҳо, вожаҳо ва матнҳои варзиш дар назди забоншиносон ва тарҷумонҳо вазифаҳои муҳимтарро мегузорад.

Воқеан, дар айни замон омӯзиши мафҳумҳову вожаҳо ва матнҳои варзиш, инчунин тарҷумаи онҳо ба забони тоҷикӣ хеле зарур арзёбӣ мегардад. То кунун тавачҷу ба ин масъала дар илми забоншиносии тоҷик ба таври бояду шояд ба назар намерасад. Имрӯз забоншиносони тоҷикро зарур аст, ки тавачҷуи бештарро ба тарҷумаи мафҳуму вожаҳо ва ибораҳои варзишии забони англисӣ зоҳир намуда, роҳҳои дурусти тарҷумаи онҳоро ба роҳ монанд, зеро ин равандро ҷаҳонишавии фарҳангу тамаддунҳо тақозо менамояд. Мавқеи байналмилалӣ доштани забони англисӣ ҳамчун забони муоширати байни миллатҳо, густариш

ёфтани муносибатҳои дипломатӣ тақозо менамояд, ки омӯзиши забони мазкур ба таври ҷиддӣ ба роҳ монда шавад. Ҳамаи ин муобрамияти мавзуи таҳқиқро ташкил медиҳад ва зарурати омӯзиши мавзуи таҳқиқотро ба миён меорад.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Пажӯҳиши назариявӣ ва амалии мафҳумҳо, матнҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишӣ диққати донишмандону муҳаққиқони ватаниву хориҷиро барвақт ба худ ҷалб карда буд. Боиси зикр аст, ки ин мавзӯ аз ҷониби донишмандону забоншиносони зиёде мавриди омӯзишу пажӯҳиш қарор гирифтааст. Мо дар раванди таҳқиқ, аслан, ба қорҳои илмии олимону забоншиносоне, ки ҷанбаҳои гуногуни калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзиширо мавриди омӯзишу пажӯҳиш қарор додаанд, таъя намудем. Инчунин, асарҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Тоҷикон дар оинаи таърих», «Аз Ориён то Сомониён» ва «Забони миллат – ҳастии миллат»-ро ҳамчун заминаи методологии таҳқиқ мавриди истифода қарор додем.

Омӯзиши лексикаи варзишии забони англисӣ дар таҳқиқоти олимони шуравӣ ва рус А. В. Алексеев, Г. И. Атаманова, Л. С. Бархударов, Н. Н. Бобирова, С. В. Гринев, А. М. Гуреева, А. А. Елистратов, В. Н. Комисаров, А. А. Малуш, Е. В. Птушкина ва муҳаққиқони аврупоӣ, аз ҷумла А. Аурбеч, Е. Берсес, Ҷ. Китфор, М. Милик ва дигарон мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Паҳлуҳои гуногуни мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишӣ ҳамчун зухуроти забони англисӣ ва лексикаи махсус таҳқиқ ва баррасӣ гаштаанд.

Дар илми ватанӣ масъалаҳои назарияи тарҷума дар асарҳои М. Б. Шаҳобова, П. Ҷамолиддинов, Б. Камолиддинов, А. Мамадназаров мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Аз таҳқиқоти анҷомшуда рисолаи Мирзоев Д. «Спортивная терминология в таҷикском и англиском языках» ба мавзуи мавриди таҳқиқ наздик мебошад. Мутаассифона, омӯзиши хусусияти тарҷумаи мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ дар илми ватанӣ ба таври лозима ба роҳ монда нашудааст.

Инчунин, баррасии мавзуи мазкур, яъне омӯзиши калимаву истилоҳоти ифодакунандаи бозиҳои варзишӣ дар забони тоҷикӣ дар доираи лаҳҷаву шеваҳо

ва забонҳои дар ҳудуди кишвари мо арзи вучуддошта ба роҳ монда шудааст. Донишманди варзидаи рус В. А. Гордоловский дар таҳқиқоти худ «Игры анатолийских турок» ба ин гурӯҳи мафҳумҳо диққати хосса додааст [32, с.98]. Инчунин, М. С. Андреев дар китоби «Таджики долины Хуф (Верховы Амударьи)» низ хусусиятҳои фарқкунандаи ин гурӯҳи вожаҳоро дар водии Хуф нишон дода тавонистааст [8, с.85]. Ин гурӯҳи мафҳумҳо дар таҳқиқоти муҳаққиқи рус Е. М. Пешерёва «Игрушки и детские игры у таджиков и узбеков» низ инъикоси худро ёфтаанд [111, с.22].

Дар така ба қорҳои забоншиносони рус муҳаққиқони тоҷик низ пажӯҳишҳои худро дар ин самт ба роҳ монда, ба қомеъҳои назаррас ноил гардидаанд. Дар забоншиносии тоҷик омӯзишу пажӯҳиши калимаву истилоҳ ва мафҳумҳои варзишӣ бештар дар доираи забонҳо ва лаҳҷаву шеваҳои муайян сурат гирифтааст. Муҳаққиқи забонҳои ваҳонӣ С. К. Матробилов дар монографияи худ таҳти унвони «Традиционные игры ваханцев (этнолингвистический очерк)» қанбаҳои этнолингвистии ин гурӯҳи калимаву истилоҳотро дар забони ваҳонӣ ба риштаи таҳқиқ қашада, хусусиятҳои хоси онҳоро дар забони ваҳонӣ нишон додааст [85, с.210].

Забоншиносии дигар Н. Гадов, дар китоби «Лексикаи лаҳҷаи Тағнов» дар зерфасли «Номи бозиҳо ва мафҳумҳои бо он алоқаманд» ин гурӯҳи калимаҳоро моҳирона гурӯҳбандӣ намуда, онҳоро ҳамчун мафҳум таҳлил намудааст, ки ин раванд дар забоншиносии тоҷик навагонӣ аст [26, с.68].

Хусусиятҳои хоси ин гурӯҳи калимаҳо, яъне диалектизм будани онҳо дар як лаҳҷаи муайяни забони тоҷикӣ, яъне лаҳҷаи Рашт дар зерфасли «Номи бозиҳо» дар монографияи профессор Ш. Исмоилов «Лексикаи водии Рашт» ба назар мерасад [52, с.116-124].

Инчунин, муҳаққиқи дигари тоҷик Р. Сангинова баромади иддае аз вожаҳои соҳаи варзишро дар ғӯйишҳои тоҷикони Қонибодом тавонистааст нишон диҳад.

Фарқияти калимаву истилоҳоти варзишӣ дар нутқи тоҷикони водии Ҳисор дар монографияи Г. З. Абдуллоева «Таҳқиқи этнолингвистии вожаҳои соҳаи

хунармандӣ ва маишӣ дар лаҳҷаҳои водии Ҳисор» нишон дода шудааст [1, с.241-253].

Воқеан, мавқеи лексикаи варзишӣ дар забони тоҷикӣ хеле калон аст, аз ин лиҳоз, ин гурӯҳи калимаҳо дар осори адибони форсу тоҷик низ аз ҷониби муҳаққиқони ватанӣ ба риштаи таҳқиқ кашида шудаанд. Забоншинос С. Ҳалимова пажӯҳиши хешро таҳти увони «Вожаву истилоҳоти пешаварӣ дар осори Сайиди Насафӣ» ба роҳ монда, диққати хешро ба вожаҳои варзиш ва тамриние, ки Сайиди Насафӣ мавриди истифода қарор додааст, равона сохтааст [149, с.62-64]. Забоншиноси дигари тоҷик А. Шафоатов дар мақолаи «Вожаҳои ифодагари мафҳуми шахсияти варзишгар ва сифатҳои руҳии онҳо дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ» ҷанбаҳои гуногуни ин гурӯҳи калимаҳоро дида барномадааст [153, с.187-191].

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқи диссертатсионӣ дар доираи яке аз самтҳои таҳқиқоти кафедраи забонҳои хориҷии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав иҷро шудааст. Кори диссертатсионии мазкур ҳамчунин ба амалисозии бандҳои марбутатаи Барномаи давлатии такмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ барои давраи то соли 2030 мусоидат хоҳад кард.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқи диссертатсионии моро пажӯҳишу омӯзиши хусусиятҳои тарҷумаи мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ ташкил медиҳад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба мақсади гузошташуда иҷрои вазифаҳои зеринро зарур мешуморем:

- ба низом даровардани маводи назариявӣ ва амалӣ доир ба мавзӯ;
- таҳлили маводи назариявӣ ва натиҷагирии он;
- муайян кардани хусусиятҳои хоси калимаҳои варзишӣ ҳамчун лексикаи соҳавӣ дар забоншиносӣ;
- таснифоти мисолҳои калимаву истилоҳоти варзишӣ дар забони англисӣ;

- муайян кардани хусусиятҳои хоссаи тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ бо забони англисӣ ва мавқеи онҳо дар рушди илми забоншиносӣ;
- нишон додани роҳҳо ва усулҳои асосии тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ;
- муайян кардани роҳҳои калимасозии мафҳумҳои варзишӣ;
- муайян кардани роҳҳо ва усулҳои асосии тарҷумаи мафҳумҳои варзишии англисӣ ба забони тоҷикӣ;
- таҳлили хусусияти луғавӣ ва маънои мафҳумҳои варзишии забони англисӣ;
- пажӯҳиши роҳу усулҳои ташаккули мафҳумҳои варзишии забони англисӣ;
- пажӯҳиш ва омӯзиши усулҳои асосии тарҷумаи калимаҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ.

Объекти таҳқиқот. Объекти таҳқиқоти диссертациониро мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишии забони англисӣ ва тарҷумаи онҳо ба забони тоҷикӣ бо таъҷиб ба иттилооти интишороти гуногун ташкил медиҳад.

Мавзӯи (предмет) таҳқиқотро омӯзиш ва муайян кардани роҳҳо, усулҳо ва методҳои тарҷумаи мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ ташкил менамояд.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро асарҳои олимоне ташкил медиҳанд, ки ба тарҷумаи муқоисавии забонҳо машғул шудаанд ва бевосита ба муқоисаи забонҳо ва роҳҳои баргараф кардани мушкilot ҳангоми тарҷума даст задаанд, аз қабили М. Ҷабборӣ, П. Ҷамшедов, Ф. Турсунов, А. Мамадназаров, З. Мухторов, Д. Искандарова, Ҳ. Саидов, Ҷ. Худойбердиева, М. Б. Нағзибекова, Ш. Б. Каримов, З. Ғафуров ва дигарон.

Хулоса ва тавсияҳое, ки дар диссертатсия оварда шудаанд, бо методологияи муносибати системавӣ, консепсияи илмии таҳлили лингвистӣ асоснок гардида, ба методҳои назариявии таҳқиқот таъҷиб мекунад. Онҳо, инчунин, бо қор ва таҷрибаи шахсии муаллифи диссертатсия тасдиқ карда шудаанд.

Навгони илми таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки дар диссертатсия аввалин маротиба омӯзиши назариявии мафҳумҳои варзишӣ дар забони имрӯзаи англисӣ ба роҳ монда шудааст. Аввалин маротиба усулҳо ва методҳои тарҷуми мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ нишон дода шудааст. Мушкilotи тарҷуми калимаҳои соҳаи варзиш аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ ошкор гардидааст. Нахустин бор дар диссертатсия хусусият ва методҳои асосии тарҷуми мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ муайян карда шудааст. Умумият ва фарқияти мафҳумҳои соҳаи варзиш дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ нишон дода шудааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Калимаву ибораҳои ифодакунандаи соҳаи варзиш дар забони англисӣ яке аз воҳидҳои асосии ин забонро ташкил медиҳанд ва омӯзишу пажӯҳиши хусусиятҳои онҳо аҳамияти назариявӣ ва амалӣ доранд;
2. Калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш дар лексикаи забони англисӣ ҳамеша дар рушду такомул буда, тағйирёбандаанд;
3. Мафҳумҳои варзишӣ дар забони англисӣ ҳамчун воҳиди махсуси лексикӣ ба шумор мераванд.
4. Тарҷуми мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ дорои хусусиятҳои хоси худ мебошанд, ки инро дар айни замон пешравии ин соҳа тақозо менамояд;
5. Тарҷуми мафҳумҳои варзишии забони англисӣ дар матнҳо, фазои интернет, телевизион ва радио вобаста ба завқи хонанда, шунаванда ва тамошобин сурат мегирад.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки маводи диссертатсионии мазкур метавонад дар омӯзиши минбаъдаи муқоисавии мафҳумҳо, истилоҳоти варзишӣ ҳангоми тарҷума мусоидат намояд. Натиҷаҳои бадастомада барои ҳалли як қатор масъалаҳои забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносӣ ҳангоми муқоиса ва тарҷуми мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ҳамчун заминаи илмию назариявӣ метавонанд мавриди истифода қарор гирад.

Аҳаммияти амалии таҳқиқ дар он зоҳир мегардад, ки тавсияҳои назариявӣ-методии пешниҳодкардашуда доир ба роҳҳо, усулҳо ва методҳои тарҷумай мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзиши англисӣ ба таври васеъ мавриди истифодаи амалӣ қарор гирифта метавонанд. Хулоса ва тавсияҳо, ки дар диссертатсия оварда шудаанд, бо методологияи муносибати низомӣ, концепсияи илми забонишноӣ асоснок гардида, ба методҳои назариявӣ ва таҷрибавии таҳқиқот таъя мекунад. Натиҷаҳои илмии диссертатсия барои омӯзиши забони англисӣ, тарҷумай мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзиши англисӣ барои тарҷумонҳо хизмат карда метавонад.

Ҳамчунин, натиҷаҳои бадастомада метавонанд дар раванди таълими равияи забоншиносии муқоисавии таҳсилоти олиии касбӣ ҳангоми машғулиятҳои назариявӣ ва амалӣ ҳамчун дастури таълимӣ истифода шаванд. Ғайр аз ин, натиҷаҳои таҳқиқотро метавон дар таълифи луғатҳои дузабонаи забони англисӣ-тоҷикӣ мавриди истифода қарор дод.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳо, ки зимни пажӯҳиши мавзӯ ба даст омадаанд, дорои арзиши илмию амалӣ мебошанд. Қоидаҳо хулосаҳо ва тавсияҳои илмие, ки дар диссертатсия тавсия гардид, бо методологияи муносибати низомӣ, концепсияи илмии ташхиси забоншиноӣ асоснок карда шуда, ба методҳои назариявӣ ва амалии таҳқиқот таъя кардаанд, ки бешубҳа ҳамчун мавод дар амалия кумак мерасонанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ: Мавзӯи диссертатсия ба вижагиҳои муқоиса ва тарҷумай мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзиши забони англисӣ ба забони тоҷикӣ бахшида шудааст. Аз ин рӯ, таҳқиқоти диссертатсионӣ ба шиносномаи ихтисоси илмии 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ мутобиқат менамояд.

Саҳми шахсии довталаби дарачаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии унвонҷӯ дар таҳлили ҳамачонибаи масъала, омӯзиши дурусти таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ, таҳлили маводу натиҷаҳои дар ҷараёни корҳои таҳқиқотӣ бадастомада, истифодаи маҷмуи усулҳо вобаста ба мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот дар ташкил ва баргузор намудани таҳқиқоти омӯзишӣ, тасдиқи амалии

муқаррароти кори илмӣ дар раванди таҳқиқ, таҳлили натиҷаҳо ва коркарди маълумот, дар таҳия ва нашри мақолаҳои илмӣ, иштирок дар чорабиниҳои илмӣ, ҷамъбасти натиҷаҳои бадастомада ва дар коркарди таҳқиқоти диссертатсионӣ зоҳир мегардад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқот ва хулосаҳои асосии диссертатсия: дар ҷараёни гузаронидани корҳои амалӣ, конференсияҳои илми-назариявӣ, семинарҳо доир ба масъалаи назария ва амалияи роҳи усулҳо ва методҳои тарҷумаи мафҳумҳо, вожаҳо, ибораҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ, гузориш ва муҳокимаҳои мунтазам дар ҷаласаҳо, семинарҳои илмӣ-амалии кафедраи назария ва типологияи забони англисии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, зимни суҳанрониҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ татбиқи худро ёфтаанд.

Натиҷаҳои асосии диссертатсия дар ҷаласаҳои кафедраи назария ва типологияи забони англисии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав (солҳои 2021 – 2024), дар конференсияҳои вилоятӣ, ҷумҳуриявӣ, семинарҳо ва мизҳои мудаввар ба таври васеъ баррасӣ гардидаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ, ки дар 9 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 6 мақола, дар нашрияҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 3 номгӯй дар дигар маҷмуаи маводи конференсияҳои ҷумҳуриявӣ ба таъб расидаанд, инъикоси худро ёфтаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз муқаддима, ду боб, хулоса ва феҳрасти адабиёт иборат буда, ҳаҷми он 192 саҳифаи ҷопи компютери ро ташкил мекунад.

БОБИ I. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИИ МАФҲУМҲОИ СОҲАИ ВАРЗИШ

Чанбаҳои назариявии мафҳумҳои варзишӣ ва тарҷумани онҳо аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ

Забон барои ҳар як қавму миллат мероси муқаддас ба ҳисоб рафта, барои зиндаву побарҷо мондани миллат нақши бузург мебозад. Таърихи тамаддуни башарӣ гувоҳ аст, ки худшиносӣ ва ифтихори миллӣ пойдевори бақои миллати соҳибэҳтиром ва бофарҳанг аст. «Миллате, ки забон, тафаккури миллӣ, таъриху адабиёт, расму оин ва арзишҳои фарҳангиашро қадр намекунад, пояҳои истиқлолиятро низ чандон дер пуштибонӣ карда наметавонад» [166, с.7].

Забон таҷассумгари таърих, тамаддун ва фарҳанги волои ҳар як қавму қабила маҳсуб меёбад. Танҳо забон аст, ки дар ҳама давраи замон таърихи воқеӣ ва ростини миллатро дар ҳофизаи худ нигоҳ дошта [165, с.3], фарогири замонҳои гузашта ва имрӯза мебошад. Дар доираи ин фосолаҳои замонӣ одамон ба ташаккули ҷамъияти инсонӣ баҳо медиҳанд ва воқеиятро ошкор месозанд [39, с.7]. Ҷамъияти инсониро бе соҳаи варзиш тасаввур кардан ғайриимкон аст.

Варзиш яке аз соҳаҳои муҳим дар ҳаёти инсон ба ҳисоб меравад. Луғот ва мафҳумҳои соҳаи варзиш дар забоншиносии тоҷик яке аз мавзӯҳои хеле мубрам ва ҳалталаб буда, аксарияти масъалаҳои он дар таҳқиқоти забоншиносон, ба монанди М. С. Андреев, Ш. Исмоилов, Н. Гадоев мавриди таҳлил қарор гирифта, донишмандон суханҳои беҳтаринро дар ин бора гуфтаанд.

Ин донишмандон инчунин, калимаву истилоҳоти меъёрзеберо, ки қариб ба гӯшаи нестӣ рафта буданд, аз нав зинда карда тавонистаанд. Масалан, Н. Гадоев вожаҳои улчердӣ (бучулбозӣ), пешкунагон, тӯббозӣ ва ғайраро ҳамчун намуна дар таҳқиқоти хеш овардааст, ки аз ғановатмандии забони мо дарак медиҳанд [26, с.68].

Дар доираи осори ниёгон низ омӯзиши амиқи истилоҳоти варзишӣ дар забони тоҷикӣ ба роҳ монда шудааст, забоншинос С. Ҳалимова ин гурӯҳи калимаҳоро дар осори пурғановати Сайидои Насафӣ мавриди пажӯҳиш қарор дода, чунин ибрази андеша намудааст: «Машғулиятҳои гуногуни варзишӣ ва ҳар гуна бозиҳо дар ҳаёти гузаштагони мо мавқеи хоса дошт. Махсусан, дар базмҳо, рӯзҳои ид,

тӯйҳо намудҳои гуногуни бозиҳои варзишӣ бисёртар намоиш дода мешуд. Ин машғулиятҳои одамон дар осори хаттӣ акс ёфтаанд» [149, с.62].

Бештар ба ин масъала забоншиносии варзидаи тоҷик таваҷҷуҳ намуда, дар монографияи худ таҳти унвони «Суфиксальное словообразование имён существительных в «Шахнаме» Абулкасима Фирдоуси» хусусиятҳои хоси ташаккули калимаҳои соҳаи варзишро нишон додааст [54, с.24].

Роҷеъ ба ин масъала донишмандони англис низ фикру андешаҳои ҷолиб баён намудаанд. Масалан, ба андешаи асосгузори ҳаракати муосири олимпӣ Перде Кубертен, «Варзиш ин сулҳ аст». Сулҳ ин лаҳзаи бечанг, бенизоъ ва дар оромию осоиштагӣ зиндагӣ кардани халқҳои гуногун мебошад. Дар давраи антиқа, дар вақти мусобиқаҳои олимпӣ байни шоҳигариҳои Юнон чангу низоъ муваққатан қатъ мегардид, зеро низоъҷӯӣ дар ин марҳила аз маърифати пасти миллат далолат менамуд. Ба ҳамин хотир, се олимпиадаи солҳои 1916, 1940, 1944 аз сабаби чангҳои ҷаҳонӣ мавқуф гузошта шуда буданд. Ҳамчунон, гуногунандешӣ ва зиддияти сиёсӣ ҳамеша ба ҳаракати олимпӣ таъсири манфӣ мерасонанд.

Ҳамаи ин низоъҳо боиси хотимаёбии бозиҳои варзишӣ гардида натавонистанд. То имрӯз варзиш яке аз соҳаҳои муҳимми ҳаёти инсон ба шумор рафта, барои наздикшавии халқу миллатҳои гуногун нақши беҳамтоеро мебозад. Албатта, пеш аз ҳама, рушду такомули соҳаи варзиш ба забон таъсирашро бештар гузошта, боиси пайдо шудани калимаву истилоҳоти зиёде мегардад.

Инчунин, рушду такомули варзиш зарурати муоширати варзишгарон, рӯзноманигорон ва мухлисонро ба миён меорад. Ин ҷо масъалаи тарҷумаи иттилооти гуногун ва нутқи шифоҳӣ хоҳ ноҳоҷ ба миён меояд.

Воқеан, бояд ҳаминро зикр намоем, ки дар ҳаракати байналмилалӣ олимпӣ ду забон мавриди истифода қарор дорад. То чанги дуҷуми ҷаҳон тамомӣ бозиҳои олимпӣ бо забони фаронсавӣ гузаронида мешуданд. Пас аз чанги дуҷуми ҷаҳонӣ ҷойи забони фаронсавиро забони англисӣ иваз намуд, зеро дар ин давра мақому манзалати забони англисӣ ба ҳайси забони байналмилалӣ дучанд гардид.

Ин раванд бештар тарҷумаи калимаву истилоҳоти соҳаи варзишро аз дигар забонҳо ба забони англисӣ ба миён овард.

Бояд зикр намуд, ки айни замон кори тарҷумонҳои соҳаи варзиш хеле зиёд ва мураккаб гардида, тарҷумонҳои ин соҳа бо мушкилиҳо рӯ ба рӯ шуданд, зеро ҳар як забон хусусиятҳои хоси худро доро мебошад. Тасвири забони чаҳони халқу миллатҳо гуногун буда, ҳар як калимаву истилоҳоти ин соҳа таҷассумгари дунёи соҳибзабонон буда метавонанд. Масалан, калимаҳои ифодакунандаи бозиҳои варзишии дулдулбозӣ, чиликқаҳрӣ, барои англисзабонон, тамоман, бегонаанд

Чунончи, тарҷумони соҳаи варзиш на танҳо ба лексикаи соҳавӣ таъя мекунад, балки ба шарҳи мафҳумҳои варзишӣ низ машғул мешавад, ки ин масъалаи муҳим ва душвор ба шумор меравад.

Тарҷумони соҳаи варзиш новобаста бо хусусият ва мураккабии тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ, иттилоот ва нутқи шифоҳӣ дар мусобиқаҳои байналмилалӣ бояд ҳамеша омодагии касбӣ дошта бошад.

Чӣ тавре ки маълум аст, тарҷума ин як намуди муошират махсуб меёбад. Тарҷума фаъолияти махсус буда, вазифаи он таъмини муошират байни халқҳои гуногунзабон мебошад. Бо решаҳои худ он ба гузаштаи дур меравад ва он вақте зухур кард, ки байни гузаштагони инсон муоширати байниҳамдигарӣ ба миён омад [21, с.12]. Ин соҳаи фаъолияти инсонӣ вазифаи хеле душворро ҳал менамояд. Муҳимтарин вазифаи он таъмини муоширати байнизабонӣ мебошад. Дар таърихи инсоният ва тарҷума кӯшиши муайян баҳри шарҳ додани фаъолияти тарҷумонҳо карда шуд, аммо амалияи тарҷумонӣ ҳамеша аз назарияи тарҷума инкишофи босуръаттар дошт.

Асосҳои назариявии тарҷума танҳо дар асри XX таҳия карда шуд. Дар миёнаҳои асри XX забоншиносон тарҷумаро ҳамчун фаъолияти махсуси нутқӣ шуморида, ба тарҷумаи ҳар як воҳиди забонӣ диққати махсус медоданд. Аз ин хотир, мактабҳои гуногуни тарҷума ва равияҳои илмӣ дар масъалаи тарҷума дар ин давра пайдо шуда, то айни замон арзи вучуд доранд, ки ба ҳалли ин масъалаи мушкил машғуланд.

Донишманди варзида Ч. Кетфорд хусусиятҳои хоси тарҷумаро ба эътибор гирифта, қайд мекунад, ки тарҷума ивазнамоии маводи маънии як забон бо муродифи маводи матни забони дигар мебошад [170, с.16]. Аммо дар ҳақиқат ин тавр нест, ҳангоми тарҷума тарҷумон на танҳо ба ҷустӯйи муродиф ва муодили (эквивалент)-и калимаҳо мепардозад, балки кӯшиш мекунад хусусиятҳои хоси забони тарҷумашавандаро донад, дар ин ҳолат ӯ тарҷумаро дуруст ба роҳ монда метавонад. Масалан, бозии варзишии «бузқашак»-ро, агар мо аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ тарҷума намоем «goat pulling» тарҷума мешавад, ки маънои лозимиро, яъне мафҳуми бозии «варзишии, ки ҷовандозон дар ҷашни Наврӯз ва хатнатӯй савора бузро меқашанд», дода наметавонад.

Муҳаққиқ Ю. Найда тарҷумаро ҳамчун ивазнамоии асл бо муродифи забони дигар мешуморад [173, с.18].

Ба андешаи мо, агар аз рӯйи гуфтаҳои муҳаққиқ Ю. Найда хулоса барорем, танҳо мо ба тарҷумаи таҳтулафзӣ ноил мегардем.

Аз рӯйи нуқтаи назарияи муошират тарҷума ин раванди муоширатии байнизабонӣ ва фарҳангӣ мебошад, ки дар асоси таҳлили тарҷумаи матни асл ба роҳ монда шуда, матни наvero, ки матни аслро бо забони дигар иваз менамояд, ба вучуд меорад [22, с.11].

Ба ҳамин сурат назарияи тарҷумаи муосир ин қолаби асосноккардашудаи мантиқии муоширати байни ду забон маҳсуб меёбад. Яке аз масъалаҳои назарияи тарҷума ин муродиф ба шумор меравад. Ин мафҳум дар пояи калимаҳои латинии *aquis* – «баробар» ва *values* – «воқеъ» баромада, дар забони тоҷикӣ муродифро ифода менамояд [59, с.44].

Умуман, дар назарияи тарҷума се намуди онро муайян кардаанд:

- таҳтуллафзӣ;
- муродифӣ;
- озод.

Донишманди варзида А. Д Швейтсер дараҷаи аломатҳои забонӣ, гуфтор, иттилоот, мақсадҳоро муайян намудааст. Воҳидҳои матни асл ва тарҷума метавонанд дар ҳамаи дараҷаҳо ва дар баъзе ҳолатҳо ҳаммуродиф бошанд.

Вазифаи асосии ҳар як тарҷума ин таъмин намудани муродифии иттилоот ба шумор меравад [155, с.31].

Муҳаққиқон вазифаҳои асосии тарҷумаи нутқиро ба тариқи зайл пешниҳод кардаанд:

1. Вазифаи эмотивӣ (ифодаи ҳиссиёт, баёнгарӣ);
2. Вазифаи иродавӣ (мақсад ба қабули иттилоот);
3. Референтӣ (самти мазмуни иттилоот);
4. Мақсади самтҳои алоҳида (алоқабарқароркунӣ);
5. Коди байнизабонӣ (металингвистӣ);
6. Шакли иттилоот [155, с.11].

Албатта, дар вақти тарҷума бисёр ҳолатҳое мешавад, ки муодили калимаҳои тарҷумашавандаро дар забоне, ки бояд тарҷума ба роҳ монда шавад, пайдо кардан ғайриимкон мешавад, лекин ҳангоми тарҷумаи таҳтуллафзӣ мушоҳида мегардад, ки тарҷумон ба ҳадаф расидааст. Меъёри дурусти тарҷума ин зарурати интихоби муродиф набуда, балки ба роҳ мондани тарҷумаи фасеҳ, раван ва фаҳмои матн ба шумор меравад. Аз ин хотир, бисёр муҳаққиқон бар он ақидаанд, ки тарҷумаи муродифӣ на ҳамеша қобили қабул мебошад. Дар вақти тарҷумаи матн иттилоот, мафҳумҳо ва истифодаи ҳамаи намудҳои тарҷума қобили қабул буда, мақсади асосии тарҷума таъмини муоширати байнифарҳангӣ ба шумор меравад.

Воқеан, аксарияти донишмандон кишвари Англияро ватани футбол мешуморанд, аммо аз рӯйи маъхазҳои таҳқиқоти бостоншиносӣ Англия ватани футбол набуда, балки танҳо дар ин мавзӯ ин бозии машҳур ба намуди ҳозира шакл гирифтааст. Маҳз, дар ин кишвар он маҳбуби ҷаҳониён гардида шакли бозии ҷаҳониро гирифт. Аз ин рӯ, калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои футбол дар ин кишвар арзи зухур намуданд. Баъдтар дар бисёр мамлакатҳо маллоҳони англис бозиро паҳн карданд ва дар дигар забонҳо мафҳумҳои ифодакунандаи бозии футбол бо забони англисӣ густариш ёфт. Минбаъд намояндагони ҳар як мамлакат калимаву истилоҳоти ифодакунандаи

мафҳумҳои бозии футболро бо усули нусхабардорӣ аз забони англисӣ ба забони худашон ба вучуд овардаанд.

Бояд қайд намоем, ки калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои асосии футбол бо усули калкакунӣ ва гирифтани аз забони асл дар забонҳои дигар пайдо шудаанд. Аксари калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои футболро аз таърихи баромадашон пайгирӣ менамоем, ки як намунаи таърихи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ мебошанд. Чунончи, муодили вожаи «дарвозабон» дар забони англисӣ вожаи *goalkeeper* ба ҳисоб рафта, мазмуни аслии ин калимаро хеле дуруст ва бамаврид ифода менамояд. Ин калимаи англисӣ аз ду вожа *goal* – «дарвоза» дар варзиш ва *keeper* – «ҳимоягар» ташаккул ёфтааст. Вожаи *defender* – бо нусхабардорӣ маънои «ҳимоягар»-ро дода метавонад. Истилоҳи варзишии *midfielder* аз ду калима «*mid*» ва «*field*» ташаккул ёфта, аз рӯи мазмун «нимҳимоягар»-ро ифода карда метавонад. Яъне калимаи мазкур аз лиҳози сохт мураккаб аст. Дар забони тоҷикӣ низ теъдоди зиёди чунин калимаҳо ба назар мерасанд. Ба андешаи забоншинос С. Шафоатов аксарияти ин гурӯҳи калимаҳо дар забони тоҷикӣ бо вожаҳои иқтибосӣ сохта шудаанд: теннисбоз, футболбоз, баскетболбоз, волейболбоз [152, с.28].

Инчунин, жаргони англисӣ дар ифодаи нимҳимоягар *halfback* мебошад, ки хеле маъмул аст. Вожаи *back* – «ақиб» ва *half* – «ним» баромада, ҳамчун жаргон истифода шуда, маънои «нимҳимоягар»-ро ифода мекунад. Вожаи *forward* «форвард», аслан, дар шакли таҳтуллафзӣ маънои «пеш», яъне шахси дар пеш бударо дорад. Тарҷумаи тоҷикии он «ҳамлагар» буда, хеле зебост ва мафҳуми дурусти бозии варзишии футболро ифода менамояд. Аслан, агар жарфтару амиқтар назар афканем, мафҳуми «ҳучумкунанда» ягон муносибат ба вожаи «*forward*» надорад. Ин вожа дар забони англисӣ бо усули нусхабардорӣ аз олмони қадим, аз вожаи «*stürmer*» яъне шахсе, ки ҳамла меорад, гирифта шудааст.

Воқеан, шахси муҳим дар бозии футбол «*referee*» мебошад. Вожаи «*довар*»-и тоҷикӣ ифодагари дуруст ва аниқи ин калима ба ҳисоб меравад. Калимаи маъмули ин соҳаи футбол *linesman* низ миёни ҳаводорони ин намуди

варзиш маъмул буда, яъне ба ташаккулёбии он ду вожа *line* «хат» ва *man* «мард» нақши босазоеро гузошта тавонистаанд. Тарҷумаи дурусти тоҷикии он «довари хатти бозӣ» мебошад, ки мазмуни ин калимаро дуруст ва аниқ ифода менамояд. Мафҳуми дарвоза, аслан, «*goal*» буда, маънояш «ба мақсад расидан» аст. Он мафҳуми ҳам «дарвоза» ва ҳам «ба мақсад расидан»-ро дар бозии футбол дар бар мегирад. Мафҳуми ин вожа, албатта, ба мафҳуми «дарвозаи одии хона ё ҳавлӣ» – «*gate*» ягон рабте надорад. Ибораи «гол задан», ки муодили он дар забони англисӣ ибораи «*to score*» (ҳисобро бурдан) мебошад, ба «гол» ягон алоқамандӣ надорад. Тарҷумаи тоҷикии он «ҳисобро кушодан» хеле дуруст ва аниқ буда, маънои «*to score*»-ро ифода менамояд. Вожаи дигари навъи варзиши футбол ин калимаи «*penalty*» ба ҳисоб меравад. Ин мафҳум на танҳо дар варзиш, балки дар лексикаи умумиистеъмоли маънои «чазо» ва «ҷарима»-ро ифода менамояд. Ба тоҷикӣ бо мазмуни «муродифӣ» тарҷума мешавад. Ибораи *penalty area* мафҳуми «маконе, ки дар он ҷо ҷарима кардан сурат мегирад»-ро дода метавонад. Ибораи *free kick* таҳтуллафзӣ «зарбаи озод» тарҷума мешавад.

Мисолҳои дар боло овардашуда нишон медиҳанд, ки вожаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои бозии варзиши футбол таърихи пайдоиши худро дошта, баёнгари дар як давраи муайян инкишоф ёфтани фарҳанги варзиши англисзабонон мебошанд.

Истифодаи ихтисораҳо ҳамчун зухуроти забонӣ дар тамоми соҳаи ҳаёти ҷамъиятӣ паҳншуда мебошад ва дар соҳаи варзиш низ ин раванди маъмулро ба таври васеъ ва равшан мушоҳида менамоем. Бартарияти асосии истифодаи ихтисораҳо ин сарфакорӣ мебошад, яъне сарфаи ҷой ва вақт. Дар илми забоншиносӣ се намуди ихтисораҳоро вохурдан мумкин аст:

- ихтисораҳои ҳарфӣ;
- овозӣ;
- вожаҳои кӯтоҳкардашуда.

Ихтисораҳои ҳарфӣ аз ҳарфҳои аввал сохтани вожа ё ибора буда, роҳи хеле маъмулӣ мебошад:

Football club – F.C. – клуби футбол;

Head coach – Н.С. – сармураббӣ, устоди асосӣ.

Дар баъзе мавридҳо ҳарфҳо вобаста ба меъёри талаффузи англисӣ истифода мешаванд. Тарҷумаи таҳтуллафзии ин ихтисораҳо ба забони тоҷикӣ номумкин аст ва онҳо айнан истифода мешаванд.

UEFA – United European Football Assosiations;

CONCAC – Confederation of North, Central American and Caribbean;

AF – Association Football;

AFC – Asian Football Confederation.

Ихтисораҳои ҳарфии ибораҳои англисӣ метавонанд дар шумораи чамъ бо ҳарфи – S ва апостроф ифода ёбанд. Мисол:

On UEFA’s permission – бо иҷозати ИАФА

By AFC’s decision – бо қарори КФО

Дар забони англисӣ барои истифодаи калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳо як қатор ибораҳои варзишӣ – нимихтисораҳо мавҷуданд:

R – wing – right wing – бозингаре, ки дар тарафи рости майдон бозӣ мекунад;

L – wing – left wing – бозингаре, ки дар тарафи чапи майдон бозӣ мекунад.

Як қатор ихтисораҳое мавҷуданд, ки дар асоси бурида шудани калимаҳо сохта мешаванд. Чунончӣ:

а) ихтисораҳое, ки дар онҳо аввали калима ҳазф шуда, боқимондаи калима ҳамчун вожаи нав истифода мешавад:

keeper – goalkeeper – дарвозабон

б) ихтисораҳое, ки дар онҳо бахши дуюми вожа ихтисор карда мешавад:

min – minute – дақиқа;

в) ихтисораҳое, ки дар онҳо қисмати мобайнии калима ихтисор карда мешавад;

ft – foot – фут.

Бояд дар назар гирем, ки бо истифодаи маъмули ихтисораҳо дар забони англисӣ ихтисораҳои омонимӣ истифода мешаванд, ки аз тарҷумон интихоби дурусти маъноро тақозо доранд:

FT – full time – вақти пурраи бозӣ;

FT – free transfer – қабули бозингар бидуни пардохти ҳаққи интиқол. (пуле, ки як клуб ҳангоми харидани бозингар ба клуби дигар пардохт мекунад)

FT – first time – бозии оғозӣ.

Баъзе ихтисораҳо танҳо дар нутқи хаттӣ истифода шуда, дар нутқи шифоҳӣ калимаҳои пурра мавриди истифода қарор мегиранд. Дар вақти тарҷумаи ихтисорот ба забони тоҷикӣ, ки лексикаи варзиширо ифода мекунанд, бояд мазмун пурра дода шавад. Дар вақти кор бо ихтисораҳо якчанд луғатҳои махсуси ихтисораҳо мавҷуданд, ки истифодаи онҳо барои тарҷумонҳо қисмати корро осон менамоянд. Истифодаи мафҳумҳои варзишӣ дар забони англисӣ хеле васеъ буда, тарҷумаи онҳо ба забонҳои дигар хеле душвор мебошад. Умуман, дар байни мафҳумҳои варзишӣ се гурӯҳи асосиро ҷудо кардан мумкин аст:

а) вожаҳои мавриди истифодаи умум қарор дошта, ки маънои махсусро соҳиб гашта, аз лексикаи умумиистеъмоли фарқ намекунанд;

б) мафҳумҳои умумиварзишӣ;

в) мафҳумҳои махсус ба соҳаҳои гуногуни варзиш алоқаманданд.

Ихтисораҳо дар иттилооти хаттӣ ва шифоҳӣ хеле зиёд истифода мешаванд. Яке аз бартариятҳои истифодаи ихтисораҳо ин имконияти сарфа кардани вақт ва макон дар вақти омодагии кор бо маводи лексикаи варзишӣ мебошад. Барои мисол, барои нашр ва омодагии хабарҳо, ки ба мавзӯи варзишӣ алоқаманд аст, ихтисораҳои ифодакунандаи мавқеи бозингарон дар майдон истифода мешаванд:

Goalkeeper – G – дарвозабон;

Defender – D – ҳимоягар;

Midfielder – M – нимҳимоягар;

Forward – F – ҳамлагар;

Striker – ST – ҳамлагар;

Аммо бо ин мавқеи бозингарон дар майдон маҳдуд намешавад. Ҳангоми тарҷумаи калимаву истилоҳоти ифодакунандаи навъи варзиши футбол аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ мушоҳида намудем, ки нозуқиҳои бисёре дар тарҷумаи мафҳумҳои калимаву истилоҳоти ин бахш ҳастанд, ки дар робита ба мавқеи бозингарон ба вучуд омадаанд. Ин ҷо чун намуна, калимаҳои «ҳамлагар» ё «ҳимоягар» ё «бозингари нимаи чап» ва «бозингари рости майдон» ва монанди инҳоро номбар карда метавонем. Дар ин маврид низ як қатор ихтисораҳо мавриди истифода қарор доранд:

Central attacking midfielder – CAM – нимҳимоягари ҳамлагари марказӣ;

Central defending midfielder – CDM – нимҳимоягари марказӣ;

Right wing midfielder – RWM – нимҳимоягари тарафи рости майдон;

Left wing midfielder – LWM – нимҳимоягари тарафи чапи майдон.

Инчунин як қатор ихтисороте мавҷуданд, ки дар иртибот ба мусобиқаҳои бузурги варзишӣ ва давраҳои гузаронидани онҳо ба вучуд омадаанд:

World Cup – WC – Ҷоми ҷаҳонӣ;

European Championship – EC – Чемпионати Аврупо;

Play-off – PO – Плей-оф, бозии ҳалкунанда, бозии такрорӣ баъди бозии мусовӣ;

Aggregate – AGG – Натиҷа аз рӯйи ду бозӣ.

Имрӯзҳо тарҷумон ҳамчун шахсе баромад мекунад, ки барои муоширати байнифарҳангӣ кумак менамояд. Махсусан, тарҷумон на танҳо барои тарҷумаи матнҳо фаъолият мекунад, балки фарҳангҳоро ба якдигар наздик менамояд. Дарки раванди тарҷума ҳамчун гузориши ду контексти фарҳангӣ махсус дар тарҷумаи мафҳумҳо мубрам мебошад. Вазифаи асосии тарҷумон аз он иборат аст, ки ҳангоми тарҷума матн хусусиятҳои забони худро гум накарда, ба забони тарҷумашаванда осон қабул карда шавад. Барои ба ин мақсад ноил шудан, тарҷумон бояд ба усулҳо ва мабдаъҳои махсуси амалӣ ва таҷрибавии тарҷума таъя намуда, сипас тарҷумаро ба роҳ монад. Дар вақти тарҷума тарҷумон бояд аз қоидаҳои сарф ва наҳви муосир воқиф буда, мазмуни дурусти калимаҳоро эҷод намояд. Ҳамчунон, ӯ бояд тасаввуротро дар бораи фарҳанги намоёндагони матни

аслӣ дошта, аз тасвири забонии ҷаҳони намояндагони матни дар асл эҷодшуда воқиф бошад.

Тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ хусусиятҳои ба худ хосро доро мебошад. Вобаста ба намудҳои тарҷумаи мафҳумҳо ибораҳои варзишӣ ба забони тоҷикӣ тарҷума карда мешаванд, ки мазмуни асосии мафҳумҳоро ба забони аслӣ ифода менамоянд. Мақсади асосии тарҷума на танҳо тарҷумаи ҳуди матн, мафҳум ва ибораҳои варзишӣ мебошад, балки бояд тарҷумон махсусиятҳои фарҳангии матни аслиро ҳифз намояд ва албатта, ин истеъдод, имконияти эҷодӣ асоси муваффақияти тарҷумон ба ҳисоб меравад. Раванди тарҷумаи матнро на танҳо ҳамчун фаъолияти зеҳнӣ ва эҷодии тарҷумон дидан мумкин аст. Фаъолияти тарҷумонӣ ҳамчун зухуроти сиёсӣ, иҷтимоӣ, идеологӣ ба шумор меравад.

Варзиш бахши ҷудонашавандаи зиндагии инсоният буда, имрӯзҳо ин соҳа хеле рушд намудааст. Аксари мусобиқаҳо мавриди тавачҷуҳи васоити ахбори омма қарор гирифта, баррасии онҳо миллионҳо мухлисонро ба худ ҷалб менамояд. Дар ин маврид вазифаи тарҷумонҳо тарҷумаи дуруст ва аниқӣ калимаву истилоҳот ва матнҳои дорои мафҳумҳои варзишидошта ба шумор меравад. Тарҷумони соҳаи варзиш, аввалан, бояд ба таърихи пайдоиш ва рушду такомули варзиш ошно буда, хусусиятҳои хоси онро донад. Агар тарҷумон ба тарҷумаи як навъи варзиш шуғл варзад, он гоҳ ин навъи фаъолият самарани бештар медиҳад.

Бояд зикр намоем, ки калимаву истилоҳоти ифодакунандаи навъҳои варзиш дорои хусусиятҳои хоси худ буда, ҳангоми тарҷума низ бояд хусусиятҳои онҳо ба эътибор гирифта шаванд. Аз ин хотир, тарҷумонро лозим аст, хело боэҳтиёт ба тарҷумаи мафҳумҳо муносибат намояд, аз рӯйи имконият мазмуни онҳоро мавриди тавачҷуҳ қарор диҳад ва албатта, муфидияти коммуникативиро ба даст орад.

Вазифаи асосии тарҷумон дар он зухур меёбад, ки ӯ бояд муродифи аслӣ ва тарҷумаро дуруст ҳал намояд. Албатта, на дар ҳама вақт интиҳоби муродиф имконпазир мегардад. Аз ин хотир, дар ин лаҳзаҳо ба имконияти назариявии тарҷума такя намудан лозим меояд. Аз рӯйи ақидаи забоншиноси шуравӣ В. Н.

Комисаров, «имконияти тарчума ин азнавсозиест, ки бо кумаки он гузариш аз воҳидҳои лексикӣ асл ба воҳидҳои тарчума амалӣ карда мешавад. Бо кумаки истифодаи моҳиронаи ин усул тарчумон натиҷаи муҳимро дар се самт: дурустӣ, монандӣ ва ҳаммуридиӣ ба даст меорад» [63, с.142].

Бояд махсус қайд намоем, ки раванди тарчумаи матнҳои варзишӣ бе омодагии пешакӣ ғайриимкон аст. Барои ба даст овардани муодилҳои мувофиқи калимаву истилоҳоти тарчумашаванда вобаста ба гуногунии майдони маъноии ду забон аз тарчумон тақозо мешавад, ки неруи зиёдро дар муқоиса ва интиҳоби муодили калимаҳо сарф намояд [13, с.191].

Воқеан, бештари калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои варзишии забони англисиро дар навбати аввал бо овонависӣ тарчума кардан лозим меояд, зеро дар баъзе мавридҳо пайдо намудани муодили калима дар забони тарчумашаванда душвориро пеш меорад, чунончи: time out – тайм аут, асе – эйс, break-point – брек пойнт, tie-break – тай брейк. Ҳамчунон, тарчумаи мафҳумҳо дар бештари ҳолатҳо дар вазъи мавҷуд набудани муодилҳои калимаҳо бо усули калкакунӣ тарчума карда мешавад, чунончи: Olympic winter games – бозиҳои олимпии зимистона, Olympic summer games – бозиҳои олимпии тобистона ва ғайра.

Тарчумонҳо дар аксарияти ҳолатҳо дар тарчумаи калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш аз забони англисӣ ба дигар забонҳо ба мушкилиҳо рӯ ба рӯ мешаванд. Аз ин хотир, муҳаққиқон якчанд гурӯҳи мафҳумҳои гуногунмаъноро ба хоҳири осон намудани тарчума ҷудо кардаанд:

1. Калимаву истилоҳоте, ки дар намудҳои гуногуни варзиш ба назар расида, дар ҳар як намуди варзиш бо маъноҳои гуногун қорбаст мешаванд. Масалан: «referee» – довар.

2. Мафҳумҳое, ки нақши варзишгаронро дар бозӣ муайян менамоянд. Масалан: «defender» – ҳимоягар. Ин мафҳум дар футбол, хоккей, волейбол ва ин қабил бозиҳо мавриди истифода қарор мегирад.

3. Мафҳумҳое, ки дар калимасозии устувор ҷойгиранд. Қорбасти ин гурӯҳи мафҳумҳо танҳо дар доираи калимаҳои мураккаб суръат мегирад, зеро онҳо дар

ин маврид мазмуни дигар мегиранд. Мисол: «direct free kick» – зарбаи чаримавӣ баъди вайрон кардани қоидаи бозӣ, «free kick» – зарба аз майдончаи чаримавӣ, «goal kick» – зарба аз дарвоза. Калимаи «kick» дар таркиби ибораҳои ифодакунандаи мафҳумҳои бозии футбол мавриди истифодаи васеъ қарор дорад.

4. Мафҳумҳое, ки дар истифодаи маъмулӣ чорианд, дар як вақт дар варзиш низ истифода мегарданд. Масалан, вожаи «hammer» дар истифодаи маъмулӣ ба маънои «болғача»-ро медеҳад. Дар намуди варзиши волейбол бошад, ин вожа мафҳуми «зарбаи нишонрас»-ро ифода менамояд.

Бояд махсус қайд намоем, ки ҳар як тарҷумон ҳангоми тарҷумаи як калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои варзишӣ ба мушкилиҳо рӯ ба рӯ мешавад. Ин албатта, дар вазъияте ба миён меояд, ки вожаҳо гуногунмаъно бошанд. Дар ин маврид лозим меояд, ки диққатро, пеш аз ҳама, ба усул ва қонунҳои варзиш равона намуда, ба мувофиқ намудани калимаву истилоҳот аз рӯйи маъно аз забони асл ба забони тарҷумашаванда аҳаммият дода шавад.

Муҳаққиқ А. В. Алексеев тарҷумаи ихтисораҳоро дар мафҳумҳои варзишӣ таҳқиқ намуда, қайд менамояд, ки новобаста аз он ки мазмуни аксари ихтисораҳо ба таври дуруст дар луғатҳо ҷой дода шудаанд, ҳоло ҳам тарҷумаи онҳо таҷдиди назарро талаб намуда, барои тарҷумонҳо душвориҳо эҷод менамояд [6, с.79].

Чунончи, дар забони тоҷикӣ дар сурати набудани муодилҳои ихтисораҳо беҳтарин усул овардани шарҳи пурраи онҳо мебошад: АААА (Asian Amateur Athletic Association). Ин таркибро ба забони тоҷикӣ Ассотсиятсияи варзишии Осиёӣ тарҷума кардан мумкин аст. Ҳамчунон, ҳангоми тарҷумаи ихтисораҳо усули калкакуниро истифода намудан мумкин аст. I O C – (International Olympic Committee) – КБО – Кумитаи Байналмилалии олимпӣ, WPA – (World Players Association), WTA (Women’s Tennis Association)- Ассотсиятсияи тенниси занона. Аз сабаби он ки калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои варзишӣ дар вазъи рушду такомул қарор доранд, аз ин лиҳоз зуҳури мафҳумҳои навро пайгирӣ кардан хеле душвор мебошад.

Чӣ тавре ки маълум аст, тарҷумаи мафҳумҳое, ки дар намудҳои анъанавии варзиш муддати дароз мавриди истифода қарор доранд, барои тарҷумонҳо

мушкилиро пеш намеоранд. Аммо, вақте ки тарҷумон ба воҳидҳои лексикӣ, ки намуди нави варзишро ифода мекунанд, *рӯ* ба *рӯ* мешавад, *ӯ* бояд, хатман касбияти эҷодӣ зоҳир намояд, имконияти аз вазъияти душвор баромаданро пайдо намояд.

Дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ таҳвили гуногуни грамматикӣ, лексикӣ-грамматикӣ мавриди истифода қарор мегирад. Мисол: «the target» – нишон, «the shooting ramp» – хатти оташ. Ин ҳолатро мо дар забони тоҷикӣ низ ба мушоҳида гирифтаем: паҳлавон – полвон, кифтзанак – китфзанак.

Дар намунаи якум мо усули мувофиқро истифода намудем ва дар намунаи дуюм усули мувофиқати маъноиро мавриди истифода қарор додем.

Дар байни таҳвили грамматикӣ, пеш аз ҳама, ивазкунии грамматикӣ истифода мешавад. Барои мисол, «*Olympic champion in figure skating*» [196, с.191] – Қаҳрамони олимпӣ оид ба рақси рӯйи ях, «*Olympic champion cyclist*» [196, с.191] – Қаҳрамони олимпӣ оид ба варзиши дучарха. Таҳвили лексикӣ грамматикӣ ҳангоми ифодаи мафҳумҳои варзишӣ барои пешгӯии бозӣ истифода мешавад. Чунончи: «*five weird ways to predict the Super League*» [198, с.243] – панҷ роҳи усули пешгӯии ғолибият дар лигаи олимпӣ ҷой дорад. Хонандаи тоҷик бо ибораи «лигаи олимпӣ» ошно аст.

Мавриди зикр аст, ки тарҷумаи тавсифӣ на танҳо дар тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ мавриди истифода қарор мегирад, балки дар мавриди тарҷумаи ҳама гуна матнҳои махсус низ истифода мешавад. Усули таҳвили яклухт бо ивазкунии таркиби лексикӣ-грамматикӣ низ мавриди истифода қарор дорад. Чунончи: «*I can back stronger*» [198, с.456] – ҳоло ман нерумандам. Дар ин ҷо мо калимаи «баргаштан»-ро сарфи назар намудем, аммо мазмун вайрон нашудааст.

Дар воқеъ, душвории тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ ба мавҷудияти зиёди мафҳумҳои рабт дорад, ки мазмуни гуногун доранд. Мубрамияти мавзӯи варзиш имрӯз аз тарҷумонҳо салоҳият ва касбиятро тақозо менамояд, зеро рӯз то рӯз ин соҳа рушд карда, намудҳои нави варзиш пайдо шуда истодаанд.

Варзиш ҳамеша дар ҳаёти кишварҳо ва мардум мақоми махсус дошт ва дорад. Аз ин лиҳоз масъалаи тарҷумаи калимаву истилоҳоти мафҳумҳои

варзишидошта, дар айни замон яке аз масъалаҳои асосӣ ба шумор меравад. Дар ҳар як намуди варзиш калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои гуногунро чой доранд, ки ҳангоми тарҷума тарҷумон метавонад ба мушкилӣ рӯ ба рӯ гардад. Барои он ки ин ҳолат рӯй надиҳад, тарҷумон бояд дар сатҳи баланд забони тарҷумашавандаро донанд ва маҳорату малакаи тарҷумонии хешро сайқал диҳад.

Маълум аст, ки имрӯзҳо калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои варзишӣ чӣ дар забони тоҷикӣ ва чӣ дар забони англисӣ ба тағйироти маъноӣ ва дастурӣ дучор гаштаанд. Зеро ҷаҳонишавӣ, васеъ шудани коммуникатсияи байнифарҳангӣ, дигаргуниҳои иқтисодӣ ва прогресси илмӣ-техникӣ ба ин ҳама боиси дигар гардидани мафҳумҳо мегарданд.

Лексикаи варзишӣ ин худ як қисми таркиби луғавии забонро ташкил медиҳад, ки фаъолияти инсонро инъикос менамояд [140, с.48]. Мавқеи махсусро дар лексикаи соҳаи варзиш воҳидҳои лексикӣ исми, яъне вожаҳо ва ибораҳо, ки таркиби онҳо аз исмиҳои хос (ном ва насаби одамон, номҳои ҷуғрофӣ ва ғайраҳо) ташаккул ёфтаанд, ишғол менамоянд. Дар вақти тарҷумаи чунин вожаҳо, албатта, усули овонависӣ мавриди истифода қарор мегирад [44, с.19]. Мисол: *Liza Vitozzi – Луиза Витоззи*.

Бештари гурӯҳҳои мафҳумҳои варзиширо бо усули калкакунӣ ва муродифи устувор тарҷума кардан имконпазир аст. Мисол: *Rugby – рагби, Hammer throw – гурзпартоӣ*.

Тарҷумаи дурусти калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои «вазифаи варзишгарон» низ хеле муҳим мебошад. Чунончи: *driver – ронанда, варзишгар* (вақте ки суҳан дар бораи намуди варзиши Формулаи 1 меравад), *team principal – сардор, сарвари даста, striker – ҳуҷумкунанда, goalkeeper – дарвозабон, midfielder – нимҳимоягар* ва ғайра.

Дар вақти тарҷумаи баъзе мафҳумҳои варзишӣ таҳвили калкакунӣ мавриди истифода қарор дода мешавад: *End of the half time – охири вақт* (охири тайми якум), *first half – қисми якум* (тайми якум), *draw – мусовӣ*.

Дар бештари ҳолатҳо ҳангоми кор кардан бо маводи хаттӣ ва барномаҳои телевизионӣ бо ихтисороте дучор мешавем, ки аз ягон тараф ба варзиш рабт

дорад. Чунончи, дар нутқи хаттии иттилоотии варзишӣ барои ифодаи нақши варзишгарон дар майдон чунин ихтисорот истифода мешаванд:

Goalkeeper – G (дарвозабон)

Defender – D (ҳимоягар)

Forward – F (ҳучумкунанда)

Striker – ST (ҳучумкунанда)

Аммо бо ин нақши варзишгарон маҳдуд нест ва нозуқиҳое мавҷуданд, ки инъикоси пурраи нақши варзишгаронро талаб менамоянд. Чунончи, *ў* ҳамлагар аст ё ҳимоягар, дар кадом қисмати майдон фаъолият дорад ва ғайра. Дар чунин маврид низ ихтисороте дар забони англисӣ корбаст мегарданд, ки тарҷумаи онҳо ба забони тоҷикӣ мушкилиҳои зиёдеро метавонад эҷод намояд:

CAM – Central attacking midfielder – ниммуҳофизатгари марказӣ;

RWM – Right wing midfielder – нимҳимоягари қисмати ростии майдон;

LWM – Left wing midfielder – нимҳимоягари қисмати чапи майдон.

Асосан, дар мавриди тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ чанд намуди усулҳоро вобаста ба хусусияти лексикӣ-грамматикии забони англисӣ истифода намудан мумкин аст. Ба қолаби калимасозии мафҳумҳои варзишии забони англисӣ чунин намудҳо дохил мешавад:

1. Усули пешвандӣ – *interception* – гирифтани тӯб аз ҳариф, *replactment* – ивазнамӣ, *disadvantage* – мавҷуд набудани бартарӣ;

2. Усули пасвандӣ – *passer* – бозингаре, ки тӯбро медиҳад, *scorer* – голзананда, *championship* – мусобиқаи қаҳрамонӣ, чемпионат.

3. Маънои нави вожа ё ибора; *linebacker* – ҳимоягари қисмати ақибии майдон, *pick* – интиҳоби тӯб, *freshmen* – бозингари наво, ки соли аввал дар даста баромад мекунад, *defender* – ҳимоятгар дар майдони бозӣ, *penalty kick* – зарбаи ҷаримаӣ, *to pass a record* – рекорд нишон додан, *title fight* – мубориза барои унвон, *pointman* – бозингаре, ки дар бозии хоккей шайбаи зиёд мезанад, *never-say-die-defence* – ҳимояи устувор.

4. Ивазкунии мазмуни чузъиёти алоҳида дар мафҳумҳои мураккаби варзишӣ: *Long Shot Chance* – имконият дар оянда, *a bicycle kick* – зарба задан бо даврзанӣ.

5. Конверсия – *He captained the team [198, с.346]* – *Ӯ дастаро сарварӣ кард.*

Дар вақти тарҷумаи калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои варзишӣ аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ тарҷумаи айнан ва маҷозиро истифода кардан мумкин аст. Ҳолате мешавад, ки тарҷумаи мафҳум аз забони тарҷумашаванда осон аст. Дар ин ҳолат тарҷумаи асло мавриди истифода қарор додан мумкин аст.

Тарҷумаи асл ин гузариш аз як забон ба забони дигар буда, ҳангоми тарҷума меъёрҳои забониро риоя намудан лозим аст. Чунончи:

European Champion club – клуби чемпионати Аврупо;

Penalty-area-line – хатти майдончаи ҷаримаӣ;

Shot into the near corner of the goal – зарба ба кунҷи наздики дарвоза.

Усули овонависи ин тарҷумаи воҳидҳои лексикӣ асли бо сохтани шакли он бо ҳарфҳо мебошад:

Bobsleigh – бобслей;

Touchdown – тачдаун;

Scateboarding – скейтбординг.

Калкакунӣ ин усули тарҷумаи воҳиди лексикӣ асл бо ивазкунӣ буда, он ду намуд мешавад:

1. Калкаи иборасозӣ вожаҳои морфемӣ буда, айнан нусхабардорӣ мешаванд:

Handball – бозӣ бо даст;

Half time – ними бозӣ.

2. Калкаи семантикӣ (маъноӣ) ин калимаҳои англисӣ, ки мазмуни навро қасб намудаанд:

Cannon ball – зарбаи саҳт;

Deadball – тӯби ҳаракатнакунанда;

Drop ball – тӯби баҳсӣ;

Skee ball – зарба аз боло;

To clear the ball – тўбро баргардондан;

To rob the ball of the opponent – тўбро аз ҳариф гирифтан.

Бояд зикр намоем, ки мафҳумҳои варзишӣ бо номи намуди варзиш маҳдуд нашуда, инчунин бо номи ашёҳо, муассисаҳои варзишӣ, мусобиқаҳо ва мукофотҳо низ марбутанд. Ҳангоми тарҷумаи мафҳумҳои ба муассисаҳои варзишӣ рабтдошта дигаргунсозихои гуногун истифода мешаванд:

The UEFA Super Cup – Чоми ИАФА. (Иттиҳодияи ассотсиатсияҳои футболи Аврупо)

Дар мафҳумҳои варзишӣ боз як намуди вожаҳо вомахӯранд, ки онҳоро муҳаққиқон этноним ном бурдаанд. Яъне мафҳумҳое, ки исми хос, объект ва воҳидҳои ченакро ифода мекунанд.

Усули дигари тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ ин усули тавсифӣ мебошад. Ин дар ҳолате истифода мешавад, ки муодили вожа дар забон ҷой надорад ва вожаро айнан қабул карда, шарҳ додан лозим меояд:

Libero – либеро (ҳимоягари озода, ки вазифааш тўбро аз майдончаи ҷаримаӣ ба нимаи майдон бурдан аст).

Off-side – офсайд (ичозат надоштани ҳамлагар дар майдончаи ҳариф дар вақти набудани бозингарони ҳариф. Дар ин вақт довар бозиро қатъ менамояд).

Тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ дорои хусусияти хос мебошанд ва умуман, аз тарҷумон салоҳияти касбӣ ва маҳорату дониши зиёд ҳангоми тарҷума тақозо мекунанд. Он хусусиятҳое, ки дар вожаҳо, ибораҳо ва матнҳои мафҳумҳои варзишидоштаи забони англисӣ мавҷуданд, хоҳ ноҳо ҳангоми тарҷума ба тарҷумонҳо мушкилиҳо эҷод менамоянд. Касбияти тарҷумон ва дониши зарурӣ, маҳорати тарҷумонӣ бо донишани анъанаҳои варзишии англисзабонон ба тарҷумон имкон медиҳанд, ки дар тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ба комёбӣ ноил гарданд. Воҳидҳои лексии варзишӣ имрӯз хеле рушдкунанда мебошанд ва вазифаи забоншиносон онро пайгирӣ намудан ва ба тарҷумаи онҳо таваччуҳи хосса зоҳир кардан, иборат мебошад.

Чӣ тавре ки дар боло зикр намудем, ҳаракати байналмилалӣ варзиш дар ибтидои асри XX ба вуҷуд омад ва дар сад соли охир хеле рушд кард. Дар замони мо миллионҳо одамон дар тамоми ғӯшаю канори дунё намоишҳои варзиширо дар оинаи нилгун ва интернет пайгирӣ мекунанд. Ҳар сол ҳазорҳо дӯстдорони варзиш ба тамошои мусобиқаҳои варзишӣ ба дигар мамлакатҳо сафар мекунанд. Ҳамчунон, дар оинаи нилгун ва шабакаҳои интернетӣ ба миқдори зиёд барномаҳои варзишӣ пахш карда мешаванд, ки бо хусусияти хосси худ аз якдигар фарқ мекунанд. Вобаста бо пайдоиши намудҳои варзиш одамон бо калимаву истилоҳоти нав рӯ ба рӯ мегарданд, аз ин рӯ, тарҷумаи онҳо ба дигар забонҳо яке аз масъалаҳои мубрами илми забоншиносӣ маҳсуб меёбад.

Таваҷҷуҳи миллионҳо мухлисони варзиш ба ҳунари тарҷумонҳо равона аст, то ки мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишӣ тавассути ҳунари тарҷумонҳо аз забони англисӣ бо вожаҳои ба онҳо фаҳмо тарҷума гарданд. Аз ин хотир, аз тарҷумонҳо талаб карда мешавад, ки аз забони англисӣ ба забони мавриди ниёзи хеш калима ва ибораҳо, ҷумлаҳои мафҳумҳои варзишидоштаро бенуқсон тарҷума кунанд.

Мафҳумҳои варзишӣ дар муқоиса ба мафҳумҳои дигари ҳаёти инсонӣ ба таври куллӣ худ фарқ мекунанд, зеро соҳаи варзиш назар ба дигар соҳаҳои фаъолияти инсон маъмулу машхуртар буда, тарафдорони зиёд дорад. Воқеан, матнҳои мафҳумҳои варзишдошта дар ҷомеаи имрӯза дар саҳифаҳои аввали иттилоотии воситаҳои ахбори омма ҷой дода шуда, мавриди таваҷҷуҳи мухлисони варзиш қарор мегиранд. Истифодаи чунин намудҳои воҳидҳои лексикӣ маводи ғаниро барои омӯзиши муқоисавӣ дар ихтиёр мегузоранд, зеро воҳидҳои лексикӣ онҳо мафҳумҳоеро ифода мекунанд, ки барои аксари халқҳои бо забонҳои гуногун гуфтугӯкунанда қобили қабул мебошанд.

Дар таснифоти мафҳумҳо онҳо аз рӯи низоми пурра фарқ мекунанд. Яке аз аломатҳои дақиқи фарқгузори мафҳумҳо ва чудо кардани мафҳумҳои зиёд ин фарқи умумияти онҳо мебошад. Тибқи таснифоти умумӣ мафҳумҳоро ба ду гурӯҳ чудо кардан мумкин аст:

1. Аз рӯйи номи объект; мафҳумҳои вобаста ба соҳаи дониш ё фаъолият, яъне ба таври дигар гӯем, бо соҳаҳои махсус;

2. Аз рӯйи категорияи мантикии мафҳумҳо, яъне ашёҳо (автомобилҳо) равандҳо (афзуншавӣ, коргузорӣ), аломат, хосият, бузургӣ ва воҳидҳои ягонаи онҳо [12, с.191].

Таснифи мафҳумҳо аз рӯйи объектҳо, ки дар байни соҳаҳои алоҳида маъмул аст, таснифи мукаммали мафҳумҳо шуморида мешавад. Ин тасниф заминаи хубест, ки баромади мафҳумҳои варзиширо ба тартиб дароварда, тарҷумаи онҳоро осон мегардонад. Зеро ҳар як намуди варзиш ин фаъолияти муайяни соҳаи махсус махсуб меёбад. Муайянкунии категорияи мантикӣ бошад, дар вақти дида баромадани ҷанбаҳои намудҳои гуногуни варзиш истифода мешавад.

Аз рӯйи навиштаҳо чунин намуди зергурӯҳҳоро ҷудо кардан мумкин аст:

а) мафҳумҳои, ки намудҳои гуногуни варзиширо ифода мекунанд, (мафҳумҳои варзишии автомобилӣ, хоккей);

б) мафҳумҳои, ки ашёҳои махсуси дар варзиш истифодашавандаро ифода мекунанд (helmet – кӯлоҳ);

в) мафҳумҳои, ки барои ифодаи равандҳо ва амалиёти гуногун дар варзиш истифода мешаванд (acceleration – суръатбахшӣ, sliding – лағжиш);

г) мафҳумҳои, ки барои ифодаи аломатҳо ва хосиятҳои дар намуди гуногун истифодашаванда хизмат мекунанд (soft – мулоим, hard – мушкил, medium – миёна);

ғ) мафҳумҳои, ки барои ифодаи бузургии воҳидҳо дар варзиш истифода мешаванд (оид ба сарборӣ дар варзиши автомобилӣ) 15км – мусобиқа дар намуди лижаронӣ [3, с.15].

Ба таснифоти зикршуда таъя намуда, се гурӯҳи мафҳумҳоро ҷудо кардан мумкин аст:

1. Номгӯйи намуд ва зернамудҳои варзишӣ. Ин яке аз гурӯҳҳои мебошад, ки зиёда аз ҳазор калимаву истилоҳотро дар бар мегирад. Намунаи онҳо истифодаи вожаҳои зер ба шумор меравад: «football», «biatlon», «cross-country

skiing». Ба зергурӯҳи варзишӣ соҳаҳои мушаххаси ба варзиш тааллуқдоштаро нисбат медиҳанд. Чунончи, дар биатлон чунин зергурӯҳхоро ҷудо кардан мумкин аст: «pursuit» (думболагирӣ), «mass start» (оғоз), «individuiul race» (пойгаи инфирудӣ), «sprint» (спринт – дави зуд), «relay» (эстафета).

2. Номгӯи ходимони варзиш. Мафҳумҳое, ки барои ифодаи варзишгарон, устодон, ҳакамон ва дигар ширкаткунандагони мусобиқа истифода мешаванд «driver» – пойгачӣ, «marshal» – шахсе, ки дар роҳи пойга назорат мебарад, «referee» – довари футбол.

Ҳангоми таҳлили мавод мушоҳида намудем, ки калимаву истилоҳоти ифодакунандаи номгӯи касбияти варзишгарон хеле зиёданд. Инчунин, муайян намудем, ки як мафҳум дар намудҳои гуногуни варзиш мавриди истифода қарор мегирад. Барои мисол мафҳуми «pilot» ҳам дар варзиши автомобилронӣ ва ҳам дар намуди варзиши ҳавопаймоӣ мавриди истифодаи васеъ қарор дорад. Ҳамчунон, дар ин гурӯҳ номгӯи касбияти варзишгарон аз рӯи истифодаи усулҳо барои варзишҳои даставӣ ҷудо карда мешавад, аз ҷумла, «classic style skiers» лижаронҳое, ки бо усули классикӣ баромад мекунанд, «free style skiers» лижаронҳое, ки бо усули озод баромад мекунанд. Дар бейсбол ҳар як бозингар аз рӯи вазифаи худ ном бурда мешавад; «pitcher» – шахсе ки тӯбро мепартояд, «batter» – бозингари ҳамлакунанда, «catcher» – бозингари ҳимоякунанда ва ғайра.

3. Номгӯи усулҳои техникӣ. Фаъолият ва ҳаракатҳои гуногун дар ҳама гуна намудҳои варзиш чизи асосӣ ва муҳим ба шумор меравад. Ин навъи калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои варзишӣ хеле зиёд ба назар мерасанд, зеро дар ҳар як намуди варзиш усулҳои техникӣ зиёде барои ғолибиятро ба даст овардан мавриди истифода қарор мегиранд. Муҳимтарини ин мафҳумҳо ба монанди «tactic» – санъати бозӣ, «technique» – техника, «overtake» – сабқат кардан, «shooting» – тирпаррониро номбар кардан мумкин аст. Вожаи тирпарронӣ дар забони тоҷикӣ бо ҳамин шакл маъмул аст, ки тавассути калимаи тир ташаккул ёфтааст. Аз сабаби хеле серистеъмол буданаш ин калима дар дохили ибораҳои халқии «тир кардан» (касери ба қоре восита кардан) ва тир хок хӯрдан (ба мақсад нарасидан) омада метавонад [187, с.292].

Инчунин, иддае аз калимаҳоеро бо решаи тир ба мушоҳида гирифтём, ки дар айни замон мавриди истифода қарор нашофта, дар луғатҳои қадим оварда шудаанд: тирдон, тировар [184, с.67].

Варзиш бо маъруфият ва дастрасии худ барои инсонии имрӯза хеле маъмул аст. Аз ин хотир, лексикаи варзишӣ дар муқоиса бо мафҳумҳои илмӣ хеле сода ба назар расида, дорои хусусиятҳои хоси худ мебошанд. Инчунин, намудҳои варзиш дорои мафҳумҳои мураккаб низ буда метавонанд, ки на танҳо дар нутқи варзишгарон мавриди истифода қарор доранд, балки истифодаи онҳо дар нутқи мухлисон низ ба мушоҳида гирифтани мумкин аст. Барои он ки ин мафҳумҳо аз худ намоем, хусусиятҳои намуди варзишро аз худ намудан лозим аст [10, с.35].

Ба хусусиятҳои мафҳумҳои варзишии англисӣ, пеш аз ҳама, мавҷудияти истифода аз дигар забонҳо, гуногунӣ дар лаҳҷа, нақши аффиксатсия (вандҳо), таъсири сленг, лексикаи эмотсионалӣ ва конверсия (гузариш) дохил мешаванд.

1. Мавҷудияти вожаҳо аз забонҳои бегона. Ба мисли ҳуди забони англисӣ мафҳумҳои варзишӣ дар зери таъсири забонҳои дигар ғани гаштаанд. Масалан, вожаи «ski», ки решааш ба забони скандинавӣ рафта мерасад, тавассути забони скандинавӣ ба лексикаи забони англисӣ дохил шудааст. Ба ин гурӯҳ калимаи «doosra»-ро низ ворид карда метавонем, ки маънои «як усули додани тӯб дар крикет»-ро дошта, решааш ба забони ҳиндӣ рафта мерасад. Калимаи «tennis» низ моли забони англисӣ набуда, этимологияи онро муҳаққиқон ба забони қадимаи фаронсавӣ шомил медонанд. Хусусияти ин мафҳумҳо дар он зоҳир мегардад, ки новобаста ба баромади худ онҳо дар забони англисӣ устувор гашта, ба тасриф ва грамматикаи англисӣ мутобиқат менамоянд [8, с.106].

2. Фарқият дар лаҳҷаҳо. Хусусияти дигари калимаву истилоҳоти дорои мафҳумҳои варзишии англисӣ дар он аст, ки дар лаҳҷаҳои гуногун баъзеи онҳо ба дигар маъно мавриди истифода қарор доранд. Аксаран ин ҳолат дар лексикаи варзишии автомобилӣ ба мушоҳида мерасад. Ин фарқият дар намудҳои дигари варзиш низ дида мешавад. Чунончи миёни бритониҳо истифодаи калимаи «football», миёни америкоиҳо истифодаи калимаи «soccer» ва боз барои мисол

куттии ивазкунии суръат, ки дар мусобикаҳои Формулаи 1 хеле муҳим аст. Дар миёни шорехони варзиши бритони «gearbox», дар миёни америкоиҳо «transmission» ба шумор меравад. Бояд зикр намоем, ки ин хусусият на танҳо мухлисонеро, ки забони англисиро меомӯзанд ба мушкилӣ рӯ ба рӯ менамояд, балки худи соҳибзабонон низ вобаста ба мавҷудияти лаҳҷаҳо ба мушкилиҳо дучор мегарданд [15, с.19].

3. Нақши аффиксатсия (вандҳо). Дар забони англисӣ вожаҳои зиёди варзишӣ ба назар мерасанд, ки тавассути калимасозӣ сурат гирифтаанд. Яке аз чунин намудҳои калимасозӣ аффиксатсия (вандҳо) ба шумор меравад. Чунин аффиксҳои (вандҳои) маъмулро дар забони англисӣ дар мавриди калимасозии вожаҳои варзишӣ ба мушоҳида гирифта мумкин аст. Пасванди «ing», асосан, дар мавриди ифодаи намудҳои гуногуни варзиш мавриди истифода қарор дорад: «rowing» – қаикронӣ, «jogging» – бо таваққуф давидан. Дар забони тоҷикӣ дар ин маврид истифодабарии пасванди – «ӣ»-ро ба мушоҳида гирифтаем: мошинронӣ, қаикронӣ, дучархаронӣ, аробаронӣ, аспдавонӣ, бузқашӣ ва ғ.

Дар гузашта низ ин навъи калимасозӣ дар забонамон маъмул будааст, ки забоншиноси варзида С. Ҳалимиён ин навъи вожаҳоро дар осори Сайидои Насафӣ ба мушоҳида гирифтааст: гӯштӣ, қиморӣ, ҷангмуштӣ. Калимаи «гуштин» дар адабиёт то замони Сайидо дар шакли куштӣ / гуштӣ омадааст:

Касе, ки ба гӯштӣ набард оварад,

Сари меҳтаре зери гард оварад [149, с.62].

Инчунин, ташаккулёбии вожаҳои варзишӣ бо пасванди – овар низ дар забони тоҷикӣ ба мушоҳида мерасад, ки ин навъи калимасозӣ дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ хеле зиёд ба мушоҳида мерасад: ҷангвар, диловар [55, с.16].

Саъдии Шерозӣ гунаи дигари ин вожа «ҷангвар» (марди ҷангӣ)-ро дар осори пурғановати худ мавриди истифода қарор додааст, ки ин дар Фарҳанги забони тоҷикӣ зикр шудааст:

Ту ҳам ҷангвар бош чун кина хост,

Ки бо кина дар меҳрубонӣ хатост [190, с.772].

Пешвандҳо низ дар сохтани калимаву истилоҳоти дорои мафҳумҳои варзишидошта нақши муҳим мебозанд. Аз ҳама маъмул дар забони англисӣ ин пешвандҳои «re» – «restart» – оғози дубора барои пойга, «under» – «underarm» – ҳаракат дар вақти шиноварӣ, «un» – «unseated» – варзишгаре, ки аз асп меафтад, «mis» – «miskick» – зарбаи хатоӣ тӯб дар футбол мебошад.

4. Калимасозӣ аз ихтисораҳо. Мусобиқаи варзишӣ намоиши шавқоваре мебошад, ки ҳар лаҳзаи он аз шореҳи варзиш на танҳо дониши кофӣ, балки гуфтори хуб ва суҳбатро тақозо менамояд. Ба хотири ба таври муфид ба мухлисон расонидани иттилоот ихтисороти зиёде ба вучуд омадаанд. Дар аввал ин ихтисорот дар омор ва натиҷаи мусобиқаҳо истифода мешуданд. Аммо бо рушду такомули ин соҳа ва бо пайдо шудани варзишгоҳҳои мусобиқаҳои гуногуни варзишӣ ихтисораҳо низ ҳамчун ифодагари мафҳумҳои варзишӣ дар забони англисӣ мавқеи калонро ишғол намудаанд, вале бояд ҳаминро қайд кунем, ки ихтисораҳои забони англисӣ ҳангоми тарҷума ҳамчун ихтисора тарҷума намешаванд. Масалан, ихтисораи ATP (Association of Tennis Professionals)-ро ба забони тоҷикӣ Ассоциатсияи теннисбозони касбӣ тарҷума карда, ихтисораро истисно менамоем.

Баъдан бояд зикр намоем, ки бархе ихтисораҳо, умуман, тарҷума карда намешаванд ва онҳо ихтисораҳои байналмиллалӣ маҳсуб меёбанд. Чунончи FIA (Federation International Automobile) ва FIFA (Federation International football Association). Тарҷумаи чунин ихтисораҳо, зарурат надорад, зеро онҳо маъмул, маъруф ва барои ҳама чун мафҳум фаҳмоанд [4, с.110].

5. Сермаъноии вожаҳо. Забони англисӣ чун дигар забонҳо бо мавҷудияти вожаҳои сермаъно хос мебошад. Душворӣ барои тарҷума дар ин маврид дар он зоҳир мегардад, ки калимаҳои сермаъно на танҳо дар як соҳаи варзиш, балки дар соҳаҳои гуногун низ вомехӯранд. Забоншиносон якчанд гурӯҳи калимаҳои сермаъноро ҷудо кардаанд:

– вожаҳое, ки дар соҳаҳои гуногуни варзиш истифода мешаванд, барои мисол вожаи «draw» дар футбол «мусовӣ», дар кӯрлинг «куръапарт» маъно дорад;

– вожаҳое, ки дорои якчанд тарҷумаи синонимӣ буда, дар як намуди варзиш истифода мешаванд. Барои мисол, вожаи «goalkeeper»-ро метавонем ба тоҷикӣ ҳам «голкипер» ва ҳам «дарвозабон» тарҷума намоем;

– вожаҳое, ки нақши гуногуни бозингаронро дар намудҳои гуногуни варзиш ифода менамоянд. Барои мисол мафҳуми «center»-ро ҳам дар хоккей ҳамчун ҳуҷумкунандаи марказӣ ва ҳам дар баскетбол ба ҳамин маъно истифода намудан мумкин аст;

– лексикаи мавриди истифодаи умум қарордошта, ки мазмуни навро соҳиб гаштаанд. Чунончи вожаи «gunaway» – хатти парвоз имрӯз ба мазмуни мавзеи давидан тарҷума мешавад. Мисоли дигар, вожаи қадимае, ки дар замони роҳзанҳои баҳрӣ истифода мешуд «to broadside», имрӯз дар варзиш маънои «бархӯрди паҳлу ба паҳлуи ду автомобил»-ро ифода менамояд.

Дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои сермаъноӣ варзишии англисӣ тавачҷухро бояд ба мазмун равона намуда, аънаи истифодаи ин ё он мафҳумро дар забонҳои дигар дар мадди назар гирифт.

6. Таъсири сленг ва лексикаи эмотсионалӣ. Истифодаи васеи жаргон ва вожаҳои сленгӣ дар ифодаи мафҳумҳои варзишӣ як хусусияти хосси забони англисиро таҷассум карда метавонанд. Инчунин, бояд ҳаминро зикр намоем, ки дар забони тоҷикӣ калимаи «сленг» маъмул нест. Ин калима тасвири забони ҷаҳони англисзабонро нишон медиҳад. «Тасвири ҷаҳон» гуфта, намуна ё қолаби умумиро дар назар доранд, ки дар тафаккури тамоми инсоният як хел инъикос меёбад [84, с.5].

Нишон додани хусусиятҳои хоси забони англисӣ як мушкилии ҷиддӣ барои тарҷумонҳо ба ҳисоб меравад, зеро фаҳмидани нутқи мухлисон ва бозингарон, ки аксаран бо сленг суҳбат мекунанд, хеле мушкил ва гоҳан имконнопазир мебошад.

Дар ин маврид душвориро дар он мебинем, ки бештари чунин вожаву истилоҳот ва ибораҳо дар луғатҳо тафсир ва тарҷума нашудаанд ва ин метавонад як мушкилии ҷиддиро барои тарҷумонҳо ба миён орад. Дар ин ҳолат ҳуди мухлисон ва бозингарон метавонанд ба тарҷумон кумак намоянд. Чизи дигар ин

истифодаи аз ҳад зиёди ифодаи эмотсионалӣ буда, он низ барои тарҷумонҳо душворӣ эҷод менамояд. Баёни хеле равшан ва эмотсионалӣ аз тарафи мухлисони ашаддӣ истифода мешавад, ки тарҷумаи онҳо хеле душвор аст. Чунончи «hot competition», ки аз тарафи мухлисони ашаддӣ барои баҳо додан ба намуди варзиш истифода мешавад, баёни хеле эмотсионалӣ мебошад. Ё вожаи «nil-nil» мусовӣ дар футбол, «love-all» мусовӣ дар теннис намунаи баёни нутқи эмотсионалӣ мебошанд, ки барои тарҷумонҳо мушкилиро ҳангоми тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ ҳамчун воҳиди англисӣ эҷод менамоянд [15, с.24].

Бо мурури замон аксарияти калимаву истилоҳоти мафҳумҳои варзишидошта маънои худро аз даст дода, ҳамчун лексикаи умумиистеъмоли мавриди истифода қарор мегиранд. Ҳамчун намуна, ибораи «to play with a straight bat»-ро, ки баромадаш аз крикет аст, оварда метавонем. Ин вожа дар гуфтори ҳаррӯзаи англисзабон ба маънои «хубрафтор» истифода мешавад. Дар забони тоҷикӣ низ чунин ҳолатҳо ба назар мерасанд. Масалан, вожаи дарбон / дарвозабон, агар дар бозии футбол ба маънои «муҳофизаткунанда» дар истифода қарор дошта бошад, дар лексикаи умумиистеъмолии забони тоҷикӣ он ба маънои «хонабон», «дарбон» маъмул аст. Бо ин маънӣ қорбаст шудани вожаи мазкурро дар забони тоҷикӣ профессор О. Х. Косимов низ ҳангоми таҳқиқи «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ зикр намудааст [105, с.18].

Ҳамаи мушкилиҳо барои тарҷумонҳо ҳангоми тарҷумаи мафҳумҳои варзишии англисӣ ба миён меоянд ва ҳалли ягонаи дуруст ин тавачҷуҳо ба мазмун равона намудан мебошад.

7. Истифодаи конверсия. Конверсия ин як намуди калимасозист, ки як ҳиссаи нутқ бо иваз намудани шакли калима мафҳуми навро месозад. Конверсия бештар хосси забони англисӣ мебошад ва он аз сохтори аналитикии забони англисӣ реша мегирад. «Ин тарзи калимасозӣ ба забон озодии морфологиро эҷод менамояд, зеро як калима метавонад дар ҳиссаҳои гуногуни нутқ истифода шавад ва вазифаҳои гуногуни синтаксисиро иҷро намояд» [14, с.45].

Дар забони англисӣ конверсия ин усули асосии сохтани феълҳо мебошад. Аз рӯи конверсия чунин сохта мешаванд;

– амалро бояд бо ашѐе, ки дар ибтидо исм буд, ичро намуд. N→V «rifle, to rifle» – туфанг, тирпарронӣ кардан бо туфанг, «shoulder, to shoulder» – китф, бо китф тела додан, «pedal, to pedal» – педал, педалро пахш кардан, «score, to score» – хол, хол гирифтани «elbow, to elbow» – оринҷ, бо оринҷ тела додан, «medal, to medal» – медал, медал гирифтани, ва ғайра;

– амалеро бояд ичро кард, ки дар исм хусусияти ибтидоиро дорост. «to dog» – пайгирӣ кардан, «to fox» – фиреб додан, «to corkscrew» – аз рӯйи спирал ҳаракат кардан;

Ҳамин тавр, омӯзиш ва тарҷумаи калимаву истилоҳоти мафҳуми варзишидоштаи забони англисӣ раванди мураккаб ба ҳисоб рафта, аз мутахассисони соҳа чидду ҷаҳди зиёдро талаб менамояд. Дигаргунӣ дар соҳаи варзиш, зухур кардани намудҳои нави варзиш боиси пайдо гаштани мафҳумҳо ва ибораҳои нав дар забон мегарданд. Ба ғайр аз ин, баъзе калимаву истилоҳот мазмуни худро васеъ намуда, ба маънои аслии худ истифода намегарданд. Аз ин лиҳоз, ба калимаву истилоҳоти мафҳумҳои варзишидоштаи забони англисӣ ҳамчун мураккабтарин зухуроти забонӣ назар кардан зарур аст, зеро дар забони англисӣ калимаву истилоҳоти зиёди мафҳумҳои варзишидоштае вучуд доранд, ки доимо мазмуни худро иваз намуда, барои тарҷумонҳо мушкилиҳои чиддӣ эҷод менамоянд.

1.2 Мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ва хусусияти луғавии онҳо

Донишмандоне, ки ба пажӯҳиши лексикаи забони англисӣ машғуланд, ба лексикаи варзишии забони англисӣ диққати махсус медиҳанд. Ба андешаи онҳо, ин гурӯҳи калимаҳо барои ба роҳ мондани таҳлили муқоисавӣ мувофиқанд, зеро истифодаи ин гурӯҳи калимаву истилоҳот миёни мардумони гуногунзабон ба назар мерасанд. Ба ин, пеш аз ҳама, қоидаҳои умумии навҳои алоҳидаи варзиш, ки дар бештари кишварҳо якранг мебошанд, мусоидат карда метавонад. Арзи вучуд доштани ҳакамон, мусобиқаҳои гуногун, бозиҳои олимпӣ маҳз ягонагии варзишро миёни халқиятҳои гуногун нишон медиҳанд.

Тафовути муҳимми калимаву истилоҳоти дорои мафҳумҳои варзишӣ дар он ба назар мерасад, ки назар ба дигар калимаву истилоҳот лексикаи варзишӣ тавассути иттилооти васоити ахбори омма бештар паҳн шуда, диққати одамонро бештар ҷалб менамояд. Рушду такомули соҳаи варзиш барои ба вучудоии калимаву истилоҳоти нав заминаҳои фарох фароҳам оварда метавонад [5, с.73].

Дар бобати калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои варзишӣ дар забонҳои гуногун донишмандон андешаҳои гуногун иброз намудаанд. Забоншиносон низ нисбат ба ин падидаҳои забонӣ фикру ақоиди мухталиф баён намудаанд, ки муносибати гуногунро дар муайянкунии мавқеи калимаву истилоҳоти варзишӣ доро мебошанд. Аммо ҳамаи муҳаққиқон бар он ақидаанд, ки лексикаи варзишӣ дорои мафҳумҳои махсус мебошад. Вижагии воҳидҳои мафҳумии варзишӣ нисбат ба забони умумии мардумӣ дар хусусияти семантикии мафҳумҳо зухур меёбад [19, с.87].

Мафҳуми калимаҳои умумистеъмоли бо қисмати денотативӣ ва конотативӣ, ки ҷузъиёти махсуси маҷмуи луғавӣ (эмотсионалӣ-эҳсосотӣ, услубӣ, баёнӣ)-ро доро мебошад, алоқаманданд.

Дар пажухиши муҳаққиқони пасошуравӣ таҳқиқотҳои бисёре роҷеъ ба таҳлилу таҳқиқи вожаву истилоҳоти соҳаҳои гуногун ба сомон расонида шудаанд, ки онҳо ба эмотивӣ, баёнӣ, метафорӣ ва баҳодихӣ бахшида шудаанд. Чунончи, дар миёни ин гуна пажухишҳо ҷузъиёти баҳодихӣ дар пажухиши М. П. Сенкевич ба назар мерасад [129, с.21].

Аҳаммияти лексикӣ ва фаҳмиши маънӣ на ҳамеша бо якдигар рост меоянд. Ар рӯйи андешаи муҳаққиқ С. В. Гринёв-Грневич, имконияти аниқи намунаи мувофиқати онҳо мавҷуд аст:

- маънои луғавӣ метавонад ба пуррагӣ ба калима мувофиқат намояд;
- маънои луғавӣ метавонад вучуд надошта бошад, агар решаи калима ба дигар забони бегона рафта расад;
- маънои луғавӣ ва мафҳумӣ ба ҳам мувофиқат намекунанд, ки ба зиддият меорад.

Усулҳои таҳлили забонӣ, мафҳумӣ ва маъноӣ имкон медиҳанд, ки сохтори маъноии калимаҳоро муайян сохта, хусусиятҳои хоси онҳоро ба мушоҳида гирем. Тибқи ақидаҳои мутахассиси варзида В. М. Лейчик, сохтори маъноии калимаҳо дар чунин чузъиёт ифода меёбад:

- мафҳуми сигнификативӣ (муайянкунии калимаву истилоҳоти махсус);
- ҳуди маъно (чузъиёти луғавӣ, забонӣ) [78, с.56].

Забоншиносон бар он андешаанд, ки ҳамаи луғоти соҳаи варзиш умумияти муайянеро дороянд.

Маҷмуи калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш сохтори мураккаб ва хусусиятҳои махсусро дороянд. Ин ба он иртибот дорад, ки калимаву истилоҳоти муайяни соҳаи варзишро ба гурӯҳҳо ҷудо кардан мумкин аст. Масалан, дар бозии варзишии биатлон истифодабарии чунин калимаву истилоҳот ба мушоҳида мерасанд:

Prone – мавқеа, ки варзишгар дароз кашида, тир мепаронад;

Standing – рост истода тир холӣ кардан;

Wind flag – парчамчае, ки дар майдони тирпарронӣ самти вазиши шамолро нишон медиҳад.

Дар намуди варзиши муштзанӣ бошад, калимаву истилоҳоте мавриди истифода қарор мегиранд, ки этимологияи махсусро дороянд, чунончи:

Bleeder – варзишгаре, ки дар вақти муҳориба дар натиҷаи мушт хӯрдан, рӯяш хуншор мешавад;

Knock out blow – зарбаи беҳушкунанда;

Clean boxer – муштзани, ки мувофиқи қоида муҳориба менамояд;

Dirty boxer – муштзани хилофкор (муштзани, ки мувофиқи қоида муҳориба наменамояд);

Blue corner – кунчи кабуд, муштзани маҳалли, ки мувофиқи қоида дар кунчи кабуд меистад);

Red corner – кунчи сурх, (муштзанӣ меҳмон, ки мувофиқи қоида дар кунчи сурх меистад).

Дар лексикаи соҳаи варзишӣ калимаву истилоҳоте арзи вучуд доранд, ки дар як вақт миёни намудҳои гуногуни варзиш истифодашон ба мушоҳида мерасад. Ба таври намуна чунин гурӯҳи калимаву истилоҳотро оварда метавонем:

Final – финал, интиҳо;

Championship – қаҳрамонӣ, мусобиқа;

Match – бозӣ;

Judge – ҳакам, тренер, довар, устод.

Калимаву истилоҳоти соҳаи варзиширо аз рӯи маъно ба се гурӯҳ ҷудо кардан мумкин аст:

а) луғоти умумиварзишӣ, яъне калимаву истилоҳоте, ки ба ҳама намудҳои варзиш тааллуқ доранд;

б) калимаву истилоҳоте, ки ба якчанд намуди варзиш тааллуқ доранд;

в) калимаву истилоҳоте, ки ба намуди алоҳидаи варзиш тааллуқ доранд

[17, с.17].

Тавре мушоҳида мешавад, сохтори луғавии соҳаи варзиш печидаву мураккаб мебошад. Аз ин лиҳоз, ин гурӯҳи калимаву истилоҳотро омӯхтан лозим аст, зеро ҳар як гурӯҳи мафҳумҳо хусусиятҳои хоси худ ва тобишҳои маъноии худро доро мебошанд. Дар як вақт онҳо метавонанд воҳидҳои луғавии варзишии гуногунмаъноро низ дар бар гиранд [36, с.85]. Дар ин маврид андешаи муҳаққиқ Н. Н. Бобирева хеле бамаврид аст.

Хусусияти хоси калимаву истилоҳоти варзишӣ дар он аст, ки аксарияти мазмуну мафҳуми онҳоро ҳатто шахсоне, ки ба варзиш ягон муносибат надоранд, низ дарк менамоянд. Яъне, маънӯву муҳтавои луғоти соҳаи варзиш бо касбияти махсус маҳдуд шуда наметавонад [17, с.17]. Ин хусусияти луғоти варзишӣ ба он алоқамандӣ дорад, ки ба таври васеъ дар восоити ахбори омма, дар мақолаҳо, рӯзномаҳо, маҷаллаҳо ва барномаҳои телевизионӣ паҳш карда мешаванд. Аммо дар ин маврид истисно низ ба мушоҳида мерасад. Чуноне ки донишманди рус Р. В. Попов қайд мекунад, ин хусусияти калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш танҳо ба калимаҳои умумиварзишӣ тааллуқ дошта, калимаву истилоҳоти

ифодакунандаи намудҳои махсуси варзиш ба кадри имкон маъмул нестанд [110, с.13].

Дар ин маврид андешаи муҳаққиқи рус Р. В. Поповро ҷонибдорӣ карда метавонем, зеро дар ҳақиқат маънову муҳтавои аксарияти калимаҳои, ки намудҳои махсуси варзишро ифода менамоянд, ба аксарияти соҳибзабонон фаҳмо намебошанд.

Луғоти варзишӣ бояд низом дошта бошанд, зеро ҳар як намуди варзиш дорои машқҳои махсус буда, дар раванди тайёркунии варзишгар ва рушди касбияти ӯ нақши калонро мебозад [45, с.74].

Тарҷумаи таҳвилӣ дар забон, ки тарҷумон ҳангоми тарҷумаи вожаву ибораҳо ва мафҳумҳои варзишӣ истифода мебарад, аз методи воридкунии воҳидҳои луғавӣ ба матн вобаста аст. Муайянкунии мафҳумӣ (тарҷумаи таҳвилӣ) аз тарафи муҳаққиқон Л. С. Бархударов, Р. К. Миняро Белоручев, Я. И. Ретскер, А. Д. Шведсер, Л. К. Латишев, В. Н. Комисаров, В. Г. Гук таҳқиқ шудаанд.

Муайянкунандаҳо хеле зиёданд. Ин аз он хотир аст, ки ба таври аниқ тасвири моҳияти тарҷумаи таҳвилӣ ғайриимкон мебошад. Тарҷумаи ҳар як матн аз навсозии ҷузъиёти алоҳидаро тақозо менамояд, зеро дар дигар ҳолат тарҷумаи муодилӣ номумкин мегардад. Тавре маълум аст, мақсади асосии ҳар як тарҷума барқарор намудани маънои дуруст дар ҳар як жанри матн ба шумор меравад. Вазифаи асосии ҳар як тарҷумон ҳангоми ба даст овардани маънои дақиқ дар он аст, ки таҳвилӣ байнизабониро ба хоҳири баррасии аниқи иттилоотии матн ба таври дуруст ва бомаҳорат истифода барад. Ҳамзамон, тарҷумон бояд меъёрҳои мувофиқи забони аслро риоя намояд. Аммо барои ба даст овардани тарҷумаи дуруст ва муродифӣ аз баъзе чизҳо сарфи назар намудан лозим аст. Барои осон намудани раванди тарҷума аз навсозӣ дурустии тарҷумаро дар дараҷаи ҳамон матн тахмин менамояд. Чунин аз навсозӣ тарҷумаи таҳвилӣ ва омили байни забонӣ номида мешавад.

Тарҷумаи таҳвилӣ навъҳои гуногун ва густурда дорад. Аз ин ҷост, ки дар назарияи тарҷума кӯшиши зиёди таснифи тарҷумаи таҳвилӣ мавҷуд аст.

Муҳаққиқи варзида А. Д. Шветсер тарҷумаи таҳвилиро ба чор гурӯҳ тақсим менамояд.

1. Тарҷумаи таҳвилӣ дар дараҷаи ҷузъиёти маъноӣ истифодаи намудҳои гуногуни ивазнамоиро пешниҳод менамояд. Барои мисол ивазнамоии воситаҳои морфологӣ бо луғавӣ, наҳвӣ, иборасозӣ ва ғайра намунаи чунин тарҷумаҳои таҳвилӣ мебошад.

2. Тарҷумаи таҳвилӣ дар дараҷаи грамматикӣ, ҷубронкунии тарҷумаро баррасӣ менамояд. Барои мисол, ба ҷои воқеияти асли мазмуни ба он наздикро истифода намудан мумкин аст. Дар маҷмӯъ, дар мавриди истифодаи чунин таҳвил мазмуни матн нигоҳ дошта шуда, ба даст овардани ҳамаи нафосате, ки матни асл дорад, имконпазир мегардад.

Агар тарҷумаи ҷузъиёти аслии матн номумкин бошад, ба хоҳири он ки матни тарҷумашуда осеб набинад, онро ҷуброн кардан лозим аст.

3. Тарҷумаи таҳвили дараҷаи референтӣ ин мушаххаскунӣ, умумикунӣ, ивазнамоии матни асл ва тарҷума бо кумаки таҳвили истиоравӣ, яъне ивазнамоии як маҷоз ба маҷози дигар мебошад. Чунки воситаҳои фасеҳи забон ба монанди истиора ё маҷоз аз сабаби он ки хусусияти образнокии баланд дошта, ҳоси фарҳанги соҳибзабонон мебошанд, ба душворӣ тарҷума карда мешаванд. Барои мисол тарҷумаи маҷозии «барфак» ба забони ягон халқи африқоӣ намунаи шуда метавонад. Ин ҷо тарҷумаи айнан номумкин аст, зеро соҳибони ин забон, аслан намедонанд, ки барф чист. Аз ин хотир ин маҷозро на ба маҷози дигар, балки бо ибораи мазмуни «хеле сафед» дошта тарҷума кардан мумкин аст.

4. Тарҷумаи таҳвилӣ дар дараҷаи услубӣ – фишурдан ва васеънамоӣ, яъне сарфи назар кардани бисёр таркиби луғавӣ ҳангоми тарҷума мебошад [155, с.44].

Я. И. Ретскер танҳо ду шакли таҳвилро пешниҳод менамояд:

1. Таҳвили грамматикӣ дар намуди ивазкунии ҳиссаҳои нутқ ё аъзои ҷумла.

2. Таҳвили лексикӣ, ки бо мушаххаскунӣ, умумикунӣ, ҷудокунии мазмун, ҷубронкунӣ, азнавсозии маъноӣ ва яқлукх таъҷ менамояд [120, с.98].

Чунонки худ шоҳид мегардем, назариянигорони тарҷума шаклҳои гуногуни таҳвилро пешниҳод менамоянд. Мушкилии тарҷума, пеш аз ҳама,

тарҷумаи баёни образнок (метафора, метаномия) ва тарҷумаи лексикае, ки муродифи аниқ надорад, ба ҳисоб меравад. Инчунин, аксари муҳаққиқон зарурати тарҷумаи таҳвили грамматикиро низ қайд намудаанд.

Азнавсозии грамматикӣ ин дигаргунии сарфӣ ё наҳвии воҳидҳои тарҷумашуда мебошад. Ҳамин тариқ, таркибҳои ғайрифаъол ба шакли фаъоли феъл ва баръакс тарҷума мешавад. Сабаби чунин таҳвил дар он аст, ки дар забони англисӣ сифаи ғайрифаъол дар аксарияти ҳолатҳо дар нутқи муътадил истифода мегардад. Ивазкунии ҳиссаҳои нутқи гуногун мешавад. Барои мисол, ивазкунии шумораи танҳои исм бо чамъ ё баръакси он сурат мегирад. Ин, пеш аз ҳама, дар ҷой доштани фарқияти сохтори забони англисӣ ва тоҷикӣ зоҳир мегардад. Ҳамчунин, дар бархе ҳолатҳо исм бо феъл, сифат ё зарф иваз карда мешавад.

Ивазкунии тартиби калимаҳо тартибдиҳии паҳншуда мебошад. Одатан, сабаби мавҷудияти чунин таҳвил дар он аст, ки ҷумлаҳои англисӣ ва тоҷикӣ сохтори гуногуни иттилоотиро доро мебошанд. Дар забони англисӣ иттилооти асосӣ дар ибтидо пешниҳод мегардад, ҳоло он ки дар забони тоҷикӣ ин амал дар охир ироа мегардад, яъне дар ҷумлаи забони тоҷикӣ чун қоида феъл ҳамеша дар охир меояд.

Ҷубронкуни дар ҳолате истифода карда мешавад, ки категория, шакли калима ё мафҳуми тарҷумашаванда, дар забони тарҷума мавҷуд нест. Муҳаққиқ Р. К. Миняр Белоручев дар бораи таҳвили матни асл дар дараҷаи луғот, дастур ва услуб сухан мекунад. Тарҷумаи маҷозӣ ба ақидаи ӯ бояд ба ивазкунии мафҳум такя намояд. Ба ақидаи ӯ, дар тарҷума аксар вақт на ба «тарҷума» машғул шудан лозим аст, балки пешниҳоди дурусти мафҳумҳои асл ба забони тарҷумашаванда мақсади асосии кори тарҷума мебошад. Ин, албатта, азнавсозии ҷиддии матнро тақозо намуда, аз тарҷумон таҳлили воҳидҳои луғавӣ ва калимасозиро талаб менамояд. Тарҷумон бояд фаҳмад, ки дар забони асл ҷӣ дар назар дошта шудааст ва ӯ бояд мазмунро бо усули мувофиқ дар забони тарҷумашаванда пешниҳод намояд. Тарҷума дар бисёр ҳолат аз тарҷумон муносибати эҷодӣ ва ҳалли ғайримаъмулиро тақозо менамояд [92, с.41].

Аксарияти муҳаққиқон дар ҷудокунии тарҷумаи таҳвилӣ фикру андешаҳои якхела баён намудаанд. Ҳамаи муҳаққиқон тарҷумаи таҳвилиро тасниф намуда, онҳоро ба намудҳои ҷудо карда, дар як вақт ба як зухурот рӯ ба рӯ мешаванд. Аммо бояд қайд намоем, ки таснифоти алоҳидаи муҳаққиқон якдигарро пурра месозанд.

Ҳангоми тарҷумаи калимаву истилоҳот мутахассис бояд онҳоро тавре тарҷума намояд, ки мазмунаш тағйир наёбад, муодилҳои дурусти калимаҳоро интихоб намуда, тарҷумаи дурустро ба роҳ монад. Барои ин, ҳатман муодилҳои мафҳумӣ, яъне мувофиқро ҷустуҷу намуда, мазмуни дурустро интихоб намудан лозим аст.

Дар қатори мафҳумҳои боз калимаҳои бемуодил низ дучор меоянд, ки раванди тарҷумаро душвор мегардонанд. Ин ҳолат ба гуногунии тасвири ҷаҳони забони соҳибзабонон далолат менамояд. Дар чунин вазъият мутахассис бояд мазмуни калимаву мафҳумро дуруст ва аниқ пешниҳод кунад.

Дарвоқеъ, тарҷумаи калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш аз мутахассисон касбияти волои соҳавӣ ва малакаву дониши амиқи илмиро талаб менамояд, зеро ҳар як гурӯҳи луғавӣ хусусиятҳои ба худ хосро соҳиб мебошанд, ки дар дигар гурӯҳҳои калимаву истилоҳот мавҷуд нест ё дар онҳо ба дигар маъно мавриди истифода қарор мегиранд. Душвории қори тарҷумон низ маҳз дар ҳамин аст. Тарҷумон бояд ҳама вақт аз тағйирёбиҳо, ҳодисаҳо, навгониҳои ҳаёти имрӯзаи соҳаи варзиш воқиф бошад. Ў на танҳо соҳиби иттилооти бунёдӣ, балки дар бораи калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ ва баёни сленгӣ маълумоти ҳаматарафа дошта бошад.

Бояд зикр намоем, ки мақсади тарҷума танҳо дар тарҷумаи матн маҳдуд гашта наметавонад, балки он ба ҳифз намудани хусусиятҳои фарҳангии матни асл равона мегардад. Ҳангоми тарҷума фаъолияти эҷодии тарҷумон нақши калонро мебозад ва маҳз имкониятҳои эҷодии тарҷумон барои ба муваффақиятҳои ноил гардидан дар раванди тарҷума нақши асосӣ мебозад.

Раванди тарҷумаро на танҳо фаъолияти зеҳнӣ ё эҷодии тарҷумон шуморидан ба мақсад наздик аст, балки онро баррасикунандаи фаъолияти

объективии муҳити иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи инсонӣ шуморем ҳам, ғалат намекунем. Фаъолияти тарҷумонӣ бештар ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ, сиёсӣ, ғоявӣ маҳсуб ёфта, ҳамчун зухуроти забонӣ аз эҷод низ маҳрум нест.

Дар ҷомеаи имрӯза тарҷумон шахсе мебошад, ки мақоми муҳимро дар муоширати байни фарҳангӣ касб намудааст. Зеро тарҷумон шахсест, ки на танҳо матнхоро тарҷума мекунад, балки бо ин васила фарҳангҳои қавмҳои гуногуни оламро ба ҳам наздик менамояд. Дарку фаҳми раванди тарҷума, ҳамчун мувофиқии ду фарҳангу тамаддун, аслан, дар мувофиқии тарҷумаи матнҳои бадеӣ муҳимму асосӣ арзёбӣ мегардад, зеро дар дигар мавридҳо танҳо тарҷумаи иттилоот кофӣ буда метавонад.

Вазифаи асосии тарҷумон ҳангоми тарҷума, нигоҳ доштани хусусиятҳои хоси матни асл ба шумор рафта, барои хонандагон имконияти осон хонданро бо забони тачумашаванда таъмин месозад. Яъне, фаҳмидан ва дарки матн барои хонанда осон ва фаҳмо бошад.

Воқеан, барои он ки тарҷума дуруст ба роҳ монда шавад, тарҷумон бояд аз мабдаъҳо ва қонунҳои илмии тарҷума воқиф бошад, яъне доштани донишҳои забонӣ ва меъёрҳои забон барои тарҷумон ҳатмӣ ва зарур аст. Илова бар ин, бояд ҳаминро зикр намоем, ки ҳангоми тарҷума тарҷумон бояд калимаву истилоҳоти муосир ва муносибатҳои нави наҳвиرو мавриди истифода қарор диҳад, то ки мазмуни аниқи калимаву истилоҳот ва мафҳумҳоро муайян намояд, инчунин, роҷеъ ба фарҳанги кишварҳое, ки матн аз он забон тарҷума мешавад, маълумоти муфассал дошта бошад. Дар ин ҳолат се қонуни забонмӯзиро набояд фаромӯш сохт:

1. Муошират бо соҳибзабонон;
2. Донишҳои таърихӣ тамаддун ва фарҳангу маданияти ворисони забони омӯхташаванда;
3. Донишҳои дастуру грамматикаи забони омӯхташаванда.

Барои интихоби равишу методҳои тарҷума на танҳо ба эътибор гирифтани маънову муҳтавои матни тарҷумашаванда муҳим аст, балки фарогирии он иттилоот низ асосӣ ва муҳим арзёбӣ мегардад [46, с.7]. Тарҷумон ҳангоми

тарҷума бояд на танҳо пайдо шудани миқдори зиёди хонандагон, яъне оморро ба эътибор гирад, балки барои хуб баромадани тарҷума сахмгузор бошад. Дар ин маврид ӯ бояд, дар бораи он ашхосе, ки барои онҳо матн тарҷума шудааст, иттилооти кофӣ дошта бошад. Инро, албатта, дар тарҷумаи нутқи шифохӣ иҷро кардан осонтар ба даст меояд, зеро аудитория шинос аст. Дар нутқи хаттӣ бошад, ин ҳолат душвортар аст, зеро аудитория номаълум мебошад [100, с.87].

Калимаву истилоҳот як қисмати луғоти махсус мебошанд. Мафҳум калима ё маҷмуи калимаҳоест, ки дар соҳаи маъмули фаъолият ё донишҳои илмӣ истифода бурда мешавад. Мафҳумҳо дар сурати калимаҳо ифодаи моддии худро пайдо мекунанд.

Мафҳумҳо ҳамеша дар мувозинат қарор дошта, ба мазмуну маъно тобеъ наменамоянд. Аз ин лиҳоз, тарҷумон бояд дорои дониши кофии забонӣ буда, ҳангоми тарҷума муодили калимаҳои тарҷумашавандаро дуруст пайдо намояд.

Ҳангоми тарҷумаи матнҳои соҳаи варзиш тарҷумон бо теъдоди зиёди исмҳои хос ва исмҳои ифодакунандаи насаби ашхос, номвожаҳои чуғрофӣ дучор мешавад [50, с.42]. Дар ин маврид тарҷума бо методи овонависӣ дуруст иҷро карда мешавад ва наздикии савтӣ ба забони асл сурат мегирад [44, с.19]. Мисол;

- Lionel Ana – Лионел Ана;
- George Gerald – Ёеорч Ёералд;
- Joe Jacob – Ёо Ёекоб.

Барои тарҷумаи мафҳумҳои чуғрофӣ мувофиқати устувор истифода мешавад. Чунончи:

- Brazil – Бразил;
- Singapore – Сингапур;
- Estonia – Эстония.

Теъдоди зиёди калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои варзишӣ ба он гурӯҳи калимаҳое тааллуқ доранд, ки тавассути овонависӣ ва нусхабардорӣ тарҷума мешаванд. Мисол;

- Beach volleyball – волейболи соҳилӣ;
- Golf – голф;

– Сапоening – қаикронӣ бо кену.

Дар баъзе ҳолатҳо баррасии исмҳои хос ба забони тоҷикӣ бо ба эътибор гирифтани овози забони англисӣ иҷро мегардад.

Мушкилии зиёд дар тарҷумаи мафҳумҳои гуногунмаъно ба вуҷуд меояд. Ҳар як тарҷумон ҳангоми тарҷумаи матнҳои дорои мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ба ҳолатҳои дучор меояд, ки он мафҳумҳо маънои гуногун доранд [41, с.41].

Инкишофи босуръати варзиш ва ба рушду такомули калимаву истилоҳоти дорои мафҳумҳои варзишидошта мусоидат менамояд, аз ин лиҳоз пайгирии мафҳумҳои нав барои муҳаққиқони соҳа каме мушкилиро пеш меорад. Забоншиносон ба он ақидаанд, ки мафҳумҳои варзишӣ мазмуни алоҳидаи луғавиро ифода намуда, сохтори хеле мураккаб доранд. Мураккабии сохтори лексикаи варзишӣ дар он зоҳир мегардад, ки дар ҳар як намуди варзиш таснифоти махсуси мафҳумҳо ҷой дорад.

Дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои варзишии англисӣ тарҷумаи таҳвилӣ роҳи асосии назариявӣ ва амалӣ маҳсуб меёбад. Як қатор таҳвилот ҳангоми тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ҷой доранд, ки ҳар яки онҳо ба худ хос мебошанд.

Дар навбати аввал таҳвили лексикӣ меистад, ки он дар худ мушаххаскунӣ, замкунӣ, сарфиназаркуниро дар бар мегирад. Акнун дар рафти кори худ бо мисолҳо вижагиҳои истифодаи онҳоро дида мебароем. Дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ, пеш аз ҳама, дар навбати аввал усули калкакуниро истифода намудан ба маврид мебошад. Чунончи:

chip-shot – зарбаи оличаноб;

clearing-kick – зарбаи барканоркунанда;

penalty goal – голи ҷаримаӣ;

unmarked player – бозигари номашхур [7, с.120].

Ба ҷуз ин, одатан замкунии лексикӣ мавриди истифода қарор мегирад. Барои мисол вожаи «sprint»-ро мо бо усули замкунӣ «дави спринтӣ» тарҷума

мекунем ва дар забони тоҷикӣ он фаҳмо ва саҳеҳ мебошад. Ё мисоли дигарро дар ин маврид овардан мумкин аст:

pursuit – пойгаи думболагирӣ;

mass start – пойга бо оғози умумӣ.

Барои тарҷума ҳамчунон дар бештари ҳолатҳо замкунии лексикӣ истифода мешавад. Мисол:

individual race – пойгаи инфиродӣ;

relay – пойгаи эстафета.

Якчанд намуди стандартӣ варзиш мавҷуд аст (standard start types):

– simultaneous – яквақта, ҳамзамон;

– single – танҳо.

Дар вақти тарҷумаи ин мафҳумҳо ба забони тоҷикӣ мо мувофиқати намунавиро истифода намудем.

Дар мусобиқаҳое, ки варзишгар мусобиқаро инфиродӣ оғоз менамояд, дар мавзеи мусобиқа бояд «start clock» мавҷуд бошад. Дар ин маврид вожаи «clock» истифода шудааст, ки дар якҷоягӣ бо вожаи «start» на соат, балки таймер (муайянкунаки вақт)-ро ифода менамояд. Дар ин маврид мо мувофиқати намунавиро мавриди истифода қарор додем.

Ашё ва таҷҳизоте, ки дар вақти мусобиқа ё тамрини варзишӣ истифода мешаванд, бо усули мушаххаскунӣ тарҷума карда мешаванд:

– ammunition – тир;

– boots – пойафзол;

– clothing – либос;

– cup – чом;

– gloves – дастпӯшак;

– goggles – айнак;

– poles – сутун, хода;

– rifle – туфанг;

– rifle bag – халта барои туфанг;

– ski – лижа;

– socks – чӯроби варзишӣ [38, с.90].

Чунин гурӯҳи мафҳумҳо ба забони тоҷикӣ ё бо мувофиқати ягона ё бо мувофиқати маъноӣ ё бо намуна тарҷума карда мешаванд. Ҳамчун намуна, калимаи «role»-ро, ки мафҳумҳои зиёдро ифода менамояд, оварда метавонем. Калимае, ки мо ҳамчун намуна овардем, дар рӯйхати маъноии вожа аз ҳама охири қарор дошта, маъноии дурусти калимаро ифода менамояд. Ба мувофиқати намунаҳои boots, rifle, clothing, goggles, ski дохил мешаванд.

Дар ин гурӯҳҳо мо тарҷумаи тахвилии мушаххаскуниро истифода намудем. Чунончи, вожаи «ammunition»-ро тир тарҷума намудем. Дар забони англисӣ бо вожаи «ammunition» либос ва ҳамаи он чизҳое, ки ба низомиён тааллуқ дорад, ифода карда мешавад ва тарҷумаи тахтуллафзии вожа ғалат нест.

Дар вақти истифодаи усули мушаххаскунӣ дар аксар ҳолатҳо истифодаи мувофиқати мафҳумӣ ҷоиз аст. Чунончи, дар вақти тарҷумаи иборати «warm-up course» – мавзеи тамрин мувофиқати намунавиро истифода кардан мумкин аст. Мазмуни тахтуллафзии ибора «роҳ барои гармшавӣ» тарҷума карда мешавад, ки, қомилан, нофаҳмо мебошад. Бинобар ин барои фаҳмо ва дуруст шудани тарҷумаи ибора усули мушаххаскунӣ хеле бамаврид мебошад.

Дар варзиши навъи биатлон майдончаи тирпаррониро ба мавзее, ки варзишгар дар вақти мусобиқа дар он ҷо тирпарронӣ менамояд, рабт медиҳанд: – *«The shooting range is where all shooting takes place during biathlon competition»* [174, с.56].

(Ҳамаи тирпарронӣҳо дар майдони мусобиқаи биатлон сураат мегиранд)

Ба макони тирпарронӣ «the target» – нишон, «the shooting ramp» – мавзеи тирпарронӣ дохил мешавад.

Дар ҷорабиниҳои варзишӣ асбобҳои истифода мешаванд, ки барои тафтиш, назорати варзишгарон, макони тирпарронӣ ва ғайра истифода мешаванд:

– measuring tapes, 50-100 m – лентаи ченкунии, ки барои андозагирии майдони мусобиқа истифода мешавад;

– stickers paint – ранге, ки барои аниқкунии назорат истифода мешавад;

– strike tester – асбоб барои ченкунии неруи зарба.

Қисми зиёди чунин вожаҳоро дар соҳаҳои гуногун, барои мисол дар сохтмон низ, дучор шудан мумкин аст. Бинобар ин, дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ бо мушаххаскунӣ барои ифодаи мафҳум бояд тарҷума карда шавад.

Баъзе мафҳумҳо дар вақти тарҷумаи таҳвилӣ баргардониши якҷояи лексикӣ-грамматикиро тақозо менамоянд. Акнун бо мисолҳои истифодаи чунин таҳвилро дида мебароем. Дар ҳуҷҷатҳои расмӣ аксар вақт вазъияти варзишгар дар вақти мусобиқа на дар шакли пурра, балки бо ҳарф ишора мегардад. Чунончи;

- P – prone – дароз кашидан;
- S – standing – рост истодан [41, с.140].

Ин вожаҳо, албатта, дар истифодаи маъмулӣ роиҷанд, аммо дар биатлон онҳо ба сифати мафҳум истифода мешаванд:

- height difference – hd – фарқияти баландӣ;
- maximum climb – mc – дарозии болоравии максималӣ.

Дар байни таҳвили лексикӣ-грамматикӣ тарҷумаи мафҳумҳои бисёрҷузъӣ дохил мешаванд. Шумораи онҳо хеле зиёданд ва тарҷума низ махсус мебошад:

- athlete changing area – макони либосивазкунии варзишгар;
- continuously changing flat areas – мавзӯҳои ҳамвори ивазшаванда;
- parking spaces – ҷойи мошингузорӣ, таваққуфгоҳ;
- ski test area – ҷойи санҷиши лижаҳо;
- team lounge – макон барои фароғати дастаи лижаронҳо;
- team waxing huts – ҳуҷра барои рағған молидан ба лижаҳо;
- the building and offices necessary for the OC – бино ва муассисаҳо барои

ташкилкунандагони чорабинӣ [58, с.111].

Таркиби луғавии «ski test area» ба забони тоҷикӣ бо усули таҳвили наҳвӣ тарҷума карда шуд. Дар гурӯҳи калимаву ибораҳои дар боло овардашуда, ибораҳои усутувори «athlete changing area» ва «team waxing huts» мавҷуд буданд. Ибораи аввал на танҳо дар миёни мафҳумҳои варзишӣ мавриди истифода қарор дорад, балки миёни таркибҳои умумиистеъмол низ маъмул аст ва ҳатто тарҷумаи он барои тарҷумони бетачриба ҳамчун ифодаи варзишӣ душвор нест. Аммо

тарҷумаи ибораи дуҷумла каме душвор буда, дар истифодаи маъмулӣ онро пайдо кардан номумкин аст. Он ба таркиби луғавии луғоти соҳаи варзиши биатлон ва сленгҳои ин намуд дохил мешавад. Лижаро ҳамеша бо мум равшан мекарданд, гарчанде имрӯз бисёр навъҳои равшанҳои молиданӣ мавҷуд мебошанд. Яъне калимаи «waxing» ифодагари мафҳуми «осонкунии лағжиши лижа» мебошад. Истифодаи вожаи «hut» на ба маънои қадимаи он, яъне «кулба», балки «макон» фаҳмида мешавад. Ин ҷо ибораи хеле меъёрзеб сохта шудааст ва дар тарҷумаи вожаи «hut» – мувофиқати маъноӣ, яъне макон, вучуд дорад. Инчунин, дар тарҷумаи калимаи «waxing» умумикунӣ маъно мушоҳида мешавад. Яъне дар ин маврид ин вожа на маънои «муммолӣ», балки маънои «равғанмолӣ»-ро касб намудааст. Ин ҷо калимаи «team»-ро партофтем, зеро калимаи лижа ҳамроҳ карда мешавад, яъне усули замкуниро истифода намудем.

Дар тарҷумаи тоҷикии «team lounge» ва «parking space» замкунии лексикӣ истифода шуд. Ибораи «start area» дар якҷоягӣ бо ибораи «warm-up-area» истифода мешавад. Ибораи «start area» ба забони тоҷикӣ ифодагари мафҳуми «мавзеи оғози мусобиқа» ва ибораи warm-up ифодагари «мавзеи машқи пешакӣ» мебошанд. Дар ин маврид тарҷума ба забони тоҷикӣ бо усули мувофиқати нахвӣ иҷро гардидааст. «Start area», дар ҳақиқат, дар намудҳои гуногуни варзиш вобаста ба ҳаҷми мавзеи истифода мешавад (вобаста ба дарозӣ ва васеӣ). Он ба «start lanes» – дахлези оғозкунии мусобиқа тақсим мешавад. Дар ин маврид мувофиқати мазмунӣ истифода шуд.

Бояд зикр намоем, ки на танҳо дар тарҷумаи ибораи мафҳумҳои мураккабдошта таҳвили луғавӣ-грамматикӣ истифода мешавад, балки дар тарҷумаи мафҳумҳои сода низ чунин усул мавриди истифода қарор мегирад:

- down hill – нишеб;
- climb – боло баромадан.

Дар тарҷумаи ҳарду вожаҳо ба забони тоҷикӣ мувофиқати намунавӣ истифода шудааст. Ин вожаҳо на танҳо дар намуди бозии варзиши биатлон истифода мешаванд, балки онҳо дар забони умумихалқӣ низ ба таври васеъ мавриди истифода қарор доранд.

Ба таҷҳизоте, ки дар раванди гузаронидани мусобиқа лозиманд, ашӯҳое дохил мешаванд, ки варзишгар ҳангоми мусобиқа онҳоро бо худ намегирад. Мисол:

- target- нишон;
- timing equipment – асбоб барои ҳисобкунии вақт;
- wind flag – байрақчаҳо барои муайянкунии самти вазиши шамол;
- measuring devices – асбоби ченкунии назоратӣ [100, с.111].

Ин гурӯҳи вожаҳо бо усулҳои гуногун тарҷума мешаванд. Масалан, дар вақти тарҷумаи воҳиди луғавии «target» мувофиқати намунавӣ истифода шудааст. Таҳвили наҳвӣ ва мувофиқати намунавӣ дар вақти тарҷумаи «timing equipment» ва «wind flag» истифода шуд. Мафҳуми «measuring devices» ба забони тоҷикӣ тавассути усули замкунии луғавӣ, яъне иловакунии вожаи назоратӣ дар забони тоҷикӣ тарҷума гардид.

Тарҷумаи ибораҳои сленгии мафҳумҳои варзишии англисӣ худ як хусусияти хосро тақозо мекунад. Ба шакли зиёд чунин воҳидҳои мафҳумӣ вомехӯранд ва тарҷумаи онҳо барои тарҷумон мушкилиҳои зиёд эҷод мекунад. Мушкилиҳо дар он аст, ки тарҷумаи таҳтуллафзӣ ин ҷо қобили қабул нест. Мисол:

«The work of the waxmen is fundamental here; the snow can be a mix of old, new, artificial and neutral so it is hard to find the right setting» [172, с.17].

Сарбории асосӣ ба уҳдаи хидматгузoron меафтад: Замини барфпӯш метавонад аз барфи пешину нав, сунъӣ ва табиӣ шавад. Аз ин рӯ пайдо кардани танзимоти дуруст хело душвор аст.

Чӣ хеле ки мебинем, тарҷумаи «waxmen» ба забони тоҷикӣ бо вожаи «хидматгузoron» мувофиқ омад. Тарҷумаи ин мафҳум хеле душвор аст ва тарҷумаи таҳтуллафзӣ он «мардони мумӣ» мебошад, ки комилан, бемантик ва нофаҳмост. Бо ин маъно вожаи мазкур танҳо ба варзишгарони лижарон маъмул буда, барои дигарон чунин тарҷумаи онҳо дар ин шакл нофаҳмо ва хандаовар менамояд. Бинобар ин, вожа аз рӯи мазмун тарҷума карда шуд. Яъне ашҳосе,

ки барои оmodасозии ашёхо барои варзишгар ба хотири хубтар лағжидан равғанмолий мекунад.

Чӣ хеле ки маълум аст, шахсоне, ки ба ягон кор машғуланд, дар забони тоҷикӣ бо вожаи хидматгузор ифода меёбад.

«With an impressive, clean-shooting performance in the individual open, the 24-year old Martin Forcade won the competition by over two minutes and found himself wearing the yellow bib for the first time in his career» [172, с.5].

Мартин Фуркади 24-сола, дар мусобиқаи инфиродӣ хело ҳадафмандона тирпарронӣ карда, ду дақиқа пеш аз ҳама ба ҳадаф расида, голиби мусобиқа гардид ва бори аввал либоси зардро ба бар кард.

Ибораи yellow bib «либоси тобистонаи зард» ҳамчун сленг дар байни биатлонбозон мавриди истифода қарор дорад. Сухан дар бораи он меравад, ки либоси зард дар байни биатлонбозон на танҳо маъмулӣ аст, балки онро танҳо онҳое мепӯшанд, ки голиб омада, нишондодҳои олий ба даст меоранд. Либоси зард дар байни биатлонбозон мафҳуми «голиби мавсим»-ро ифода менамояд. Дар ин маврид мо мувофиқати намунавӣ ва мувофиқати алоҳидаро истифода намудем. Албатта, барои фаҳмо шудан мо шарҳро низ истифода намудем:

«Kaisa Makarainen, the mighty sprinter she is, passed Domracheve in the final meters to take second place» [172, с.8].

Кайса Макрайнен дар метрҳои охири аз Домрачева гузафт ва ҷойи дуюмро ишғол кард.

Дар биатлон мусобиқаҳои гуногун мавҷуданд ва яке аз онҳо «sprint»

(пойга дар масофаи кӯтоҳ) мебошад:

«We go directly to our team cabin where our coaches have our race bibs for us» [172, с.54].

(Мо ба утоқи барои даста мучаҳҳаз кардашуда рафтем, ки либосҳои барои мусобиқа омодакардаи устодро бигирем). Вожаи «coach» ба маънои устод (яъне мурабӣ) тарҷума шуд, ки хеле мувофиқ мебошад:

«Mickael Roesch makes good ground» [172, с.26].

Михаил Реш ба суръати олий оғоз кард.

Инчунин, дар бозии варзишии биатлон иборай «to make good ground» бо маънои «бо суръати баланд ҳаракат кардан» мавриди истифода қарор мегирад. Бо чунин ибора дар ҳаёти ҳаррӯза вонамехӯрем ва чунин ифода дар забони умумихалқӣ мавҷуд нест. Бинобар ин, чунин иборай сленгиро бо тарҷумаи таҳтуллафзӣ тарҷума кардан номумкин аст. Истифодаи ин вожа дар ин маврид каме шарҳро талаб менамояд, то ки тарҷума асоснок гардад. Дар намуди варзиши биатлон рӯйи замини барфпӯш барои ҳаракат бо лижа хеле муҳим мебошад. Барфи заминро пӯшида бояд часпак набошад, то ки лижаҳо хуб лағжанд. Ин ҳолатро бо иборай сленгии «good ground» ифода мекунанд, ки бо забони тоҷикӣ ба мафҳуми «замини барфпӯш бояд хуб бошад» рост меояд. Дар ин маврид тарҷумаи таҳвилиро мушоҳида намудан мумкин аст. Мо маънои иборай сленгиро бо таври мантиқӣ тарҷума намудем:

«Finally, in the biggest competition of the season, all ten turned white» [172, с.36]. (Дар охири, дар лаҳзаи ниҳоии мусобиқаи мавсим сафедҳо голиб омаданд).

Иборай «all ten turned white», ки дар зиндагии ҳаррӯза истифода мешавад, дар навбати аввал хеле одӣ ва маъмулӣ менамояд. Ин табиист, зеро иборай мазкур дар забони зинда ва маишӣ мавриди истифода қарор дорад. Аммо дар бозии варзишии биатлон ин ибора маънои сленгӣ дорад. Ин ҷо сухан дар бораи тирпарронӣ ва натиҷаи он меравад. Дар биатлон ҳар як нишони кушод ранги сиёҳ дорад. Вақте ки биатлонбоз ба нишон мерасад, сиёҳ ба сафед табдил меёбад. Яъне иборай «сафедҳо ғалаба карданд» мафҳуми «тирпарронии нишонрас»-ро ифода менамояд.

Зикр карданӣ ҳастем, ки мо бояд дар истифодаи тарҷумаи таҳтуллафзӣ шитоб накунем, зеро тарҷумаи мафҳумҳои варзишии англисӣ вижагии ба худ хосро доро мебошад. Дар тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ, одатан, ба таври васеъ таҳвили грамматикӣ низ мавриди истифода қарор дорад. Асосан, тарҷумаи таҳвили грамматикӣ дар тарҷумаи мафҳумҳои бисёрҷузъӣ мавриди истифода қарор дода мешаванд. Мисол:

- prone position – дароз кашида тирпарронӣ кардан;
- standing position – рост истода тирпарронӣ кардан.

Дар мисоли дигар истифодаи равшани тахвили грамматикӣ вомехӯрад:
«*Competition and appeal jury members*» [172, с.13]. – Аъзои ҳакамони мусобиқа.

Дар ин маврид мо мувофиқати намунавӣ ва тахвили синтаксисиро истифода намудем, ки тарҷумаро фасеҳ равон ва фаҳмо менамоянд.

«Support staff and interpreters» – ашхоси хидматгузор ва тарҷумонҳо. Дар ин маврид тарҷумаи мувофиқати намунавӣ истифода шуд. Чунончи:

- the course referee – ҳакам дар майдони мусобиқа;
- the competition chief – сардори мусобиқа;

Дар майдони варзишӣ чунин ҷойҳо мавҷуданд:

- the start and finish areas – ҷойи оғоз ва интиҳои мусобиқа;
- shooting area – ҷой барои тирпарронӣ;
- penalty loop – давраи ҷаримаӣ;
- relay hand-over zone – ҷойивазкунии эстафета;
- spectator areas – ҷои мухлисон.

Таркибҳои луғавии «the start and finish area, shooting area ва relay hand-over zone» ба забони тоҷикӣ бо усули ивазкунии тарҷума шудаанд. Ибораи «penalty loop» бо усули тахвили грамматикӣ тарҷума шуд, яъне ивазкунии ҳиссаҳои нутқ дар ин маврид истифода гардид. Исми «penalty» дар забони тоҷикӣ ба сифати «ҷаримаӣ» иваз гардид.

Тарҷумоне, ки аввалин маротиба ба тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ рӯ ба рӯ мешавад, ба вазъияти душвор дучор меояд. Барои ӯ ҳатто дар байни мафҳумҳои сода ёфтани муодил душвор менамояд. Бинобар ин, дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ чунин лаҳзаҳои муҳим доништан зарур аст. Дар бисёр ҳолатҳо дар тарҷумаи мафҳумҳо чунин гурӯҳҳои мавзӯӣ истифода мешаванд:

- намуди чорабиниҳои варзишӣ;
- намуди мусобиқа ва талаботи техникийи барои мусобиқа зарур;
- қоидаи рафтори одамоне, ки дар мусобиқа ширкат намеварзанд (мухлисон, устодон ва ғайра).

Ин гурӯҳҳо мафҳумҳои худро доранд ва тарҷумаи онҳо муносибати чиддиро тақозо менамояд. Ҳамин тавр, мафҳумҳои варзишӣ бо вижагиҳои худ фарқ мекунанд ва ин дар вақти тарҷума аз забони англисӣ ба тоҷикӣ нозуқиҳои зиёдро дар бар мегирад ва аз тарҷумон малакаву маҳорати зиёдро талаб намуда, муносибати одӣ ва муқаррарӣ дар мавриди тарҷумаи мафҳумҳои варзишии англисӣ қобили қабул доништа намешавад. Тарҷумон бояд дониши васеи забоншиносӣ ва муоширати кофиро дар бораи намудҳои варзиш дошта бошад. Танҳо дар ин сурат имконияти тарҷумаи дурусти мафҳумҳои варзишӣ барои ӯ имконпазир мегардад. Зеро мафҳумҳо бо вижагиҳои худ барои тарҷумон дар раванди тарҷума мушкилиҳо эҷод менамоянд.

1.2.1 Таснифоти мафҳумҳои варзишӣ

Воқеан, мафҳумҳои варзишии забони англисӣ хеле мураккаб мебошанд. Барои ба меъёр даровардани мафҳумҳои варзишӣ муҳаққиқон якчанд таснифотеро, ки мавриди истифода қарор дошта, тарҷума ва таҳқиқи онҳоро осон сохтаанд, пешниҳод менамоянд. Дар поён таснифоти пешниҳод намудаи Е. И. Гурееваро ҳамчун намуна меорем, ки ба андешаи мо таснифоти хеле комил ва мувофиқ ба шумор меравад [36, с.20].

Чадвали 1

Категория	Мафҳумҳо (англисӣ/тоҷикӣ)
Номгӯи намуд ва зернамуди варзиш	Biathlon (биатлон), archery biathlon (биатлони тирандозӣ), summer biathlon (биатлони тобистона)
Номгӯи усулҳои техникӣ ва тактикӣ	Skatingstyle/technique/skateskiing (конкитозӣ), ready position (омодагӣ), relay exchange/relaying (додани эстафета), prone shooting position (тирпарронӣ дар ҳолати дароз кашидан), standing shooting position (рост истода тирпарронӣ кардан)

Номгӯйи таҷҳизоти варзишӣ	Small-bore rifle (туфанги дорои қуттии хурд), bib (рақами оғозӣ/сарисинагӣ), charger/clip (тирдон), spare/reserve ammunition (тирҳои захиравӣ), ski pole (чӯби лижа)
Калима ва мафҳумҳои ифодакунандаи қоидавайронкуниҳо ва дараҷаҳои ҷаримабандӣ	Penalty loop (доираи ҷаримавӣ), penalty minute (дақиқаи ҷаримавӣ), missed shot, missed target (ба ҳадаф нарасидан), false start (оғози нодуруст), cross-firing (тирпарронии тарафайн)
Калима ва мафҳумҳои ифодакунандаи номгӯйи мавзӯҳои фаъолият ва худуди варзишӣ	Firing/shooting range (макони тирпарронӣ), shooting line/ramp (майдони оташфишонӣ), shooting mat (қолинчаи тирпарронӣ), target (нишон), start corridor/lane (дахлези оғозкунӣ), finish track (пайроҳаи интиҳой), photo finish (акси интиҳой)
Калима ва мафҳумҳои ифодакунандаи номгӯйи навъҳои гуногуни мусобиқаҳои варзишӣ	Sprint (спринт), pursuit (пайгирӣ), mass start (пойга аз оғозгоҳи умумӣ), relay (эстафета), mixed relay (эстафетаи омехта), single mixed relay (эстафетаи омехтаи якнафара), Biathlon World Cup (ҷоми ҷаҳонӣ аз рӯйи биатлон), Biathlon World Championships (чемпиони ҷаҳон оид ба биатлон), flower ceremony (маросими гултакдимкунӣ)
Калима ва мафҳумҳои ифодакунандаи номгӯйи меъёрҳои дараҷаи оморӣ	Qualifying points (холҳои муайянкунанда), course time (вақт аз рӯйи фосила), total time (вақти умумӣ), intermediate time (вақти муваққатӣ), shooting statistics (оморӣ тирпарронӣ)
Калима ва мафҳумҳои ифодагари номгӯйи сифатҳои варзишгарон	Shooting accuracy (тирпарронии аниқ), course speed (суръати ҳаракат)

Калима ва мафҳумҳои ифодагари номгӯи усулҳо ва натиҷаи омодагии варзишгарон ба мусобиқа	Draw (куръапартӣ), assignment of start numbers (таксимоти рақамҳои ибтидоӣ), zeroing (тирпарронӣ), official training (тамрини расмӣ), warm-up (дасту по ёзондан)
Калимаву мафҳумҳои ифодагари номгӯи муассисаҳои варзишӣ	National team (дастай миллӣ), reserve team (дастай захиравӣ), IBU/International Biathlon Union (Иттиҳодияи байналмилали биатлонгарон), WADA/World Anti-Doping Agency (Оҷонсии умумичаҳонии зидидопингӣ), IOC/International Olympic Committee (Кумитаи байналмилалии олимпӣ)
Калимаву мафҳумҳои ифодакунандаи номгӯи унвон ва дараҷаҳои варзишӣ	– time Olympic champion (...қаҳрамони чандинкаратаи олимпӣ), -time World champion (қаҳрамони чандинкаратаи ҷаҳон), gold/silver/bronze medalist (дорандаи медали тилло/нукра/биринҷӣ), Crystal Globe winner (дорандаи глобуси булурун), World Cup Total Score Leader (пешвои умумии ҷоми ҷаҳонӣ)

Таснифоти овардашуда ҳамаи калимаву мафҳумҳои навъи варзиши биатлонро дар бар гирифта наметавонад, вале ба қадри имкон ин мафҳумҳо таснифи худро ёфтаанд. Бо вучуди ин, ҳангоми тарҷума луғатҳо, дастурамалҳо ва матнҳои махсуси варзиширо истифода бурдан лозим аст.

Дискурси соҳаи варзиш ҳамчун зухурот аз ҷониби пажухишгарони зиёде мавриди омӯзишу пажухиш қарор гирифтааст. Аммо ҳамчун мафҳум дар илми забоншиносӣ ба таври бояду шояд мавриди омӯзишу пажухиш қарор нагирифтааст. Донишманди варзидаи рус К. В. Снятков яке аз пажухишгароне

мебошад, ки дар муайян намудани мавқеи дискурси соҳаи варзиш саҳми босазоеро гузоштааст. Аз рӯи андешаи ӯ «дискурси варзишӣ ҳамчун нутқи хаттӣ ва шифохӣ, ки фаъолияти варзиширо таҷассум менамояд, дар як вақт таҷассумгари маҷмуи матнҳои хаттӣ ва шифоҳии мафҳумҳои варзишидошта буда метавонад» [133, с.11]. Ба ибораи дигар, зеро мафҳуми «дискурси варзишӣ» шакли муошират дар контексти лаҳзаи варзиш, ки дар забонҳои гуногун, дар шаклҳои гуногун ба вазифаи муоширатӣ омада метавонанд, фаҳмида мешавад.

Дар забоншиносии тоҷик доир ба пайдоиши калимаи «дискурс» олимони фикру андешаҳои ҷолиб баён намудаанд. Донишманди шинохтаи тоҷик З. М. Мухторов мафҳуми дискурсро дар забоншиносии тоҷик мафҳуми нисбатан нав мешуморад, гарчанде он дар забоншиносии ҷаҳонӣ аз нимаи дуоми асри гузашта маъмул буд. Ба андешаи ӯ, матн бо дискурс яксон дар матнҳои «Авесто» ба назар мерасанд. Ин чизе, ки баён мешавад, дискурс мебошад. Дискурс мафҳуми динамикӣ дорад, матн бошад, характери омӯрӣ дорад [99, с.11]. З. Мухторов дар дастури таълимии таълифнамудаи хеш «Таҳлили лингвистии матн» ба масъалаҳои гуногуни дискурс даст зада, дар ин ҷода ба комёбиҳои назаррас ноил гаштааст [98, с.85].

Новобаста аз ин ҳаминро ибраз намуданием, ки оид ба дискурси соҳаи варзиш дар забоншиносии тоҷик таҳқиқотҳо ба мушоҳида намерасанд. Дар бисёр ҳолатҳо ду намуди дискурси варзишӣ, яъне шифохӣ ва хаттӣ ҷудо карда мешавад. Аз рӯи навъҳои гуногуни соҳаи варзиш ба қисми яқум гузоришҳои варзишӣ, намоишҳои варзишии оинаи нилгун, суҳбатҳо бо варзишгарон ва устодони намудҳои варзиширо дохил намуда метавонем. Намунаи дискурси варзишии хаттӣ ин корҳои илмӣ оид ба варзиш, хулосаҳо аз натиҷаи мусобиқаҳо, нашрҳои хабарӣ дар нашрияҳои варзишӣ ва дар шабакаи интернет фаҳмида мешавад. Аз тарафи дигар дар вақти омӯختани махсусияти жанрӣ-услубии дискурси варзишӣ онро бояд ба таври тавсифӣ намуд.

Агар ба таври дигар баён намоем, чӣ тавре ки донишмандон зикр намудаанд, хусусияти дискурси варзишӣ дар умум бо дигар навъҳои дискурс дар вобастагӣ бо ивазкунии истилоҳотӣ, маъноӣ мавриди паҷӯшиш қарор мегирад.

Аз ин лиҳоз, дискурси варзиширо ҳамчун ҷузъиёти муоширатии алоҳида фаҳмидан, амалест аз имкон берун. Муҳаққиқ Б. А. Зилберт дар кори худ дискурси варзиширо бо дискурси воситаҳои ахбори муқоиса намуда, хусусиятҳои хоси онро нишон дода тавонистааст. Бо гуфти ӯ, дискурси варзишӣ бо мавзӯи илмии варзишӣ сахт алоқаманд аст [50, с.74].

1.3 Мавқеи калимаву истилоҳ ва мафҳумҳои варзишӣ дар лексикаи забони англисӣ ва хусусиятҳои онҳо

Имрӯзҳо тадриҷан соҳаи варзиш миёни дигар соҳаҳо маъмулу машҳур гардида истодааст. Ин на танҳо дар доираи як мамлакат сурат мегирад, балки дар сатҳи байналмилалӣ низ мо рушди варзиширо мушоҳида менамоем. Бозиҳои олимпӣ, қаҳрамонҳои ҷаҳонӣ ва Аврупову Осиё, универсиадаҳо ва дигар мусобиқаҳои байналмилалӣ дар сатҳи ҷаҳонӣ натиҷаи рушди босуръати соҳаи варзиш мебошад. Аз нуқтаи назари забоншиносӣ бошад, соҳаи варзиш ҳамчун сарчашмаи нави луғавӣ таваҷҷуҳи хосаро ба худ ҷалб менамояд. Ин воқидҳои нави луғавӣ рӯз то рӯз афзоиш меёбанд ва барои забоншиносон манбаи нави таҳқиқотро эҷод менамоянд. Омилҳои зиёде боиси пайдоиши ин раванд мегарданд, амсоли бавучудоии намудҳои нави варзиш, маъмулгардии шаклҳои гуногуни варзиш дар аксари кишварҳо, ивазшавӣ дар қоидаҳо ва гузоришҳо, инкишофи технологияи нави варзишӣ ва ғайра. Аз ин лиҳоз, дар назди забоншиносону тарҷумонҳо дар тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ масъалаҳои мубраму ҳалталаб вучуд доранд, ки то имрӯз роҳи ҳалли худро наёфтаанд. Дар ин маврид месазад, ки забоншиносон ба таҳқиқоти ҷиддӣ даст зананд ва тарҷумонҳо кори зарурӣ, яъне ҳар чӣ дастрас кардани иттилооти варзиширо барои ҳамагон таъмин намоянд. Ба ҳамин хотир ҳангоми тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ иҷрои вазифаҳои зерин амри зарурӣ ҳисобида мешавад:

– таъмини муносибати ҷиддии ягона барои таълифи қоидаҳо, дастурамалҳо;

– таъмин намудани шумораи зиёди мухлисон ва хонандагон бо иттилооти варзишӣ (тарҷума ва пахши публитсистикаи варзишӣ).

Дар сурате, ки варзиш хусусияти байналмилалиро касб намудааст, бояд ба чунин чанбаҳо таваччуҳ намуд:

- тарҷумаи коидаву дастурамалҳо, ташвиқу таблиғоти иттилооти байналмилалӣ;
- иштирок дар анҷуманҳои байналмилалии варзишӣ;
- дастрас намудани натиҷаҳои чорабиниҳои варзишӣ тавассути васоити ахбори омма;
- ширкат дар озмунҳо, тарҷумаи нутқи шифоҳӣ дар вақти гузаронидани мусобиқаҳои байналмилалӣ.

Пеш аз он ки ба таҳлили мафҳумҳои варзишӣ оғоз намоем, чанд ҷумла дар бораи ҳуди «мафҳум» гуфта мегузарем. Яъне, ҳуди «мафҳум» чиро ифода менамояд. Дар забоншиносӣ таснифоти зиёди ин вожа вучуд дорад, аз ин хотир, танҳо ба муҳимтарини онҳо таваччуҳ менамоем. Забоншиноси шуравӣ Б. Н. Головин чунин таснифи ин вожаро пешниҳод намудааст: «Мафҳум ин вожаи алоҳида ва ё ибораҳои дар таҳкурсии ибораҳои тобеъ сохташуда мебошад, ки барои муайянкунии мафҳумҳои касбӣ чиҳати таъмини зарурати муошират дар соҳаи муайян ба монанди илму техника, истеҳсолот идора ва ғайра истифода мегардад» [31, с.276]. Тибқи ақидаи И. С. Квитко, «тарҷумаи вожа ё мафҳуми вожаҳое мебошад, ки бо ифодаи мафҳумҳои соҳаи муайяни маърифатӣ алоқа дорад ва барои ифодаи баёни аниқи иттилоот хизмат менамояд» [56, с.21].

Дар навбати худ забоншиноси дигари шуравӣ В. М. Лейчик чунин ақидаро пешниҳод намудааст: «Мафҳум ин вожаи лексикии забони муайян бо мақсадҳои махсус, ки барои муайянкунии мушаххас ва абстрактӣ истифода шуда, назарияи соҳаи мушаххаси дониш ва фаъолиятро баррасӣ менамояд» [78, с.31]. Ба ғайр аз ин, ба ҳар як мафҳум характеристикаи фарқкунанда хос аст. Муҳаққиқ С. В. Гринев-Гриневич ин муайянкуниро чунин баррасӣ намудааст:

- рабт доштан ба соҳаи махсуси дониш;
- дақиқ будани мазмун (маҳдудияти мазмун);
- мустақилият аз контекст (якмазмунӣ);
- мувозинати услубӣ;

– мавҷудияти мақсаднок;

– номинативӣ (мавҷудияти ҳиссаи исм) [34, с.10].

Оид ба мафҳум дар забоншиносии тоҷик донишмандон фикру андешаҳои ҷолиб баён намудаанд. Масалан, ба андешаи профессор Ҳ. Мачидов, «мафҳум ин дониши инсонӣ дар хусуси шайъ, ҳодиса, воқеаҳои ҳаёти объективӣ ва аломату ҳосиятҳои онҳо мебошад. Дар мафҳумҳо ҷиҳатҳои умумӣ, ҳосиятҳои яқхелаи шайъҳо, ҳодисаҳо ва воқеаҳо, ки ҳамчун эҳсосот, идрок ва тасаввуроти ҷудоғона гирд оварда шудаанд, ҷамъбаст мегарданд. Мафҳумҳо аломатҳои муҳимми ҳодисаҳои алоҳида, шайъҳои ҳаёти воқеӣ, умуман, маълумот дар хусуси ҳодисаву шайъҳо мебошанд, ки дар шуури одамон нақш бастаанд. Дар мафҳумҳо ҷиҳати хеле муҳимми тафаккури инсонӣ-мучаррадгардонии шайъҳо, ҳодисаҳо эҳсос ва даркунӣ акс шудаанд» [86, с.32].

Дар така ба ақидаҳои боло ба ҳулосае омадан мумкин аст, ки истилоҳоти варзишӣ ин баёни мафҳумҳои мебошад, ки ба соҳаи варзиш алоқа дошта, дар маҷмӯъ, ба тамоми соҳаи варзиш ё ба соҳаи алоҳида рабт дорад, мазмуни онҳо аниқ, бе баёни эмотсионалӣ ва фаҳмо ифода меёбад.

Акнун ба баррасии хусусияти истилоҳҳои варзишӣ, ки дар тарҷума мушкилиҳо эҷод менамояд, шуруъ менамоем. Бояд дар навбати аввал хотиррасон намоем, ки бо болоравии соҳаи варзиш истифодаи мафҳумҳои варзишӣ хеле густариш ёфта истодаанд. Сухан дар бораи он меравад, ки истифодаи мафҳумҳои варзишӣ аз доираи маҳдуди варзишгарон, устодон, рӯзноманигорон берун баромада, дар истифодаи ҳаррӯзаи одамоне, низ ки бо варзиш алоқаманд нестанд, ворид гаштааст. Новобаста аз он, ки қисмати зиёди мафҳумҳои варзишӣ дар луғатҳо бо тарҷума ворид карда шудаанд, бо пайдоиши мафҳумҳои нав пайгирии саривақтии мафҳумҳои варзиш кори хеле мушкил ба шумор меравад. Ба ғайр аз мафҳумҳои варзишӣ боз чунин категорияи луғавии варзишӣ, ба монанди касбият, нутқи шифоҳии эҳсосотӣ, луғоти варзишии мазмуни муродифи дошта, мавҷуд мебошад [95, с.38]. Ба чунин касбият баёни маҷозӣ, ки хоҳ-нохоҳ ба мафҳумҳои варзишӣ дохил мешаванд, рабт дорад. Аз ин хотир, чунин баёни маҷозӣ ба таври устувор ба нутқи варзишгарон ворид гашта, дар навбати худ

«мафҳумҳои шифоҳӣ»-ро ба вуҷуд меоранд. Аз ин рӯ, бинобар ақидаи муҳаққиқон фарқ байни касбият ва мафҳумҳо шартӣ аст, зеро мувофиқати маъноӣ устувор намебошад. Аз ин хотир дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ касбиятро низ ба эътибор бояд гирифт.

Дигар хусусияти мафҳумҳои варзишӣ сермаъноии онҳо ба шумор меравад. Дар соҳаи варзиш бештар калимаҳо сермаъно мешаванд. Ба андешаи профессор Ҳ. Мачидов, «сермаъноӣ ё ин ки полисемия аз ҳодисаҳои ниҳоят сершоҳаи системаи забон ба шумор рафта, тамоми қабатҳои онро фаро мегиранд. Ҳарчанд ин ҳодиса пеш аз ҳама ба калимаҳо нисбат дорад, воҳидҳои дигари забон, чун воҳидҳои фразеологӣ, морфологӣ, синтаксисӣ ва ҳодисаҳои мухталифи нутқ низ сермаъно шуда метавонанд» [86, с.46].

Дар соҳаи варзиш ин хусусияти онҳоро муҳаққиқи рус Я. А. Писарев муфассал таҳқиқ намудааст. Ӯ қайд мекунад, ки аксари мафҳумҳои варзишӣ дар якҷанд намуди варзиш мавриди истифода қарор доранд ва ин мушкилотро дар вақти тарҷумаи мафҳумҳо дар мусобиқаҳои бузурги варзишии байналмилалӣ эҷод менамоянд. Дар ин маврид тарҷумонро лозим меояд ба хусусияти намуди варзиш таваччуҳи махсус зоҳир намояд, то ки дар фаҳмиши матни асли ба хатогиҳо роҳ надиҳад. Донишманди рус Е. И. Гуреева чунин намудҳои мафҳумҳои сермаъноро нишон додааст:

– калимаву истилоҳот ва мафҳумҳое, ки дар якҷанд намудҳои соҳаи варзиш мавриди истифода қарор дода мешаванд;

– воҳидҳои луғавие, ки якҷанд мувофиқати синонимӣ дар забони тарҷума, дар контексти як намуди варзиш доранд;

– таркибҳое, ки мафҳумҳои варзиширо ифода менамоянд;

– мафҳумҳое, ки сермаъноиро дар таркиби ибораҳои истифодашаванда ифода менамоянд;

– луғатҳо хусусияти умумиистеъмоли дошта, дар варзиш ҳосият ва моҳияти мафҳумро пайдо мекунанд [36, с.48].

Масалан, мафҳуми «спринт-sprint» пойгаҳ дар масофаи кӯтохро мефаҳмонад. Азбаски ин мафҳум дар намудҳои гуногуни варзиш истифода

мешавад, дарозии масофаи пойгаҳ гуногун мешавад. Барои мисол, дар варзиши сабук он масофа 100, 200, 400 м ва дар шиноварӣ 50-100 м мебошад. Дар биатлон ин масофа 7,5-10 км-ро дар бар мегирад, ки аз рӯйи мантиқи кӯтоҳии масофа дар ифодаи истифодаи мафҳум нофаҳмӣ эҷод мегардад. Ҳатто дар истифодаи мафҳумҳо дар доираи як намуди варзиш инро мушоҳида менамоем. Барои мисол, дар биатлон вожаи «standing» ҳам натиҷаи ниҳоии мусобиқа ва ё рост истода тирпарронӣ карданро ифода менамояд.

Ҳамчун намуна, дар байни калимаҳо ва мафҳумҳои сермаъно воҳиди луғавии «penalty loop», ки ифодагари маънои «масофаи иловагӣ 150 м дар вақти тирпарронӣ ҳангоми ба нишон нарасидан ба варзишгар дода мешавад» мебошад, ба ҳисоб меравад. Вожаи «loop» дар лексикаи умумиистеъмоли ба маънои «ҳалқа» мавриди истифода қарор дошта бошад ҳам, дар варзиш мафҳуми «рақси рӯйи ях»-ро низ ифода мекунад. Вожаи «loop» дар ибораи «toe loop» маънои «дар рӯйи ях ҳаракат кардан»-ро ифода менамояд. Маънои вожаи «penalty» ҳам ба варзиш алоқа дорад ва ҳам берун аз он мавриди корбурд қарор дорад. Чунончи, «penalty kick» – зарбаи ҷаримагӣ дар футбол ва «penalty box» – гӯшаи махсус барои бозингарони ҷазододашуда дар хоккей низ мавриди истифода аст. Ба ин гурӯҳи калимаву истилоҳ вожаи «marksman»-ро, ки муодили он дар забони тоҷикӣ «тирандоз» мебошад, низ шомил доништан мумкин аст. Калимаи мазкур бо ин маъно танҳо дар намуди варзиши биатлон ба маънои «варзишгаре, ки ҳунари олии тирпаррониро дорад» корбаст мегардад. Инчунин, дар лексикаи умумиистеъмоли ба маънои «тирандоз тамоми ашхосе, ки аз ягон намуди ярок тир ҳолӣ мекунад» дар истифода қарор дорад.

Ба ғайр аз сермаъноӣ муҳаққиқ А. В. Двойнина дар бораи хусусиятҳои дигари мафҳумҳои варзишӣ суҳан ронда, зикр намудааст, ки аксарияти онҳо калимаву истилоҳоти забонҳои бегона буда, дар таркиби мафҳумҳои варзишии англисӣ ҳазм гардидаанд. Аз ин хотир, тарҷумони соҳаи варзишӣ барои аз вазъияти душвор баромадан намунаҳои гуногуни назария ва амалияи тарҷумаро ҳангоми тарҷума намудани чунин мафҳумҳо бояд истифода барад. Муҳаққиқи

номбурда зарурати чунин тарзи пайдоиши мафҳумҳоро ба ин тарз асоснок менамоянд:

1. Талабот ба номгузори ашъи нав, зухурот ва намуди нави варзиш.
2. Зарурати сарҳадгузори байни мафҳумҳои аз ҷиҳати мазмун ба ҳам наздик.
3. Зарурати махсусгардонии мафҳумҳо вобаста ба намудҳои варзиш.
4. Иваз намудани ибораҳо бо як вожа.
5. Қабули вожаи бегона ҳамчун вожаи иҷтимоӣ-психологӣ мақбул ва хуб садодиханда [41, с.138].

Дар вақти тарҷумаи мафҳумҳо аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ матни тоҷикӣ кӯтоҳтар мешавад. Мафҳуми пурра бо аслаш ба забони тоҷикӣ ворид мегардад ва дар забони тоҷикӣ ҳуқуқи ифодаи мафҳуми варзиширо пайдо мекунад. Азбаски забон зухуроти доимо ивазшаванда ва рушдкунанда мебошад, бинобар ин, истифодаи вожаҳои асл дар дигар забон захираи лексикӣ онро ғани мегардонанд.

Натиҷаи хуби тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ, ки сифати кори ниҳони тарҷумонро нишон медиҳад, ин бароҳмони тарҷумаи дуруст ва саҳеҳ мебошад. Ба ақидаи В. Н. Комисаров, тарҷума ин таъмини дурусти баёни матни асл бо дигар забон буда, фаҳмо, равшан, аниқ будани матн, мафҳум асоси мақсади тарҷумаро ташкил медиҳад [67, с.233].

Ба ҷуз тарҷумаи дуруст дар назарияи тарҷума дар вақти кор бо мафҳумҳои варзишӣ боз тарҷумаи репрезентивӣ мавриди истифода қарор дорад. Муҳаққиқ М. В. Вербитская ба ин тарҷума чунин шарҳ пешниҳод намудааст: «Репрезентивият ин имконияти тарҷума дар пешниҳод кардани асл бо забон ва фарҳанги дигар буда, дар он вақт набояд меъёрҳои забони асл талаботҳои жанрӣ-услубӣ вайрон карда шавад» [23, с.28]

Муҳаққиқ С. В. Тюлинев чор намуди тарҷумаи репрезентивиро пешниҳод намудааст. Тарҷума бояд ба таври дақиқ чунин тарафҳоро инъикос намояд:

1. Фаъолнокии тарафи мантиқи он;
2. Мақсади сохтани матни асл;

3. Сохтани ифода, баёни дуруст ва махсусияти услубии матни асл.

4. Баррасии дурусти тарҷумаи матни асл то шунаванда ё хонанда [142, с.146].

Чӣ хеле ёдовар шуда будем, барои тарҷумаи дуруст ва репрезентивӣ тарҷумонҳо бо тарҷумаи таҳвили мусаллаҳ мебошанд.

Аз рӯйи ақидаи В. Н. Комисаров, «тарҷумаи таҳвилӣ ин азнавсозиест, ки бо кумаки он гузариш аз матни асл ба вазифаи тарҷума бо мазмуни аниқ мебошад» [62, с.48].

Муҳаққиқ ин намуди тарҷумаро пешниҳод намудааст:

– лексикӣ;

– грамматикӣ;

– лексикӣ-грамматикӣ.

Таҳвили лексикӣ дар худ ивазнамоии воҳидҳои лексикии забонро ифода менамояд. Ин имконияти тарҷумаи воҳидҳои лексикии забон бо роҳи барқарор намудани шаклҳои он (яъне овозӣ ва графикӣ) бо кумаки ҳарфҳои забони тарҷума ба шумор меравад. Чунин намуди тарҷума дар ҳолате истифода мешавад, ки дар забони тарҷумашаванда муродифи вожагӣ мавҷуд нест. Чунончи «snowboarding» – сноубординг, «cruise» – круиз.

Калкакунӣ ин намуди тарҷумае мебошад, ки дар истифодаи он морфема ва ё вожа (дар ҳолати ибораҳои устувор) бо лексикаи асл ва забони тарҷума мувофиқ карда мешавад. Дар забоншиносии тоҷик оид ба калкаҳо аз ҷониби донишмандон фикру андешаҳои ҷолиб баён гардидаанд. Масалан, забоншиноси варзидаи тоҷик Ҳ. Мачидов оид ба калкаҳо чунин ибрози андеша намудааст: «Баробари иқтибосҳои айнан овардашудаи калимаҳои забонҳои бегона ба тарзи тарҷумаи таҳтуллафзӣ қабул кардани онҳо низ маъмул аст. Калима ва маъноҳои ҷудоғонаи вожаҳои забонҳои дигар, ки ба тоҷикӣ нуқта ба нуқта нусхабардорӣ карда шудаанд, калка (аз забони «фаронсавӣ» calque нусха, назира) номида мешаванд» [86, с.124].

Калкаҳоро аз рӯйи маъно ба ду гурӯҳ ҷудо кардан мумкин аст:

1. Калкаҳои маъноӣ;

2. Калкаҳои луғавӣ.

Ба гурӯҳи якум калимаи ситораро ба маънои «хунарпешаи бениҳоят маъруф» ва ба гурӯҳи дуум вожаи фағфурро ба маънои «чиниворӣ» овардан мумкин аст.

Ивазнамоии луғавӣ-маъноӣ усули тарҷумаи воҳидҳои лексии забони асл буда, он дар ҳолате истифода бурда мешавад, ки агар мазмуни тарҷума бо матни асл мувофиқат накунад, дар ин вақт воҳидҳои лексии тарҷума бо усули азнавсозии мантиқӣ истифода мегарданд. Дар навбати худ тарҷумаи таҳвилӣ се намудро дар бар мегирад:

1. Мушаххаскунӣ. Иваз намудани воҳидҳои луғавии забони асл бо мазмуни васеи ашёи-мантиқии забони тарҷумашаванда мазмуни маҳдуд мебошад. Чунончи: *bad fish* – моҳии вайроншуда. «*It will not cost you a thing*» [198, с.224]. – *Ин барои ту ҳеҷ аст.*

2. Умумикунӣ дар муқобили мушаххаскунӣ, ивазнамоии вазифаи лексии забонӣ асл бо мазмуни маҳдуд дар забони тарҷумашаванда ба ҳисоб меравад. Чунончи: «*My feet are cold*» [198, с.346]. – *Пойҳоям хунук хӯрданд.*

3. Модулятивӣ ин иваз намудани вожа ё ибораи забони асл мебошад, ки мазмун танҳо аз вазифаи асл гирифта мешавад. Чунончи: *She is near tears* [198, с.652]. – *Қариб ӯ гиря мекард.*

Се намуди модулятсия чой дорад:

- ивазнамоии сабабӣ-натичавӣ;
- ивазнамоии метаномӣ (ивазнамоии як ҳиссаи нутқ бо дигараш);
- тасвири мафҳуми тарҷумашаванда.

Таҳвили грамматикӣ ин азнавсозии сохтори грамматикии забон буда, аз сабаби набудани мувофиқат дар забони тарҷумашаванда мавриди истифода қарор мегирад. Чунин намудҳои ин таҳвил мавҷуд аст:

1. Ивазкунии синтаксисӣ умумиятест, ки сохтори аслии синтаксисӣ ба забони тарҷумашаванда айнан тарҷума карда мешавад. Чунончи:

«*I often drink green tea*» [198, с.286]. – *Ман зуд-зуд чойи кабуд менӯшам.*

2. Чудокунии чумлаҳо – ин сохтори синтаксисест, ки ба ду ҷида сохтор дар забони тарҷумашаванда иваз карда мешавад. Чунончи:

«*The General a good man to keep away from*» [198, с.560].

– Генерал, албатта одами хуб аст, аммо беҳтар мебуд, ки худро аз ӯ дур гирем.

3. Муттаҳидкунии чумлаҳо – дар худ муттаҳид намудани сохторҳои содаи лексикиро дар як сохтори синтаксисии мураккаб дар бар мегирад. Мисол:

«*The opening ceremony was delayed. The guest did not mind yet*» [172, с.84].

– Тантанаи оғоз мавқуф гузошта шуд, аммо меҳмонҳо норозигӣ нишон надоданд.

4. Ивазнамоии грамматикӣ ин усулест, ки воҳидҳои забони асл дар забони тарҷумашаванда бо мазмуни нави грамматикӣ аз нав сохта мешавад. Азнавсозӣ метавонад ҳам ба калимаҳо, ҳиссаҳои нутқ, аъзоҳои чумла ва намудҳои чумла дахл намояд. Мисол:

«*The hurricane killed 10 children*» [198, с.612]. – Дар натиҷаи тӯфон 10 кӯдак ҳалок гардид.

«*It was so cold that I could not move*» [198, с.282]. – Дар чунин ҳавои хунук ҳаракат кардан душвор шуд. (ивазнамоии намуди чумла).

Таҳвили лексикӣ-грамматикӣ дар худ ивазнамоии лексикӣ ва грамматикиро дар бар мегирад. Намудҳои он чунинанд:

1. Тарҷумаи антонимӣ-таҳвилие, ки дар як вақт ивазнамоии мазмуни воҳидҳои лексикӣ муқобил ва бараъкс иҷро мегардад. Мисол:

«*His name is not unknown to me*» [198, с.182]. – Номи вай барои ман шинос аст.

2. Экспликация (тарҷумаи тасвирӣ) чунин тарҷумаи таҳвилиест, ки мазмуни вазифаи лексикӣ бо ибораи тасвирӣ иваз карда мешавад. Мисол:

Chairdrobe – курсие, ки дар болаш либосҳоро мегузоранд.

3. Чубронкунӣ – ин таҳвили лексикӣ-грамматикӣест, ки дар вақти тарҷума мазмунан аз даст рафта дар забони тарҷумашаванда бо усулҳои дигари забонӣ барқарор карда мешавад. Мисол, «*Whatcha thinkin bout?*» [198, с.272]

– *Ту чаро ба фикр фурӯ рафтӣ?*

4. Азнавсозии том ин усули тарҷумае мебошад, ки ибора ё ҷумла яклухт ба контексти васеъ тарҷума карда мешавад. Чунин намуди тарҷума асосан дар вақти тарҷумаи фразеологизм ва ибораҳои устувор мавриди истифода қарор мегирад. Мисол: «*Just to sew on a button, It`s a piece of cake*» [200, с.348]. – *Танҳо тугмаро духтан лозим, ин кори саҳл аст*

Тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ кори мушкил ва заҳматталаб буда, он ба чанд омил вобаста аст. Бо рушди соҳаи варзиш ва дар сатҳи байналмилалӣ қарор доштани он ва ба пайдоиши навъҳои гуногуни варзиш ҳам барои тарҷумонҳо ва ҳам барои муҳаққиқони забоншинос масъалаҳои ҷиддиро мегузорад. Муҳаққиқон бояд дигаргунӣ, навоариҳоро пайгирӣ намуда, ба онҳо бояд баҳои илмӣ диҳанд. Тарҷумонҳоро лозим меояд, ки вобаста ба рушди соҳаи варзиш дар тарҷумаи матнҳо, мафҳумҳо, ибораҳо бояд салоҳияти касбӣ нишон диҳанд. Дониши забонии худро инкишоф дода, оид ба анъана, таърих ва фарҳанги англисзабонон маълумоти бештареро аз худ намоянд. Танҳо бо доштани дониши зарурӣ маҳорату малакаи касбии соҳа дар тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ муваффақият ба даст овардан имконпазир мегардад. Тарҷумаи лексикаи варзишӣ аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ низ дар баъзе мавридҳо мушкилиҳоро ба тарҷумонҳо пеш меорад. Масалан, маънои луғавии калимаҳои тиртахш (тири ҳавоӣ), балунак (шамшери чубин) танҳо ба ворисони забон маълум аст.

Хулосаи боби 1

1. Ҳангоми таҳлили мавод ба чунин хулоса омадем, ки дар таркиби луғоти забони англисӣ калимаву истилоҳ ва мафҳумҳои варзишӣ мавқеи калонро ишғол намуда, дорои хусусияти хоси худ мебошанд.

2. Калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ пас аз ҷанги дуҷуми ҷаҳон ба асоси муоширати ҳаракати олимпӣ ва забони варзиши байналмилалӣ табдил ёфта, дорои хусусиятҳои хоси худ гардиданд. Дар масъалаи муоширати байналмилалӣ мавқеи забони англисӣ

афзуд. Дар баробари ин, тарҷумаи иттилооти варзишӣ ба яке аз вазифаҳои муҳими тарҷумонҳо мубаддал гардид.

3. Инчунин, собит намудем, ки тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ барои тарҷумонҳо хеле машаққатгараз буда, вижагиҳои хоси худро доро мебошад. Зеро дар ин соҳа калимаву истилоҳоте қорбаст мегарданд, ки дар луғати умумистеъмоли маъноҳои дигарро ифода менамоянд. Аз ин лиҳоз, тарҷумони соҳаи варзиш на танҳо ба луғоти заминавӣ, балки ба донишҳои соҳавӣ низ таъҷиб менамояд.

4. Ҳангоми таҳлили мавод ошкор намудем, ки тарҷума ин як намуди муошират маҳсуб ёфта, вазифаи тарҷумон таъмин намудани муошират байни халқҳои гуногунзабон мебошад. Инчунин, исбот намудем, ки тарҷума бо решаҳои амиқи худ ба гузаштаи дур рафта расида, он вақте зӯҳур кардааст, ки мероси ниёгонамон ба тарҷумаву тафсир ниёз доштанд.

5. Бо таҳлилҳои амиқ ошкор сохтем, ки мафҳумҳои варзишӣ бо хусусиятҳои хоси худ аз дигар намуди мафҳумҳо ба кулӣ фарқ мекунанд. Мафҳумҳои варзишӣ дар саҳифаҳои аввали иттилоотии воситаҳои ахбори омма қарор доранд ва мавриди таваҷҷуҳи мухлисони варзиш мебошанд. Чунин намудҳои воҳидҳои луғавӣ маводи ғаниро барои омӯзиши муқоисавӣ медиҳанд, зеро воҳидҳои лексикӣ онҳо мафҳумҳоеро ифода мекунанд, ки барои аксари халқҳои забонҳои гуногун гуфтугӯкунанда қобили қабул мебошанд.

6. Инчунин, таҳлили мавод ба мо имкон дод муайян созем, ки дар таснифоти мафҳумҳои онҳо як низоми муайян вучуд дорад. Таснифи мафҳумҳо аз рӯи объектҳо, ки дар байни соҳаҳои алоҳидаи амалкунанда татбиқ мешавад, таснифи мукаммали мафҳумҳо шуморида мешавад. Ин тасниф заминаи хубест, ки баромади мафҳумҳои варзиширо ба тартиб дароварда, тарҷумаи онҳоро осон мегардонад. Зеро ҳар як намуди варзиш ин фаъолияти муайяни соҳаи маҳсуб меёбад. Муайянкунии категорияи мантиқӣ бошад, дар вақти дида баромадани ҷанбаҳои намудҳои гуногуни варзиш истифода мешавад.

7. Омӯзиш ва тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ раванди мураккаб буда, аз тарҷумон донишу маҳорати касбӣ соҳавиро талаб менамояд.

Зеро, дигаргунӣ дар соҳаи варзиш, зуҳур кардани намудҳои нави варзиш боиси пайдо гаштани мафҳумҳо ва ибораҳои нав дар забон мегарданд. Ба ғайр аз ин, баъзе мафҳумҳо мазмуни худро васеъ менамоянд ва дар як вақт дар дигар соҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ мавриди истифода қарор мегиранд.

8. Ҳангоми таҳлили мавод, инчунин, ошкор гардид, ки аксарияти калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш ба ғайр аз сермаъноӣ, инчунин, дар шакли ихтисораҳо ва конверсия вучуд доранд. Ихтисораҳои ин навъи калимаҳо бештар ба варзишгарон ва мухлисони соҳаи варзиш ошно мебошанд.

9. Рушди соҳаи варзиш ба зиёдшавии босуръати калимаву истилоҳот ва мафҳумҳо оварда мерасонад. Тавсеа ёфтани соҳаи варзиш дар навбати худ ба зиёдшавии калимаву истилоҳот заминаи мусоид гузошта, тавассути ин таркиби луғавии забон ғанӣ мегардад.

10. Ҳангоми таҳлили мавод муайян гардид, ки аксарияти калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш ба гурӯҳи калимаҳои умумистеъмоли шомил буда, маънову муҳтавои аксарияти онҳо ҳатто барои ашхосе, ки ба варзиш ягон муносибат надоранд, фаҳмо мебошанд. Фаҳмову густурда будани лексикаи варзишӣ ба он рабт дорад, ки он ба таври васеъ дар воситаҳои ахбори омма, дар мақолаҳо, рӯзномаҳо, маҷалаҳо ва барномаҳои телевизионӣ истифода бурда мешавад.

11. Бар хилофи ин андешаҳо, инчунин, дар вожагони соҳаи варзиш калимаву истилоҳоте вучуд доранд, ки маънову муҳтавои онҳо, маҳз ба варзишгарон маъмуланд, ба ин гурӯҳи калимаҳои ифодагари намудҳои нави варзишро ворид кардан мумкин аст.

12. Маълум гардид, ки бо инкишофи навъҳои гуногуни варзиш дар забон калимаву истилоҳоти нав пайдо шудаанд. Аксарияти онҳо мазмуни алоҳидаи луғавиро ифода намуда, сохтори хеле мураккаб доранд. Мураккабии сохтори вожагони варзишӣ дар он зуҳур меёбад, ки дар ҳар як намуди варзиш таснифоти махсуси мафҳумҳо ҷой дорад.

13. Ҳангоми таҳлили мавод, инчунин муайян гардид, ки аксарияти калимаҳои соҳаи варзиш дар забони англисӣ калимаҳои иқтибосӣ буда, бо омилҳои муайяне ба забони англисӣ аз дигар забонҳо ворид гардидаанд.

14. Дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои варзишии англисӣ тарҷумаи таҳвилӣ роҳи асосии назариявӣ ва амалӣ маҳсуб меёбад. Як қатор таҳвилот ҳангоми тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ҷой доранд, ки ҳар яки онҳо дорои хусусиятҳои ба худ хос мебошанд.

15. Инчунин ошкор гардид, ки тарҷумаи дурусту саҳеҳи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ кори сахл набуда, он ба чанд омил вобаста аст. Бо рушди соҳаи варзиш, мақоми байналмиллалӣ гирифтани он ва ба вуҷуд омадани соҳаи нави варзиш ҳам барои тарҷумонҳо ва ҳам барои муҳаққиқони забоншинос проблемаҳои ҷиддӣ мегузорад. Муҳаққиқон бояд дигаргунӣ, навоариҳоро пайгирӣ намуда, ба онҳо баҳои илмӣ диҳанд. Тарҷумонҳоро лозим меояд, ки вобаста ба рушди соҳаи варзиш дар тарҷумаи матнҳо, мафҳумҳо, ибораҳо салоҳияти касбӣ нишон диҳанд. Дониши забоншиносии худро инкишоф дода оид ба анъана, таърих ва фарҳанги англисҳо иттилооти бештареро аз худ намоянд. Танҳо бо доштани дониши зарурӣ, маҳорату малакаи касбӣ дар соҳаи тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ муваффақият ба даст овардан имконпазир мегардад.

БОБИ II. ВИЖАГИҲОИ ТАРҶУМАИ МАФҲУМҲО, ИБОРАҲО ВА ВОЖАҲОИ ВАРЗИШИИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ БА ЗАБОНИ ТОҶИКӢ

2.1. Ҷанбаҳои ҳоси тарҷумани мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ

Дар таърихи инсоният варзиш яке аз арзишҳои муҳимми фарҳангӣ маҳсуб ёфта, бо гузашти солҳо қиммати худро гум накардааст. Яке аз хусусиятҳои барҷастаи варзиш ин муттаҳидкунонии халқу миллатҳои гуногун ба ҳисоб меравад. Варзиш имрӯзҳо ба яке аз воситаҳои муоширати байнифарҳангӣ табдил ёфтааст.

Дар илми забоншиносии муосир қорҳои ҷолибе дар заминаи таҳқиқи дискурси соҳаҳои гуногуни ҳаёти иҷтимоӣ иҷро гардидаанд. Дискурси варзишӣ вобаста ба намудҳои варзиш ба гурӯҳҳои гуногун тақсим мешавад (ҷунончи, бозиҳои варзишӣ, атлетикаи сабук, шиноварӣ, гимнастика ва ғайра).

Бояд хотирнишон намоем, ки таҳлили сохтори калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои варзишӣ имкон медиҳад, ки қолабҳои асосии онҳоро муайян намоем. Онҳо дар забон тавассути роҳҳои гуногун ташаккул меёбанд. Дар байни мафҳумҳои содаи лексикӣ чунин тарзи калимасозиро дидан мумкин аст:

- номгузориҳои ибтидоӣ (hockey, biathlon, football);
- номгузориҳои дубораи маҷозӣ тавассути таъсири семантикӣ (defender, forward, score).

Аз рӯйи маъно гурӯҳи калимаву истилоҳоти сода ба ду дараҷа ҷудо мешаванд:

- навъҳои бозии варзишӣ (curling, golf, polo);
- бозиҳои варзишии хусусияти махсусдошта (таҷҳизот, техника, тактика, қоида, ки асоси бозиҳои варзиширо ташкил медиҳанд). (ball – тӯб, to defeat – шикаст додан, ғалаба қардан, to play – бозӣ қардан).

Аз ҳама бештар дар калимасозии мафҳумҳои варзишӣ дар забони англисӣ пасвандҳои «er» ва «ing» сермаҳсул мебошанд. Тибқи истифода Verb + er чунин мафҳумҳо сохта мешаванд: «to skate» – конкитозӣ қардан, «skater» – конкитоз,

«to defend» – ҳимоят кардан, «defender» – ҳимоятгар, «to train» – машқ кардан, «trainer» – мураббӣ, «to race» – давидан, «racer» – пойгачӣ, «to play» – бозӣ кардан, «player» – бозингар, «to swim» – шиноварӣ кардан, «swimmer» – шиновар, Noun + er, «sprint» – спринт, «sprinter» спринтер, «football» – футбол, «footballer» – футболбоз, «golf» – голф, «golfer» – бозингари голф.

Вобаста ба мазмуни мафҳумҳо тибқи ин калимасозӣ якчанд мисолҳо меорем:

– шахсе, ки ба намуди варзиш машғул аст, «golfer» (варзишгари голф), «puckster» (ба таври шифоҳӣ хоккейбоз тарҷума мешавад) «hurler» (тирандоз, чавгонбоз ва ғайра);

– бозингаре, ки вазифаи муайяно дар вақти бозии варзишӣ иҷро менамояд: pitcher – тӯбро додан маъмулан дар бейсбол, hitter – варзишгаре, ки қобилияти зарбаи сахти тӯбзаниро дорад;

– таҷҳизоти варзишӣ: «driver» – чӯбдаста дар голф, «baseball bat» – чӯбдаста дар бозии крикет ва бейсбол.

Мушоҳидаҳо имкон доданд, муайян намоем, ки ба луғоти соҳаи варзиш бештар калимаву истилоҳоте, ки рӯзноманигорон ва варзишгаронро ифода менамояд, ворид мешаванд, ки пайгирии онҳо барои тарҷумон душворӣ эҷод менамояд. Яке аз хусусиятҳои хосси мафҳумҳои варзишӣ вобаста ба касб истифода шудан ва дар луғатҳо ҷой нагирифтани онҳо маҳсуб меёбад.

Аксарияти ин гурӯҳи калимаҳо тавассути вандҳо ташаккул ёфтаанд. Дар байни калимасозии вандӣ вобаста ба намуд чунин гурӯҳи калимаҳоро ҷудо кардан мумкин аст:

1. Калимаҳои мураккаб, ки аз ду калимаи сода сохта шудаанд: chest shot – ба сабади баскетбол бо ду даст тӯбро партофтан, forward area – мавзеи ҳучум, held ball – нигоҳ доштани тӯб, quarterfinal – бозии чорякфиналӣ, team work – бозии хуби якҷояи даста.

Як қатор калимаҳои мураккаб дорои мазмуни маҷозӣ мебошанд, ки тарҷумаи онҳо хеле душвор аст. Чунончи away-team – дастаи меҳмонон, end-zone

– мавзеи ҳимоя, half-back – нимҳимоягар, push-pass – тӯбро аз қафаси сина партофтани дар баскетбол, side-out – аз даст додани тӯб ва ғайра.

2. Калимаҳои мураккабе, ки бо миёнванд ташаккул ёфтаанд: groundman – шахсе, ки майдони варзиширо ба тартиб мебарорад, linesman – довари берун аз майдон.

3. Калимаҳои мураккабе, ки тавассути аффиксатсия сохта шудаанд: cup-tie – иштирок дар бозиҳои даставӣ барои баромадан ба ҷоми ҷаҳонӣ, bench warmer – бозингари захиравӣ, flat footed – ҳаракат накардани варзишгар, goal score – бозингаре, ки тақдирӣ бозиро ҳал мекунад, scoring area – майдончаи ҷаримавӣ.

Аз баррасии мафҳумҳои мураккаб бармеояд, ки бештари онҳо тавассути калимаҳои сода, ки аксар исми мебошанд, сохта шудаанд. Бо феълҳо бошад, тавассути конверсия як қатор мафҳумҳои мураккаб сохта мешаванд, ки дорои вижагии хос мебошанд. Чунончи: line up – дар як қатор истодани варзишгарон, play-off – бозии ҳалкунанда баъди бозии мусобиқавӣ, бозии такрорӣ.

Сохтани мафҳумҳои мураккаб тавассути конверсия бо феълҳо яке аз роҳҳои маъмул дар забони англисӣ маҳсуб меёбад. Дар матнҳои варзишӣ мафҳумҳои вомехӯранд, ки дар луғатҳо ҷой дода нашудаанд, чунончи: lay up – аз зери ҳалқаи баскетбол бо як ҳаракат партофтани тӯб.

Дар сохтани калимаҳо ва мафҳумҳо ҳамагуна роҳҳои калимасозӣ дар забони адабӣ маъмул буда, мавриди истифода қарор мегиранд. Омӯзиши забоншиносии дискурси касбии муошират аҳаммияти зиёд дорад, чунки назария ва амалияи забоншиносиро бо ҳам алоқаманд намуда, дар омӯзиш ва тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ барои ба натиҷаи дилхоҳ расидан мусоидат менамояд.

Дар замони муосир дигаргуниҳои зиёде дар раванди инкишофи варзиш рӯй дода истодаанд, ки ба рушди пайвастаи забон сахми арзанда мегузоранд. Дар навбати худ бо пайдошавии намудҳои гуногуни варзиш мафҳумҳои нави варзишӣ ба миён меоянд, ки масъалаи ҷиддиро дар назди забоншиносон ба миён мегузоранд. Тарҷумаи калимаву истилоҳоти нави соҳаи варзиш низ масъалаи муҳим дар илми забоншиносӣ ба шумор рафта, аз тарҷумонҳо салоҳияти хуби касбиро талаб менамояд. Бояд зикр намуд, ки дар ҷомеаи имрӯза варзиш соҳаи

асосии фаъолияти инсон ба ҳисоб рафта, хусусиятҳои хоси худро доро мебошад. Зиндагии инсон имрӯзаро бидуни варзиш тасаввур кардан ғайриимкон аст [176, с.128].

Дар даврони имрӯза зуҳуроти нав дар рушди забони варзишӣ ба назар мерасад, ки он дар иртибот ба мақоми варзиш дар ҳаёти ҷомеаи муосир алоқамандии зич дорад [167, с.124].

Дар яке аз қорҳои худ донишманди рус А. И. Смирнитский қайд карда буд, ки такроршавии як воҳиди лексикӣ вобаста ба муайянкунии хусусияти он вожа дар вақти сохтани мафҳумҳо мавриди истифодаи зиёд қарор мегирад [132, с.6]. Дар мисоли такроршавии вожаҳо дар таркиби мафҳумҳо мо бавучудоии мафҳумҳои варзиши забони англисиро мушоҳида менамоем, чунончи: мафҳуми содаи «ball» дар байни мафҳумҳои варзишӣ хеле серистеъмол буда, такроршавии он дар ҳолатҳои сохтани дигар мафҳумҳо мушоҳида мегардад. Бо истифодаи калимаи содаи ball мафҳумҳои нисбатан мураккаби варзишӣ сохта мешаванд. Сохтани ин мафҳумҳо бо чунин қолаби лингвистӣ муайян мегардад: Verb – ball Чунончи: to loft the ball, to throw the ball, to shoot the ball, to dribble the ball, to advance the ball, to catch the ball, ва ғайра.

Ин намуди калимасозӣ дар мафҳумҳои варзишӣ вобаста ба лаҳзаҳои махсуси ягон намуди варзиш ба миён меояд. Акнун дар идомаи қор як қатор мафҳумҳоро дар мисоли истифодаи вожаи ball дар намуди варзиши даставӣ дида мебароем. Чунончи: to arch the ball - додани тӯб дар баскетбол. Мафҳумҳои дигар; to arch the ball – to pass the ball.

Вожаи «to transport the ball» – айнан тӯбро додан, яъне ҳамагуна ҳаракати тӯбро дар вақти бозӣ ифода мекунад.

to transport the ball – to move the ball by passing, dribbling or throwing. Ё дигар: to fling the ball, to throw the ball – тӯбро партофтан.

Феълҳои to loft ва to tip дар якҷоягӣ бо ball ду намуди тӯбпартоиро дар баскетбол ифода менамояд: to loft the ball through the basket – тӯбро баланд ба сабад партофтан, to tip the ball into the basket – ин ҷо тарҷума низ тӯбро ба сабад

партофтан аст, аммо дар вақти партофтани тӯб бо нӯги ангушт тӯбро бозӣ додан лозим аст.

Истифодаи феълҳои дигар бо воҳиди луғавии ball низ мафҳумҳои дигари мураккабро месозад: to slam the ball through the hoop – бо зарба ба ҳалқа равона кардан, to slap the ball – бо кафи даст ба тӯб задан, to swish the ball through the net – тӯбро ба ҳалқа андохтан.

Аз гуфтаҳои боло хулоса кардан мумкин аст, ки ҳамаи феълҳо бо сохтори verb + ball аз нуқтаи назари маъноӣ ба ҳам алоқаманданд. Онҳо фаъолият, яъне бо тӯб амал карданро ифода намуда, парадигмаи луғавӣ-маъноиро ба вучуд меоранд. Агар дар гурӯҳи воҳидҳои луғавӣ мафҳуми «фаъолият бо тӯб»-ро ба мушоҳида гирем, мафҳумҳои зер бо истифодаи феъл ва вожаи «ball» дар бозиҳои даставӣ мавриди истифодаи васеъ қарор дорад:

To give the ball to your team-mate, to throw the ball to your team-mate, to send the ball to your team-mate, to airmail the ball to your team-mate, to arch the ball to your team-mate, to curve the ball to your team-mate, to deflect the ball to your team-mate, to deliver the ball to your team-mate, to hand the ball to your team-mate, to pass the ball to your team-mate, to shoot the ball to your team-mate – тӯбро ба бозингари дастаи худ додан;

To play the ball on the field, to move the ball on the field, to drive the ball on the field, to advance the ball on the field, to carry the ball on the field, to dribble the ball on the field, to slow the ball on the field, to thump-thump the ball on the field, to guide the ball on the field, to locate the ball on the field – тӯбро дар майдон ба ҳаракат даровардан;

To slam the ball through the basket, to stuff the ball through the basket, to loft the ball through the basket, to shoot the ball through the basket, to drop the ball through the basket, to dunk ball through the basket, to jam the ball through the basket, to place the ball through the basket, to shove the ball through the basket – тӯбро ба сабад партофтан;

To receive the ball, to get the ball, to grasp the ball, to catch the ball, to collect the ball, to grab the ball, to take the ball, to snatch the ball – тӯбро қабул кардан;

To withhold the ball, to protect the ball, to isolate the ball, to watch the ball, to block the ball, to cage the ball, to cover the ball, to stop the ball, to secure the ball, to tuck the ball, to trap the ball – тӯбро аз ҳариф ҳифз намудан;

To retain the ball, to tie tip the ball, to control the ball, to keep the ball, to freeze the ball, to hug the ball, to hold the ball, to possess the ball – тӯбро идора кардан, тӯбро дар даст доштан;

To hit the ball, to tap the ball, to strike the ball, to chuck the ball, to bat the ball, to batter the ball, to bounce the ball – зарба задан ба тӯб;

To kick the ball, to bring the ball into play, – тӯбро ба бозӣ даровардан;

To juggle the ball, to play the ball, to balance the ball – хиллакорӣ кардан бо тӯб;

To chase the ball, to follow the ball, to attack the ball – барои тӯбро ба даст овардан, талош кардан.

Тавре ки мушоҳида намудем, дар ташаккули вожаву истилоҳоти соҳаи варзиш мавқеи синонимҳо низ назаррас аст. Зиёд будани калимаҳои синонимӣ дар вақти тарҷума барои тарҷумон мушкилӣ эҷод менамояд. Таҳлили вазифаи исми «ball» нишон дод, ки мафҳумҳо дар натиҷаи аломатҳои дохилии фаъолият дар вақти бозӣ сохта мешаванд.

Яке аз масъалаҳои муҳим дар тафсири вожаҳои варзишӣ ин муайян намудани тафсири дуруст ва этимологияи худ калимаи «sport» мебошад. Вожаи англисии «sport» мухтасар аз «dissport» ба маънои бозӣ, вақтхушӣ дар асрҳои XV – XVI ташаккул ёфтааст. Вожаи «dissport» бошад, маншаи худро аз калимаи қадимаи фаронсавии «desport», deport (ҳаловат бурдан аз солҳои 1300, яъне асри XIV маълум буд) мегирад.

Ба ҳамин тариқ, калимаи англисии «sport» дар ибтидои пайдоиши худ на ба маънои варзиш, балки ба маънои хушҳолӣ, вақтхушӣ, машғулият, бозӣ истифода мешуд ва дар истифодаи маъмулӣ дар чомеа чой дошт [171, с.791]. Феъли «to sport» ба чуз маънои асосӣ, яъне «ба варзиш машғул шудан» боз маънои ибтидоии худ «либос пӯшидан», «кори худро намоиш додан»-ро низ ифода намуда метавонад. Агар мо вожаи «sport»-ро бо муродифҳояш дар як

қатор гузорем, мувофиқан, он бо маънои вожаҳои to play – бозӣ кардан, to romp – давидан, to gambol – давидан рост меояд, аммо танҳо мафҳуми «to play» ҳамчун вожаи варзиш ба маънои он наздик буда, истифодаи он мувофиқ аст. Як қатор ибораҳои дар забони англисӣ мавҷуданд, ки баромади вожаи sport-ро нишон медиҳанд, чунончи: to say something in sport – шӯхӣ кардан, to make sport of – масҳара кардан, to become the sport of circumstances – бозичаи тақдир шудан, in sport – бо шӯхӣ, what a sport – Чи хушҳолӣ.

Луғати соҳаи варзиш дар забони англисӣ саҳифаҳои алоҳида дорад, ки сарҳадҳои мувофиқати лексикиро дар ҳиссаҳои нутқ муайян менамояд.

Вожаи «sport» дар забони англисӣ, инчунин, маънои «мусобиқаи одамнро, ки бо сарф кардани неруи ҷисмонӣ сурат мегирад», ифода намуда метавонад. Ифодаи verb+noun (фееъл + исм) дар исмҳо ифодагари ягон намуди варзиш ё ягон намуди рақобат мебошад: to contest in racing and shooting – рақобат намудан дар пойга ва тирпаррони, to take part in local competition – иштирок кардан дар мусобиқаҳои маҳаллӣ ва ғайра.

Аз рӯйи ҳамин қолаб дар забони англисӣ ибораҳои устувор бо исмҳо сохта мешаванд. Чунончи, linebacker – ҳимоятгари қисмати ақиби майдон, linesman – довари берун аз майдон, world record – рекорди ҷаҳонӣ. Дар ин ҳолат истифодаи феълҳои муайян ба мушоҳида расида, ибораҳои устувори маънои пурраро ифодакунанда ба вучуд меоянд, чунончи, to join the team – ворид шудан ба даста, to win the title – унвон ба даст овардан, to fight back to the rope – то охир мубориза бурдан, to fight for the title – мубориза бурдан барои унвон ва ғайра.

Се феъли маъмули to do, to go, to play дар ифодаи маънои «ба варзиш машғул шудан» дар забони англисӣ мавриди истифода қарор мегиранд. Аз қабилӣ:

– to do wrestling – гуштингирӣ кардан, to do judo – ба ҷудо машғул шудан, to do karate – ба каратэ машғул шудан, to do athletics – ба варзиши сабук машғул шудан;

– to go mountaineering – ба кӯхнаварди машғул шудан, to go horse riding – аспсавори кардан, to go skiing – лижабозӣ кардан, to go cycling – дучархасавори кардан, to go swimming – шиноварӣ кардан;

– to play football – футболбозӣ кардан, to play basketball – баскетболбозӣ кардан, to play hockey – хоккейбозӣ кардан, to play baseball – бейсболбозӣ кардан, to play rugby – рагбибозӣ кардан, to play cricket – крикетбозӣ кардан, to play golf – голфбозӣ кардан.

Дар ифодаи майдон вожаи «field» дар соҳаи варзиши сабук истифода мешавад. Дар навъи варзиши футбол барои ифодаи мафҳумҳои «крикет» ва «рагби» вожаи «pitch» дар истифода қарор дорад. «*Football is played on the pitch*» [198, с.359]. (Футбол дар майдони варзишӣ бози карда мешавад). Феъли «practice» ба маънои «ба варзиш машғул шудан», асосан, ба намудҳои варзиши инфиродӣ ишора менамояд. Дар ифодаи дигар намудҳои варзиш чунин намуди феъл истифода мешаванд:

– football – to pass – тўбро ба бозингари дастаи худ додан, to kick – зарба задан, to win the ball – тўбро ба даст овардан, to score a goal – гол задан;

– tennis – to lose – бохтан, to hit – зарба задан, to win – пирӯз шудан, to play – бозӣ кардан.

Аз рӯйи мисолҳои овардашуда ба хулосае омадан мумкин аст, ки қолаби V+N дар ибораҳо нигоҳ дошта мешавад. Аз исми «sport» як қатор сифатҳо ва зарфҳо низ сохта мешаванд, ки аз рӯйи маъно ба варзиш алоқаманд буда, дар лексикаи умумиестеъмоли маъмул мебошанд. Чунончи, сифати sporting, sportive, sporty (варзишӣ) дар ифодаи ибтидоӣ маънои имрӯзаи худро нигоҳ доштаанд. Сифати sportmanlike аз исми маънии sportsman баромада, ифодагари мафҳуми «варзишгарон» буда метавонад.

Бо устуворшавии мавқеи худ вожаи «sport» тавассути забон фаъолияти маърифатии инсонро инъикос намуда, дар дунёи мусобика маъруфияти зиёд дорад [127, с.47].

Чузиёти «sport» дар тамоми соҳаҳои ҳаёти инсонӣ мушоҳида мегардад. Соҳаҳои зеринро мафҳуми sport фаро мегирад:

– ахлоқӣ – «*sport is very ethic and half of one's life*» [172, с.49]. (Варзиш дар ҳаёт ва ахлоқи инсон нақши калиди мебозад).

– иҷтимоӣ-сиёсӣ – «*Russia is a country full of sports enthusiasts. Europe is the champion of the past*» [134, с.64]. (Дар Руссия ҳаводорони варзиш зиёд ба назар мерасанд. Дар гузашта Аврупо қаҳрамони бозиҳои варзишӣ ба шумор мерафт).

– соҳаи фарҳанг, суннату анъана ва урфу одат – «*Dart is a great social game, Cricket is a national symbol of English sport*» [172, с.51]. (Дарт ин як намуди бозиҳои шавқоварӣ иҷтимоӣ буда, крикет як навъи варзиши англисҳо мебошад).

– ифодаи эҳсосот – «*fans cheered the crucial World Cup match, to the start the tournament brightly aggressive*» [134, с.89]. (Муҳлисони бо як эҳсоси хосса оғози бозиҳои ҳалқунандаи «Ҷоми ҷаҳон»-ро пешвоз гирифтанд).

– инъикоси сифатҳои варзишгарон, бозӣ – *genius* – нобиға, *brilliant* – зирак, *impressive* – таъсирбахш, *astonishing* – хайратангез.

– соҳаи марбут ба унвон ва мансаби варзишгарон – *top-level athlete* – варзишгарӣ дар сатҳи олии, *Record holder* – барандаи рекорд, *Olympic Champion* – қаҳрамони олимпӣ.

– соҳаи марбут ба мусобиқаҳои варзишӣ – *power in the upper body* – доштани қувваи ҷисмонӣ дар қисмати болои бадан, *arms and legs are flexible* – дасту пой мустаҳкам доштан.

– соҳаи марбут ба мансабҳои варзишӣ – *to pursue a career* – дунболи пешаи вижа гаштан, *to play for career* – бози кардан барои ба мақома расидан, *the ability to dominate in the tournament* – дастболо шудан дар мусобиқа.

– соҳаи марбут ба муҳаббат ба варзиш, саъю кӯшиш барои ғолибият – «*sport has been central to my life. to push for the highest league, I worked harder than anyone here to be the best to generate success*» [134, с.96]. (Варзиш дар ҳаёти ман нақши асосӣ мебозад. Ман барои ба муваффақият расидан ва ба дастаҳои болоӣ роҳ ёфтан нисбат ба ҳамроҳони худ саъю кӯшиши зиёдтар кардам).

Ҳангоми таҳлили мавод ба хулосае омадем, ки вожаи *sport* дар тӯли инкишофи худ аз мазмуни сода, яъне хушҳолӣ ба вожаи ифодакунандаи мафҳумҳои мураккаб табдил ёфта, инъикосгари мазмуни васеи ҳаёт ва

фаъолияти инсон гаштааст. «Sport» имрӯз дар тамоми соҳаҳои фаъолияти инсон паҳн шудааст ва аз ҷиҳати лингвистӣ низ мазмуни вожаи мазкур хеле васеъ буда, аз маъноии ибтидоии худ дур гаштааст.

2.1.1 Усулҳои тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ

Чӣ тавре ки маълум аст, мусобиқаҳои варзишӣ бо матнҳои махсуси расмӣ пешниҳод карда мешавад. Ба навъҳои матнҳои варзишӣ чунин хусусиятҳои луғавӣ-услубӣ хос мебошанд:

- баёни анъанавӣ;
- мукаммали ва саҳеҳии маълумот;
- баёни мукамал ва кӯтоҳ;
- луғоти муайян, вучуд надоштани баёни эҳсосотӣ;
- сохтори луғоти ғайришаҳсӣ.

Матнҳои расмӣ, одатан, мафҳумҳо, ихтисораҳои варзишиеро дар бар мегиранд, ки маълумоти варзиширо бештар баррасӣ карда метавонанд. Аз ин лиҳоз, лозим аст, ки матнҳои расмӣ дар вақти тарҷума бояд дақиқ, муъҷаз ва равшан бо меъёрҳои умумии забонӣ тарҷума карда шаванд. Аз ин хотир, дар вақти тарҷумаи чунин матнҳо маъноии луғавӣ, мафҳумҳо бояд дуруст тарҷума шуда, духурағӣ ва нофаҳмоӣ ҷой надошта бошад.

Чӣ тавре ки маълум аст, вазифаҳои муоширатӣ-иттилоотӣ ва таъсиррасонӣ бештар ба услуби публитсистӣ хос буда, аз рӯйи ин ду вазифа хусусиятҳои фарқкунандаи он, яъне истифодаи луғоти стандартӣ муайян карда мешавад. Муҳаққиқи варзида Е. П. Гаран қайд мекунад, ки вазифаи иттилоотӣ дар тақия ба далел, ҳуччат, дурустӣ ва аҳаммиятноки баён ёфта, истифода ва мувофиқати дақиқи истилоҳот, расмият бо ифодаи мақсаднок фарқ мекунад [28, с.98]. Ин аз он лиҳоз зарур аст, ки ба хонанда ё шунаванда хабари дақиқа аниқ ва дуруст пешниҳод карда шавад. Яке аз хусусиятҳои тавсифии матнҳои публитсистӣ ин дастрасӣ ва истифодаи луғоти умумистеъмоли ба ҳисоб меравад. Аммо вобаста ба аудиторияи калон баъзан дурравӣ аз мафҳумҳои стандартӣ ва намунаҳои осонтар иҷозат дода мешавад.

Ҳангоми тарҷумаи матнҳои варзишӣ истифодаи гуногуни усулҳои тарҷума ба назар мерасанд. Ҳамчун намуна матни ҳуҷҷати расмии иттиҳодияи байналмилалии биатлонбозон «IBU Event and Competition Rules»-ро оварда тавонистем. Аз сабаби он ки ҳангоми таҳлили мавод мо, асосан, тарҷумаи мафҳумҳои варзиширо мавриди омӯзиш қарор додем, намунаи корбурди таҳвили луғавӣ-дастурий ва дигар воситаҳои тарҷума мавриди истифода қарор дода шуданд. Тарҷумаи таҳвили лексикӣ ба чунин қисматҳо ҷудо мешаванд:

1. Овонависӣ:

- «*Competitors or Relay teams who have made a false start and do not return to start again correctly it will be considered as not having started*» [174, с.61].

(Ширкаткунандагон ё **тимҳои** эстафетие, ки оғози бардурӯғ дошта бошанд ва барои оғози ҷадид ва дуруст ба мавқеи аввал барнагарданд, оғозашон безътибор доништа мешавад).

- «*Since they are required for timing and other measuring purposes, competitors must carry the **electronic** transponderdevice(s) provided by the even timing firm, during the competition, attached to one or both ankles as directed*» [174, с.44].

(Барои чен кардани вақт ва дигар нишондиҳандаҳо ҳангоми мусобиқа, варзишгарон бояд дар як банди по ё ҳар ду банди пояшон дастгоҳ (ҳо)-и **электронии** интиқолдиҳандаеро пӯшанд, ки тибқи дастур аз ҷониби ширкати масъул барои вақт таъйин шудааст).

- «*Each NF may register and enter athletes according to the **quota** shown below*» [174, с.52].

(Ҳар як ФМ (федератсияи милли) метавонад мувофиқи **квотаҳои** дар поён буда варзишгаронро сабти ном карда ворид намояд).

2. Транслитератсионӣ:

- «*If necessary, men and women may both zeroe prior to the first **Super Sprint** final competition but this must be done separately*» [174, с.39].

(Дар сурати зарурат, мардон ва занон мумкин аст ҳар ду қабл аз аввалин мусобиқаи ниҳойии **спринт** тирандозӣ кунанд, аммо ин бояд ба таври ҷудогона анҷом дода шавад).

3. Калкакунӣ:

- «*Each team competing in the **single mixed relay** is comprised of one woman and one man*» [174, с.11].

(Дастаҳое, ки дар **эстафетани омехтани яккаса** иштирок мекунанд, аз як варзишгари зан ва як варзишгари мард иборат буда метавонанд).

- «***Cross-firing**, shooting from the wrong lane, and targets hit by another competitor*» [174, с.50].

(**Тирпарронии тарафайн**, тирандозӣ аз хатти нодуруст ва зарба задан ба ҳадаф аз ҷониби дигар варзишгар).

- «*At **OWG** and **IBU** Cups lapped competitors must move to the side and stop competing in the competition immediately when they are overtaken by the leading competitor*» [174, с.52].

(Дар Ҷоми иттиҳодияи байналмилалӣ биатлон ва **бозиҳои олимпики зимистона**, рақибоне, ки як давр қафо мондаанд, бояд канор раванд ва пас аз гузаштан аз ҷониби варзишгари пешсаф фавран мусобиқаро қатъ кунанд).

- «*The **flower ceremony** is the TV presentation of the top 3 competitors and top 3 relay teams immediately after the end of the competition*» [174, с.64].

(**Маросими гултақдимкунӣ**, паҳии телевизионие, ки дар он 3 нафар ишраткунандаи беҳтарин интихоб карда мешаванд).

- «*The competitor on or exiting the **penalty loop** has the right of way over the competitor entering the **penalty loop***» [174, с.44].

(Ишраткунандае, ки дар **даври ҷаримавӣ** қарор дорад ё аз даври ҷарима хориҷ мешавад, бар болои рақибе, ки ба **даври ҷарима** ворид мешавад, ҳуқуқ дорад).

- «*The use of the **skating technique** in simultaneous or group starts (one or both legs sideways) is permitted once the start signal is given*» [174, с.45].

(Истифодаи **техникаи конкиронӣ** дар оғози ҳамзамон ё гурӯҳӣ (як ё ду но ба паҳлу) пас аз садо додани овози махсуси оғоҳкунанда иҷозат дода мешавад).

- «If competitors need spare rounds after having fired the **first five rounds**, the spare rounds must be hand loaded one by one – not loaded directly from a magazine» [174, с.47].

(Агар ширкаткунандагон пас аз тирпарронии **панҷ даври аввал** ба даври изофӣ ниёз дошта бошанд, тирҳои иловагӣ бояд як ба як дастӣ пур карда шаванд, на мустақиман аз тариқи тирдон).

- «Names of athletes qualified for the **Mass Start** competition must be confirmed by a signed, written form presented to the competition office» [174, с.15].

(Номи варзишгароне, ки ҳаққи иштирок дар оғози **оммавӣ пойга** доранд, бояд ба идораи мусобиқа ба таври хаттӣ пешниҳод шаванд).
(дар якҷоягӣ бо мушаххасот).

4. Мушаххаскунӣ:

- «For the first **World Cup event** of the season, the World Cup total score from the previous season will apply» [174, с.17].

(Барои аввалин **чорабиниҳои Қоми Қаҳонии** мавсими навбатӣ, ҳолҳои умумии Қоми Қаҳон аз мавсими қаблӣ татбиқ карда мешаванд).

- «The winner of the qualifying competition will have a start time of zero which will be shown on the **start list** as the clock time for the start of the pursuit competition» [174, с.18].

(Барандаи мусобиқаи интихобӣ вақти оғоз хоҳад дошт, ки дар **фехрист** ҳамчун соати оғози мусобиқаи таъқиб нишон дода мешавад).

- «The **shooting ramp** is the area at the rear of the range where the competitors lie or stand to fire» [174, с.32].

(**Хатти тирандозӣ** майдонест, ки дар қисмати қафои макони тирандозӣ қарор дорад, ки аз он ҷо варзишгарон аз мавқеи хобида ё рост истода тир меандозанд).

- «*Every **shooting lane** must be at least 2.75 m but not more than 3 m wide*» [174, с.32].
(Паҳноии ҳадди ақали **долони тирпарронӣ** бояд аз 2,75 м то 3 метрро дар бар гирад).
- «*At competitions where less than three **bouts of shooting** are completed, the competition will be stopped and no official results will be produced*» [174, с.53].
(Мусобиқаҳое, ки дар **майдони тирпарронӣ** на камтар аз се хатти муқаррарӣ гузаронида шуда буд, ҳисоб кардани натиҷаҳои расмӣ қатъ карда мешаванд).
- «*At relay competitions that are stopped after the third **leg** of the relay is completed, the time recorded at that hand-over will be the final result*» [174, с.53].
(Дар мусобиқаҳои эстафета, ки пас аз **марҳилаи** сеюм қатъ карда шуда буданд, натиҷаи ниҳой вақти охирини гузарондани эстафета маҳсуб меёбад).

5. Умумикунонӣ:

- «*The best **biathletes** at the WCH will be selected from the top rankings of the current WC total score prior to the start of the WCH*» [174, с.61].
(Интихоби беҳтарин **варзишгарон** барои иштирок дар чемпионати ҷаҳон аз рӯйи ҷойҳои онҳо дар ҷадвали умумии «Ҷоми ҷаҳони»-и ҷорӣ, ки то оғози чемпионати ҷаҳон амал мекунанд, сурат мегирад).

6. Модулятсия:

- «*Only paper targets and fully electronic targets will be used for **rifle zeroing***» [174, с.33].
(Танҳо нишонҳои коғазӣ ва нишонҳои комилан электронӣ барои **тирпарронӣ** истифода хоҳанд шуд).
- «*In all competitions in which the shot-penalty is the 150 m penalty loop, competitors must ski the loop once for every **missed target** immediately after the shooting bout*» [174, с.45].

(Дар ҳама мусобиқаҳо, ҷарима барои тирандозии иштибоҳӣ, гузаштан аз ҳалқаи ҷаримавии дарозии 150м мебошад, бинобар ин варзишгарон бояд билофосила пас аз ҳар як **тири иштибоҳӣ** андохта, як маротиба ҳалқаи ҷаримавиро давр бизананд).

Ба ҷуз таҳвили луғавӣ дар тарҷумаи тоҷикӣ таҳвили лексикӣ-грамматикӣ низ истифода шудаанд:

1. Тарҷумаи тасвирии муродифӣ:

- «*Misfires and Lost Rounds/Magazines and Damaged Rifles*» [174, с.49].
(**Тирҳои дарнагирифта**, тирҳои гушиуда/тирдонҳо ва туфангҳои осебдида).
- «*Lapped competitors may continue until the finish*» [174, с.46].
(**Варзишгароне, ки як давр қафо мондаанд**, метавонанд мусобиқаро идома дода, ба марра расанд).
- «*In Individual competitions, the competitor's time is the time elapsed between start and finish plus any shot-penalty minutes imposed*» [174, с.52].
(Дар пойгаҳои инфиродӣ вақти варзишгар ҳамон ҷараёни вақте мебошад, ки байни оғоз ва анҷом бо иловаи **дақиқаҳои ҷаримавӣ барои тирандозии иштибоҳӣ** ба ҳисоб гирифта мешавад).
- «*Columns for ski times to 1/10 second*» [174, с.54].
(Сутунҳо барои **нишон додани вақти лижаронӣ** бо дақиқии 1/10 сония).

2. Ҷубронкунӣ:

- «*The woman starts, and after shooting both prone and standing, tags off to the man in a hand-over area located just after the penalty loop*» [174, с.11].
(**Варзишгари зан ба мусобиқа оғоз карда**, пас аз анҷоми тирандозии хобида ва рост истода, дар майдони интиқоли эстафета, ки бевосита берун аз доираи ҷарима ҷойгир аст, эстафетаро ба варзишгари мард медиҳад).

- «*The **hand-over zone** must begin at the timing line or at least close to it*» [174, с.31].

(*Минтақаи интиқол бояд аз хатти замонбандӣ ё ҳадди ақал наздик ба он шуруъ шавад*).

- «*In such cases, or when agreed with IBU, **medal** and **flower ceremonies** can be combined and therefore competition equipment is allowed*» [174, с.64].

(*Дар чунин мавридҳо ё мувофиқа бо ИББ – мумкин аст, ки **маросими тақдими гул ва медалҳо** якҷоя карда шавад, ки дар он ба варзишгарон иҷозат дода мешавад, то дар маросимҳо бо таҷҳизоти мусобиқа иштирок кунанд*).

Аз натиҷаҳои бадастомада мушоҳида кардан мумкин аст, ки истифодаи калкакунӣ ва мушаххаскунӣ дар тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ бештар ба назар мерасанд. Дар навбати аввал истифодаи усулҳои калкакунӣ, ибораҳои устуворро дар вақти тарҷума бо забони тоҷикӣ осон мекунанд ва дар вақти тарҷума бо забони тоҷикӣ заминаи тарҷумаи мувофиқро муҳайё менамоянд. Истифодаи мухтасари такрор дар чунин намуна истисно шудааст. Тарҷумаи мафҳумҳо, ки барои забони тоҷикӣ номувофиқанд, усулҳои овонависӣ ва транслитератсионӣ истифода шуданд, ки инро зарурати намунаҳои мафҳумҳои англисӣ тақозо менамоянд.

Ҳангоми таҳлил ду мақолаи публицистии дар нашрияҳо чопшударо дида мебароем. Яке аз онҳо «*Pyeongchang 2018: Expectation, Success, Surprises and Heartbreak*» ва мақолаи дуюм «*On JT Voe`s Planet*» мебошад. Ҳар ду мақолаҳо дар маҷаллаи махсуси «*Biathlon World*» нашр гаштанд. Аз рӯйи мазмуни мақолаҳо бармеояд, ки дар онҳо ба ғайр аз истилоҳи варзишӣ бисёр ибораҳои луғавӣ-эҳсосотӣ вомерхӯранд. Дар зер таҳлили пурраи таҳвили луғавӣ бо тарҷума бо забони тоҷикӣ чун мисол меорем:

1. Овонависӣ:

- «*Not forgetting Arnd Peiffer, the quiet German veteran with nine wins, seven of which are in **sprints**, was the best sprinter on a cold, breezy evening giving Germany both sprint Gold medals this year*» [211].

(Бояд зикр кард, ки собиқадори Олмони бо нуҳ пирӯзӣ, ки ҳафттои онҳо дар **спринтерҳо** мебошанд, беҳтарин спринтер дар ин шоми сарди шамоли буд, ки ба Олмон медали тиллои спринтии имсоларо овард).

- «Each NF must have its own wax **cabin** for at least 12 sq m, unless they have a wax truck at the venue» [215].

(Ҳар як ФМ (федератсияи милли) бояд ҳадди аққал 12 метри мураббаъ **кабинаи** муми худро дошта бошад, ба шарте ки онҳо дар макони баргузори чорабинӣ мошини боркаши муми надошта бошанд).

2. Транслитератсионӣ:

- «...except that Fourcade was 0-for-2 in the **sprint** and 20K, had a very untypical bad day in the men's relay, but won the pursuit and mass start» [211].

(Фуркад, дар **спринт** ва пойгаи инфиродии 20 километра натавонист чизе ба даст орад ва дар эстафетани мардон як рӯзи бади гайриодӣ дошт, аммо дар таъқиб ва ағози оммавӣ голиб омад).

3. Калкакунӣ:

- «I am most impressed by my performance today, since **shooting** clean is never easy» [211].

(Ман аз иҷрои тирандозии имрӯзаам ба ҳайрат омадам, зеро иҷрои **тирпарронии** бесаҳв ҳеҷ гоҳ осон нест).

- «The athletes at the top of the World Cup **Total Score** were expectedly successful» [215].

(Варзишгароне, ки дар **рейтинги умумии** Ҷоми ҷаҳон дар ҷойи аввал қарор доштанд, тавре ки интизор мерафт, муваффақ буданд).

- «Kuzmina at age 33 won her third Gold medal in three consecutive **OWG**» [215].

(Кузмина дар синни 33-солагӣ дар **бозиҳои зимистонаи олимпи сеюми** худ пайи ҳам медали сеюми тиллои худро ба даст овард).

- «*This comes as no surprise, for Vittozzi's **shooting percentage** went from already high*» [215].

(Ин тааҷҷубовар нест, ки **фоизи тирпарронии** Виттоzzi алакай баланд буд).

4. Мушаххаскунӣ:

- «*The **veteran** Norwegian is now the third most medaled biathlete in Olympic history*» [215].

(Норвегиягии **собикадор** ҳоло сеюмин биатлонбоз дар таърихи олимпӣ мебошад).

- «*The veteran Fredrik Lindstrom shot calmly in the **standing stage**, leaving Emil Hegle Svendsen on the penalty loop*» [211].

(Фредрик Линдстремӣ ботачриба **рост истоада** ва оромона ба ҳадаф зарба мезад, Эмил Хегле Свендсенро барои гузаштан аз ҳалқаи ҷаримаваӣ водор намуд).

- «*Athletes **clicked** the wrong way or too much in prone and struggled for eternity in standing*» [215].

(Варзишгарон ё дар ҳолати хобида нодуруст **мавқеъ мегирифтанд** ё барои рост истодан ба онҳо муҳлати тулонӣ лозим буд).

- «*Still, a **solid performance** and winning two individual Olympic titles*» [215].

(Новобаста аз **рақабати шадид**, вай тавонист, ки соҳиби ду унвони қаҳрамони олимпӣ гардад).

- «*Jakov Fak returned to the **site** of his first medal*» [211].

(Яков Фак ба **майдони варзишии** баргашт, ки дар он ҷо аввалин медали худро ба даст оварда буд).

- «*Johannes's **data** gets even more impressive if one – quite reasonably assumes that his 7th place*» [215].

(**Фаъолияти** Йоханнес боз ҳам таъсирбахитар мегардад, чунки дар ин замина далелҳо дида мешавад - мо тахмин мекунем, ки ӯ ҷойи 7-умро ишғол мекунад).

- «*Is Johannes shooting and **skiing** towards a record-breaking season?*» [215]

(Оё дақиқӣ ва **суръати** Йоханнес метавонад ба мавсими рекордӣ табдил ёбад?)

- «*A fantastically exciting women's **field***» [215].

(**Рақобати** ҷолиб дар бози биатлон байни занон).

5. Умумикунонӣ:

- «*In the **15K individual**, a single penalty was too much to top the clean-shooting Hanna Oeberg*» [211].

(Ба назардошти як иштибоҳи ҷиддӣ Ханна Оеберг натавонист дар **пойгаи фарди** ба ҷои намоён дастболо гардад).

- «*It was in this manner that he won a wonderfully contested **Mass Start 15 km competition** in Ruhpolding*» [211].

(Айнан бо ҳамин усул, вай дар **мусобиқаи оммавии** Руполдинг голиб омад. (дар якҷоягӣ бо овонависӣ).

- «*From a purely technical perspective, Johannes' **skiing speed** went down a notch in Trimester 2*» [215].

(Аз нуқтаи назари техникӣ, **суръати дави** Йоханнес дар семоҳаи дуюм каме коҳиш ёфт).

- «*Johannes suffered like many did with the windy **shooting conditions**, but his skiing remained superb*» [211].

(Шамол ба Йоханнес, мисли дигарон, дар **майдони муҳориба** душворӣ эҷод кард, аммо ӯ дар ин самт олиҷаноб боқӣ монд).

- «*And Wierer, who had a very strong **training regime***» [211].

(Виерер, нисбати **тамрини** худ бисёр серталаб буд).

6. Модулятсия:

- «*Regardless, he walks away as the **most-medaled** French athlete in both the Olympic Winter Games and Olympic Summer Games*» [211].
(Бар хилофи ҳама монеаҳо, ӯ ҳамчун варзишгари **голиби** фаронсавӣ аз бозиҳои зимистона ва тобистонаи олимпӣ бармегардад).
- «*Then the targets would not close for anchor Weronika Nowakowska and she lost a **finish line** battle with Switzerland's Irene Cadurisch for sixth place*» [211].
(Ва баъдан дар марҳилаи ниҳой Вероника Новаковская натавонист ҳадафҳоро ниҳон кунад ва дар **лаҳзаҳои охир** муҳорибаро ба Ирен Кадуриши швейтсариягӣ бохта, танҳо дар мақоми шашум қарор гирифт).

Дар мавриди тарҷумаи тахвили луғавӣ-грамматикӣ мисолҳои тафовутдоштаи зерин муайян карда шуданд:

1. Тарҷумаи тасвирии муродифӣ:

- «*Domracheva had the mental edge after the Antholz mass start win, but it faded away in the windy Alpensia Biathlon Stadium, where she went **0-for-3** in the sprint, pursuit and 15K individual*» [211].
(Домрачёва пас аз ғалабаи оммавии Антолз руҳан бартари дошт, аммо ӯ дар варзишгоҳи шамолхези биатлони Алпенсия мушаввавшотир гашта, **имкониятҳои дар даст доштаашро бохт**).
- «*Yet the best was yet to come when this woman who did not set foot in a biathlon stadium from March 22, was handed the **lead in** women's **relay***» [211].
(**Пеусафии эстафетай** занон **дар пойга**, ба он касе дода шуд, ки воқеан аз 22 –юми март ба варзишгоҳи биатлон но нагузошта буд).
- «*She started to become the closest challenger to the leader, her great friend Dorothea Wierer, also of Italy, for the **overall title***» [211].
(Дар **мубориза барои пеусафӣ** дар ҳисоби умумӣ вай ба дӯсти наздикаш Доротеа Виерер рақобати ҷиддӣ нишон дод).

- «*Even with shaky shooting, she still skied her way to two silver medals in the pursuit and 15K individual*» [211].

(*Сарфи назар аз тирнарронии номунтазам, лижарониаш ба вай имкон дод, ки дар масофаи 15 – километр соҳиби ду медали нуқра гардад*).

2. Ҷубронкунӣ:

- «*Germany with three Golds, one Silver and three Bronze medals is on top; France with three **Golds** and two Silvers is the runner-up*» [211].
(*Олмон бо се медали тилло, як нуқра ва се биринҷӣ сазовори ҷойи аввал, Фаронса бо се **медали** тилло ва ду нуқра ҷойи дувум шуданд*).
- «*The **15K** medal was her first-ever in the classic biathlon event*» [211].
(*Дар **пойга** ба масофаи **15 километр** аввалин медал барои вай дар ин навъи мусобиқа буд*).
- «*The only team that didn't need to get into **penalty** used just seven **spares***» [211].
(*Ягона дастае, ки барои ба **ҳалқаи ҷарима** ворид шудан эҳтиёҷ надошт, ҳамагӣ **7 тир** эҳтиётро истифода бурд*).

Ғайр аз хусусиятҳои хосси тарҷума, дар тарҷумаи мақолаҳои хусусияти публитсистидошта, баробарсозии прагматикӣ низ роҳҳои татбиқи худро ёфтаанд:

- «*Kaisa Mäkäräinen in the **Yellow Bib** was the big exception, with a best of 10th in the mass start*» [211].

(*Натиҷаи беҳтарини Каиса Макарайнен, ки дар тан **либоси зарди пешсафродошт**, аз дигарон фарқ мекард, ӯ дар оғози мусобиқаи дастаҷамъӣ ҷойи 10-ум буд*).

Ба намунаҳои дар боло овардашуда така намуда, ба ҳулосае омадан мумкин аст, ки хусусияти жанрӣ-услубӣ дар интихоби тарҷумаи таҳвилӣ ба назар мерасанд. Дар матнҳои публитсистӣ сарфи назар кардани баҳодиҳии умумикунӣ бештар ба назар мерасад. Дар баъзе ҳолатҳо модулятсия мавриди истифода қарор

мегирад. Вобаста ба мураккабии матнҳо ва мафҳумҳои варзишӣ, инчунин, то андозае дар қор таҳвили мушаххаскуниро мавриди истифода қарор додем.

Бояд зикр намоем, ки ҳангоми тарҷумаи матнҳои варзишии забони англисӣ бар дӯши тарҷумон масъулияти ҷиддӣ гузошта мешавад. Дар як вақт тарҷумон бояд пуррагӣ ва дақиқии муайянкунии истилоҳиро ба эътибор гирад ва дар навбати худ бо сифати баланд мафҳумҳоро барои аудиторияи васеъ дар шакли фаҳмо пешниҳод кунад.

2.2. Мусоҳибаҳои варзишӣ ва хусусияти тарҷумаи онҳо

Воқеан, усули мусоҳиба яке аз роҳҳои маъмули ба даст овардани иттилоот буда, ба таври васеъ истифода мешавад.

Усули мусоҳиба таърихи дуру дароз ва тулонӣ дошта, истифодаи он ҳанӯз дар давраи антиқа ба назар мерасад. Дар замони қадим мутафаккири варзида Суқрот мусоҳибаро барои ба даст овардани дониши фалсафӣ истифода мекард. Дар вақти истифодаи ин усул ҳақим андешаи худро ба бахшҳо тақсим мекард ва ҳар як қисми онро ба ҳамсухбат ба таври савол пешниҳод менамуд [42, с.140].

Бояд зикр кард, ки мусоҳиба дар байни ҳамсухбатон дар шакли «савол-ҷавоб» доир мегардад. Аз ин ҷо мабдаи асосии мусоҳиба сар мезанад, яъне яке савол медиҳад, дигаре бошад, ба он посух мегӯяд.

Мусоҳиба худ шакли махсуси муошират мебошад. Он дар асоси суҳбати мусоҳиб ва мусоҳибадиҳанда сурат гирифта, мақсади он ба даст овардани иттилоот ба шумор меравад. Имрӯз шумораи чорабиниҳои варзишӣ дар кишвар зиёд мешавад. Дар навбати худ ин чорабиниҳо байналмилалӣ буда, тарҷумаи саҳеҳи марбутаро тақозо менамояд ва ин ҷо, албатта, мавқеи забони англисӣ дар мадди аввал меистад.

Замони муосир барои омодагӣ ва дар сатҳи олӣ гузаронидани чорабиниҳои байналмилалӣ варзишӣ аз ашхосе, ки дар гузаронидани ин чорабиниҳо ширкат меварзанд, донишмандони забони англисиро тақозо менамояд. Ҷе хеле маълум аст, муваффақияти ҳар як чорабиниҳои варзишӣ ба муоширати бевоситаи байни варзишгарон, рӯзноманигорон, устодон ва мухлисон вобаста аст. Дар ин маврид

аз тарҷумони касбӣ талаб карда мешавад, ки дар муҳосибаҳое, ки миёни рӯзноманигорон бо варзишгарон, устодон ва мухлисон баргузор мегарданд, тарҷумаи дурустро ба роҳ монад. Таҷумон бояд таҷрибаи хуби корӣ дошта, бо донишҳои фароҳӣ касбӣ мусаллаҳ бошад. Аз ин хотир, таъмин намудани тарҷумаи босифат дар вақти чорабинӣ ва баъди он хеле муҳим аст. Ин танҳо ба душвории мафҳумҳои варзишӣ, тарҷумаи сохтори душвори луғавӣ ва грамматикӣ вобаста нест. Ин ҷо вазъи муҳите, ки тарҷумон дар он кор мекунад, хеле муҳим мебошад. Зеро ҳар як соҳае, ки тарҷумон дар он фаъолият менамояд, бо хусусиятҳои хоси худ фарқ менамояд. Аз ин хотир соҳаи варзиш низ хусусиятҳои хоси худро дорад. Барои босифат ва хуб шудани тарҷума бояд мавзӯи нутқи ровӣ ба эътибор гирифта шавад. Якчанд омилҳои мавҷуданд, ки тарҷумаи мусоҳибавиро мушкил менамоянд, чунончи:

- хусусияти инфиродии нутқи ровӣ;
- макони номувофиқи муошират (ғавғо, зиёд будани мухлисон ва ғайра);
- зиёд будани мафҳумҳо, исмҳои хос.

Ҳамчунон омилҳои мавҷуданд, ки ба осон шудани тарҷума мусоидат менамоянд. Аз ҷумла:

- имконияти барқарор кардани алоқаи бевосита ва дақиқ карда тавонистани лаҳзаҳои нофаҳмо;
- кӯтоҳбаёнӣ дар мусоҳиба.

Пеш аз оғози тарҷума, барои ҷамъоварии иттилооти лозима омодагии ҷиддӣ гирифтани тарҷумон, ки ин омил босамарии раванди тарҷумаро таъмин менамояд. Инчунин, дар раванди тарҷума бояд монеаҳо ва душвор будани ташкили мусоҳиба ба эътибор гирифта шуда, оид ба роҳҳои бартараф кардани онҳо чораҳо андешида шавад.

Аз рӯйи ақидаи муҳаққиқ А. В. Алексеева, як қатор хусусиятҳои мусоҳибаи шифоҳӣ мавҷуданд, ки дар вақти тарҷума ба эътибор гирифтани онҳо хеле муҳим мебошанд [6, с.24]. Чунин хусусиятҳои муҳимми тарҷумаи мусоҳибаҳои варзишӣ дар мадди назар гирифта мешаванд.

1. Бешубҳа, варзиш ин соҳаи махсуси фаъолияти инсон ба шумор рафта, хусусиятҳои забониро доро мебошад. Дар вақти ҳамаи ҷузъиёти мусобика, мубориза бо ҳариф ё хатарҳое мавҷуд аст, ки ин баҳо доданро ба фаъолияти варзишгар тақозо менамояд. Аз ин хотир, ин ҷо ба миқдори зиёд истифода бурдани луғоти эҳсосоти баҳодихӣ мушоҳида мешавад.

Хабарнигорону рӯзноманигорони соҳаи варзиш, ки аз майдони варзишӣ репортаж омода мекунанд, бояд, пеш аз ҳама, ба баёни равшан, фаҳмо ва тарзи гуфтори эҳсосотӣ таваҷҷуҳ намоянд. Хабарнигорон бояд танҳо ба таври хушкӯ дилбазан иттилоотро пешниҳод накарда, ба шунавандагон ва тамошобинон иттилооти шавқовар, фасеҳ, қобили қабулро, ки атрофиёро ба худ ҷалб месозад, пешниҳод намоянд. Барои амалӣ сохтани ин вазифаи душвор рӯзноманигорон ё хабарнигорон бояд тамоми воситаҳои забониро мавриди истифода қарор диҳанд ва ҳамчунон истифодаи усулҳои услубӣ ин ҷо хеле муҳим мебошад.

2. Нутқи шахси мусоҳибадиҳанда дар аксарияти ҳолатҳо хусусияти ба худ хосро дорад. Бо услуби худ, бо баёни фикру андешаҳо аз нутқи дигар одамон нутқи ӯ фарқ мекунад. Аз ин лиҳоз, тарҷумонро зарур аст, ки тарҷумаро дар вақти мусоҳиба вобаста ба тарзи баёни варзишгар ба роҳ монад. Масалан, дароз будани ҷумлаҳо, тарзи сохтани ҷумлаҳо, тасвири баён, дур шудан аз нутқи адабӣ ва истифодаи зиёди сленг, тасвири лаҳзаҳо ва ғайра. Тарҷумон бояд ба ин омода бошад ва ҳангоми тарҷума ва баррасии ахбор барои аудитория тарҷумаи фаҳмову саҳеҳ ва истифодаи нутқи адабиро риоя намояд.

Тарҷумони иттилооти шифоҳӣ бояд садои худро назорат намуда, онро тавассути машқҳои махсус инкишоф диҳад, зеро баёни фасеҳ ва зебо шартӣ муҳими кори тарҷума ва фаъолияти тарҷумонӣ мебошад.

Дар баёни ҳолатҳо вазъи фавқулодаи бавучудомада кори тарҷумонҳоро душвор менамояд. Зеро дар вақти мусоҳиба шумораи зиёди рӯзноманигорон ширкат варзида, муҳит ноором мегардад. Дар ин ҳолат тарҷумон бояд тавре нутқ кунад, ки тарҷума ба аудитория фаҳмо ва дастрас бошад. Дар бисёр ҳолатҳо нақши муҳимро дар вақти тарҷума тарзи баён ё зада мебозад. Нутқи тарҷумон бояд бурро ва фаҳмо бошад. Агар тарҷумон бениҳоят баланд сухан кунад, ин

амал барои шунавандагон каме норухатиरो пеш меорад. Бояд тарҷумон тарзе тарҷумаро ба роҳ монад, ки барои аудитория шунидани он дилгиркунанда набошад. Инчунин, бояд тарзе тарҷумаро ба роҳ монад, ки шунаванда ҳис накунад, ки нутқи ровиро тавассути тарҷума шунда истодааст.

3. Мусоҳиба аз муколамаи яклаҳзаина фарқ мекунад, зеро он муколамаи ба нақшагирифта мебошад. Ҳамаи суханҳои рӯзноманигор бояд дар вақти тарҷума ба эътибор гирифта шавад.

4. Агар мусоҳиба дар атрофи ҳаёти шахси сураат гирад, ин ҷо ба мавзӯҳои номувофиқ ва маҳрамона дахл карда мешавад. Тарҷумон барои тарҷумаи чунин мавзӯ бояд омодагии психологӣ низ дошта бошад [6, с.118].

Омили ба тарҷумаи босифат сабабшаванда ин дониши овозӣ ё худ талаффузи дурусти фонемаҳо мебошад. Фарқи одамоне, ки бо забонҳои гуногун гап мезананд, то дараҷае мебошад, ки бе дониши овозӣ фаҳмидани нутқи онҳо хеле душвор аст. Чунинчун як тарзи овози баёни калимаҳо, ки дар мактаб омӯхта мешаванд, бо тарзи овозии баёни англисӣ, америкӣ мувофиқат намекунад.

Ҳамаи чорабиниҳои бузурги байналмилалӣ варзишӣ бо иштироки зиёди намояндагони хориҷӣ сураат мегиранд. Онҳо метавонанд намояндагони мамлакатҳо, фарҳанг ва миллатҳои гуногун бошанд. Дар ҳар як забон лаҳзаҳои гуногун мавҷуданд ва баромади макони шахси мусоҳиб бояд, ҳангоми тарҷума маҳсусан, ба эътибор гирифта шавад. Дар ин маврид тарҷумон бояд дар бораи шахси муаррифишаванда пешакӣ маълумоти иловагиро ҳамчун намуда, вазифаҳои дар пеш истодаи худро осон созад.

5. Мусоҳиба ба ивазнамоии баён ва ҳатто ҳаҷми он вобаста аст. Рӯзноманигор дар як вақт метавонад якчанд савол диҳад ва тарҷумон бояд омода бошад, ки ҳамаи суханҳоро дар лаҳзаи воқеии байни саволу ҷавоб тарҷума намояд.

Дар вақти тарҷумаи шифоҳӣ барои тарҷумон бисёр лаҳзаҳои ғайриинтизор рӯй медиҳанд. Ба ғайр аз ҷойи номувофиқ барои амалӣ сохтани фаъолияти худ, барои мисол, фӯрӯдгоҳ, истгоҳи роҳи оҳан, конференсияҳои пурғавго ё кӯчаи серодам, тарҷумон бояд дорони ҳамаи салоҳияти касбӣ ва омодагии маҳсус

бошад. Тарҷумонро лозим меояд, ки аз вазъияти душвор берун барояд, мафҳумҳо, гуфторро фарқ намояд ва дуруст тарҷума кунад. Хеле муҳим аст, ки тарҷумон раванди муоширати осонро фароҳам оварда, маъноро дуруст интиҳоб намояд.

Имрӯзҳо одамони зиёде дар тамоми дунё ба тамошои филмҳо, силсилафилмҳо ва репортажҳо оид ба ҳодисаҳои варзишӣ машғуланд. Дар кишвари мо низ ин филмҳо паҳн шуда истодаанд ва тарҷумонҳои тоҷик ба баргардонидани онҳо ба забони тоҷикӣ даст зада истодаанд. Дар Тоҷикистон низ ба мисли дигар кишварҳои пешрафта тарҷумаи бозиҳо ва мусоҳибаи варзишӣ, ки аксар дар онҳо варзишгарони кишварҳои хориҷӣ баромад мекунанд, ба роҳ монда шудааст.

Тавре қайд намудем, дар тарҷумаи мусоҳибаҳо, асосан, тарҷумаи шифоҳӣ мавриди истифода қарор мегирад. Аммо нутқи хатгӣ низ истифода мешавад ва он дар шакли субтитр сурат мегирад.

Аслан, субтитр барои шахсони аз ҷиҳати сомеа заифӣ дошта равона карда мешавад. Субтитрҳои дохилизабонӣ барои мардуми як кишвар ва ба эътибор гирифтани омилҳои байнизабонӣ бо мақсади муоширати байнифарҳангӣ сохта мешаванд. Маҳз субтитрҳои байнизабонӣ барои баррасии нутқи забони хориҷӣ дар мусоҳибаи варзишӣ мавриди истифода қарор мегиранд.

Дар вақти кор бо субтитрҳо тарҷумон ба як қатор душвориҳо рӯ ба рӯ мешавад. То ҳол қоидаи ягона барои омода намудани субтитрҳо мавҷуд нест.

Дар мамлакатҳои Осие кори субтитрӣ, комилан, аз Аврупо фарқ мекунад, зеро тарҷумаи субтитрӣ хеле душвор аст. Зимни маҳдудияти лингвистӣ ва экстралингвистиро тарҷума намудан, ба вожаҳои лаҳҷавӣ рӯ ба рӯ омадан лозим меояд. Ҳамчунон, набудани шарҳи тарҷума корро душвор менамояд. Аммо якчанд қоидаҳои мавҷуданд, ки ассотсиатсияи аврупоии оид ба тарҷумаи аудиомедиалӣ онҳоро муайян кардааст. Аз рӯйи қоида муҳайёкунандаи субтитр бояд то ҳадди ақал сохтор ва услуби синтаксии нутқи аслро риоя намояд ва нутқро барои хонанда ё шунаванда бо суръати мувофиқ баррасӣ кунад.

Субтитркунонӣ як қатор маҳдудиятҳо дорад, зеро дар матн шумораи маҳдуди аломат, вожа, вомехӯранд, ки ба фаҳмидани тарҷума ҳалал ворид менамояд.

Имрӯз дар кишварҳои дунё дар омодагии субтитрҳо якҷанд талаботҳои иловагӣ ба миён омадаанд. Яъне, дар қадом намуди техника тамошо кардани мусоҳиба ё репортажи варзишӣ вобаста ба калон ё хурд будани экрани таҷҳизоти технологӣ низ муҳим аст ва онро бояд ба эътибор гирифт. Субтитр ин намунаи нутқ буда, вазифаи он ба таври мувофиқ хондани матн мебошад. Яъне чунин матн барои хондан бояд мувофиқ карда шавад. Дар навбати аввал аз рӯйи қоида субтитрҳо иттилооти зарурӣ, яъне калидиро баррасӣ менамоянд, ки дар онҳо ист (пауз) такрор ва ин қабил амалҳо сарфи назар карда мешавад. Дар навбати худ боз дар субтитрҳо бо мақсади он, ки хондани матн раван ва босуръат гардад, ҷумлаҳо аз лиҳози синтаксисӣ осон карда мешаванд [24, с.86].

Дар соҳаи варзиш забони махсус бо истифодаи мафҳуми вожаҳои зиёд мавриди қорбурд қарор мегирад. Муҳаққиқон Н. И. Зелинская ва Е. А. Молдинаев аввалин муҳаққиқоне мебошанд, ки низоми якхела надоштани истилоҳоти варзиширо қайд намуда, назари худро дар бораи усулҳои ҷудо кардани чунин луғот ибраз намудаанд. Дар қори Н. И. Зелинская, ки ба омӯзиши вожаҳои соҳаи варзиш дахл мекунад, воҳидҳои иттилоотии варзишӣ таҳқиқ гардида, ду намуди воҳидҳои луғавӣ, яъне истилоҳоти варзишӣ ва лексикаи варзишӣ ҷудо карда шудааст [48, с.83].

Аз рӯйи ақидаи муҳаққиқ, истилоҳоти варзишӣ дар китобҳои академикӣ, дастурамалҳо, қорҳои гуногуни илмӣ, дискурсияи расмӣ, ки қоида ва вақти муқарраршудаи мусобиқаро дар бар мегиранд, истифода мешаванд. Муҳаққиқ онҳоро ба вожаҳои соҳаи варзиш, ки асоси истилоҳоти махсус ва вожаҳои ғайримафҳумӣ, ки бо мақсади махсус истифода мешаванд, дохил менамояд.

Пажӯҳишгари дигар Е. А. Молдитаев низ ба таҳлил ва таснифи лексикаи варзишӣ машғул шуда, роҷеъ ба ин гурӯҳи калимаву истилоҳот андешаҳои судманди худро баён намудааст. Ӯ мафҳумҳои варзиширо тибқи соҳаҳои истифодашаванда таҳлилу таҳқиқ намуда, дар ин ҷода ба қомебиҳои назаррас

ноил гаштааст. Е. А. Молдитаев ин гурӯҳи калимаҳоро аз рӯйи хусусиятҳои хосашон ба ду гурӯҳ чудо намудааст. Якум гурӯҳ ин воҳидҳои забоние, ки дар васоити ахбори омма ва асарҳои бадеӣ воҷеҳуранд. Ба гурӯҳи дуюми воҳидҳои лексикӣ нутқи ашхоси ба варзиш алоқадор, яъне устодон ва шорехони варзиш, дохил мешаванд. Гурӯҳи якум барои аудиторияи васеъ омода гашта, мафҳумҳои васеи соҳаҳои гуногуни варзишро дар бар мегирад. Гурӯҳи дуюм ба доираи танги одамон тааллуқ дошта, мавриди истифодаи маҳдуд қарор дорад [96, с.150].

Чӣ хеле маълум аст, низоми истилоҳоти варзишӣ нисбат ба дигар соҳаҳои ҳаёти инсон ба куллӣ фарқ менамояд. Ин фарқият, пеш аз ҳама, ба таври васеъ паҳншавии онҳо миёни оммаи одамони касбу кори гуногун ба шумор меравад, зеро новобаста аз шуғлашон одамон ба бозихҳои варзишӣ шавқу рағбати беандоза доранд. Ба ин, албатта, пеш аз ҳама, васоити ахбори омма мусоидат мекунанд. Аз ин хотир, чунин намуди вожаҳо барои омӯзиши муқоисавӣ маводи зиёде дода метавонанд. Ҳар як воҳидҳои луғавии варзишӣ мафҳумҳоеро дар бар мегиранд, ки дар байни халқҳои бо забонҳои гуногун суханкунанда дар як сатҳ мавриди истифода қарор доранд.

Зергурӯҳи мафҳумҳои варзишии зеринро ба чунин шакл чудо мекунанд:

1. Мафҳумҳои намудҳои гуногуни варзиш (истилоҳоти варзиши автомобилӣ, хоккей);
2. Мафҳумҳои, ки барои ифодаи таҷҳизоти махсуси варзишӣ истифода мешавад (helmet, rocket);
3. Мафҳумҳои, ки барои ифодаи равандҳои гуногун дар варзиш мавриди истифода қарор доранд (acceleration, sling);
4. Мафҳумҳои, ки барои ифодаи масофа ё воҳидҳои ченак дар варзиш истифода мешаванд;
5. Мафҳумҳои, ки дар бораи ифодаи аломат ва хосиятҳои дар намудҳои гуногуни варзиш ҷойдошта истифода мешаванд (hard, soft, medium).

Воқеан, муносибати варзишӣ бахши чудошавандаи ҳар як чорабиниҳои варзишӣ маҳсуб меёбад. Мухлис ба раванди бозӣ, албатта, ҳисси шавқмандӣ зоҳир менамояд. Дар навбати дигар ҳуди варзишгар мавриди таваҷҷуҳи махсуси

мухлис қарор мегирад. Албатта, барои мухлиси қаторӣ ба варзишгар савол додан, дониستاني хулоса оид ба бозӣ, оид ба ҳиссиёт ва андешаҳо имконпазир нест. Аз ин хотир, дар дунёи варзиш мусоҳиба маъруфияти хосаро доро мебошад. Барои анҷом додани мусоҳиба бо варзишгари хориҷизабон зарурати бештари тарҷума ба миён меояд, ки дар идомаи кори худ ба таҳлили он шуруъ менамоем.

Дар раванди таҳқиқ мо аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ тарҷумаи мусоҳибаҳоеро мавриди истифода қарор додем, ки ҳангоми бозиҳои байналмилалии хоккей доир шудаанд. Ин мусоҳибаҳо дар Лигаи континенталии хоккей баррасӣ шуданд ва мо онҳоро мавриди таҳлилу таҳқиқ қарор додем. Ин лига дастаҳои варзиширо аз Россия, Белорусия, Қазоқистон, Хитой, Латвия ва Финляндия дар бар мегирад. Албатта, ин варзишгарон аксар вақт забони англисиро барои мусоҳиба мавриди истифода қарор медиҳанд ва аз ин ҷо зарурати тарҷума ба миён меояд. Аксари ин варзишгарон донандаи хуби забони англисӣ мебошанд ва ин мусоҳибаҳо бештар бо забони англисӣ сурат мегиранд. Мо мусоҳибаҳои Барс, Барис, Салават Юлаев, ва Тракторро мавриди баррасиву муҳокима қарор додем.

Дар таҳқиқоти мазкур намунаи мусоҳибаҳои аз варзишгарон гирифта шуда, таҳлил шудааст. Таҳлил дар асоси тарҷумаи таҳвили пешниҳоднамудаи В. Н. Комиссаров анҷом дода шудааст.

Аз рӯйи саволҳо дар вақти мусоҳиба ва ҷавобҳои ширкаткунандагон бархе хусусияти мафҳумҳоро ҷудо кардан мумкин аст.

Дар навбати аввал бояд қайд намоем, ки саволи аввалин ва маъмул оид ба ҳиссиёти варзишгарон баъди бозӣ ба шумор меравад. Саволҳои «Андешаи Шумо оид ба бозӣ чӣ гуна аст, оё он душвор буд?», «Бозӣ имрӯз чӣ гуна буд?», хеле маъмул мебошад.

Саволи дуюми маъмулӣ ин пурсиш оид ба шарикҳои худ дар даста мебошад. «Шумо оид ба фаъолияти бозингарони нав дар дастаи худ чӣ андеша доред?». Пурсон мешавад, ки оё ӯ аз бозии шарикҳои худ розӣ аст, чӣ хел муносибат дар даста мавҷуд аст, оё фазои дӯстона, аҳлона дар даста ҳукмфармо аст? Аз ҷумлаи саволҳои маъруф ин пурсиш дар бораи дастаи ҳариф мебошад. Мусоҳибагиранда

мепурсад, ки дастаи ҳариф чӣ гуна бозӣ мекунад, фазои омодагии онҳо ба бозӣ чӣ гуна аст? Оё ҳариф имконияти пеш рафтн ва дар дигар бозиҳо ғолиб омаданро дорад?

Саволи сеюми маъруф ин оид ба нақшаҳои ояндаи даста ба шумор меравад. Барои мисол, андешаи варзишгар дар бораи ба даври ниҳой баромадони дастааш пурсида мешавад. Ҳамчунон дар бораи нақшаҳои шахсии бозингар дар даста ва ин қабил масоил аз саволҳои маъмулӣ ба шумор мераванд.

Як қатор саволҳои махсус барои ба мусоҳиб пешниҳод кардан мавҷуд аст. Савол оид ба мухлисон ин гуна аст: «Дар бисёр мусоҳибаҳо аз варзишгари хориҷӣ пурсида мешавад, ки мухлисони маҳал аз мухлисони ватани ӯ чӣ фарқ доранд?»

Баъзе рӯзноманигорон саволе медиҳанд, ки ба бозӣ ва варзишгар алоқаманд нест. Чунин саволҳо на танҳо варзишгарро, балки тарҷумонро низ дар ҳолати ногувор мегузорад. Ҳолатҳои мешавад, ки тарҷума хеле душвор мегардад ва тарҷумон ба ин гуна ранг гирифтани ҳолат низ бояд омода бошад.

Акнун ба таҳлил ва тарҷумаи мусоҳибаҳо шуруъ менамоем. Яке аз мусоҳибаҳо мусоҳибаи хабарнигорони шабакаҳои телевизиони, ки бо Никлас Сведберг, хоккейбози шведӣ сурат гирифтааст. Ӯ дар мусоҳибаи Ҳангоме ширкат намудааст, ки дар дастаи русии Салават Юлаев ҳамчун дарвозабон бозӣ мекардааст:

«Yeah, I mean... Obviously, a nice win, you know. Always great to play at home. So, we keep energy to keep going. And now we got fine, so it's important» [207].
Фаҳмо, ки агар дар майдони варзишии худ дастболо шавем, ин ба мо нерӯю қувват медиҳад. Дар ҳамин руҳия бояд муборизаро давом дод.

Дар вақти тарҷумаи матн бо забони тоҷикӣ мо усули сарфи назаркуниро мавриди истифода қарор додем.

Ровӣ бисёр калимаҳои «нодаркор»-ро истифода намудааст, ки мо Ҳангоме тарҷума аз онҳо сарфи назар намудем.

Аз навсозии яклухт «Always great» фаҳмо ва «to keep going» дар ин руҳия давом дода шуда, азнавсозӣ дар вақти тарҷума истифода шуд. Мо фикр мекунем,

ки чунин усули тарчума барои аниқ ва фаҳмо баён кардани фикр кумак намуда, боиси ба миён омадани тарчумаи дуруст мешавад.

Ба ғайр аз таҳвили лексикӣ мо боз таҳвили грамматикиро мавриди истифода қарор додем. Яъне, феъли «to play» ба маънои «ғолиб омадан» тарчума шуд. Ибораи «So, we keep energy to keep going» дар ин маврид ба худ мафҳуми «ин ба мо неру ва қувват медиҳад ва бояд дар ҳамин руҳия бозиро идома дод»-ро ба худ касб намуд. Тарчумаи зер бо таҳвили грамматикӣ иҷро гардид. Мисоли дигар:

«I want a shutout, but the most important we win the game» [207].

Муҳим ин нест, ки бозӣ ба ҳисоби мусовӣ ба анҷом мерасад, муҳим он аст, ки даста голиб ояд.

Ин ҷо мо мушаххаскуниро мавриди истифода қарор додем. Бояд зикр намоем, ки аслан, вожаи «Shoutout» дар бозии варзишии хоккей мафҳуми дигар, яъне «бо ҳисоби сифр анҷом ёфтани бозӣ»-ро ба худ касб намудааст. Фаҳмидан мумкин аст, ки бозӣ бе гол анҷом меёбад. Дар вақти тарчума мафҳуми танҳо дар бозии варзишии хоккей марбутбударо барои тарчумаи фаҳмо истифода намудем. Ҳамчунон мушаххаскуниро дар ивазнамоии «we» бо даста истифода намудем.

«I think we`re playing a strong game right now. We`re playing tight and we take advantage of our chances. So, we`re playing good hockey right now» [209].

Ман фикр мекунам, ки бозии хуб буд. Мо хеле хуб бозӣ мекунем, яқоя бозӣ мекунем, лаҳзаҳои голзаниро хуб истифода менамоем. Ҳамааш мувофиқ аст.

Дар мисоли мазкур азнавсозии яклухтро дар таркиби луғавии «We take advantage of our chances» ба мушоҳида гирифтём, ки мафҳуми «мо имкониятро истифода менамоем»-ро дорост. Ин навъи тарчума барои ифодаи дақиқ дар забони тоҷикӣ мавриди истифода қарор дода шуд.

Инчунин, чи тавре ки дар боло зикр намудем, калкакунӣ низ ҳангоми тарчумаи мафҳумҳои варзишӣ ба мушоҳида мерасад. Масалан, таркиби луғавии «to play tight» тавассути калкакунӣ «сарчамъона бозӣ кардан» тарчума шуд. Чунин тарчумаи таҳвилӣ бо ибораи англисӣ мувофиқ аст, аммо дар вақти тарчумаи таҳтуллафзӣ он барои хонанда ё шунаванда нофаҳмо хоҳад шуд.

Тарчумаи тахвилиии дигар қолабсозии «We are playing good hockey right now» ба шумор меравад, ки маънои он ба забони тоҷикӣ «хамааш мувофиқ аст» мебошад. Аз тарчумаи англисии ин ҷумла чунин маъно бармеояд: «Агар даста айни замон хуб баромад кунад». Ин ҷумла барои ҳамаи ширкаткунандагон чунин маъноро дода метавонад. Чунин намуди тарчумаи тахвилӣ хеле мувофиқ буда, андешаи наптоқ фаҳмо ва равшан тарчума карда мешавад.

«I mean, every time in playoffs you got to throughout the series adapt and I thought we did a really good job today» [207].

Тарчумаи ин ҷумла бо забони тоҷикӣ чунин аст:

Ин плей-офф аст, ки дар ин ҳолат зимни бозӣ бояд мутобиқ ва ҷур шудан ба эътибор гирифта шавад.

Дар ин маврид калимаҳои нодаркорро сарфи назар кардан лозим аст. «I mean ва I thought we did a really good job today ». Ин ҷо мо боз дар вақти тарчума замкуниро истифода намудем, яъне вожаи «чуркунӣ»-ро барои пурратар гардидани мафҳуми ҷумла зам намудем. Ба андешаи мо чунин тарчумаи тахвилӣ мазмуни ҷумлаҳоро пурратар ва фаҳмову саҳеҳ намуда, барои хонанда равшан мегардонад.

«I mean, it was a big game, you know, I thought both sides put it really hard. You know, I thought we were able to get out. I'm pretty good today and foursome all over the ice thought that was a key our success» [209].

Бозӣ кардан хеле душвор буд ва ҳар ду даста хеле хуб бозӣ карданд. Мо имкон пайдо намуда, ҳолати онҳоро танг кардем, то ин ки голиб шавем. Фикр мекунам, ки ин калиди голибият буд.

Ин ҷо мо ивазкунии граматикиро мавриди истифода қарор додем, яъне «it was a big game» – бозӣ кардан хеле душвор буд.

Мусоҳибаи дигар аз ҷониби хабарнигорони шабакаҳои телевизиони бо хоккейбози шведӣ Давид Рундблад – бозингари дастаи хоккей сурат гирифтааст, ки онро аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ тарчума намудем.

«I think the start was pretty similar to the last game. We got two quick goals and then we kind of stopped playing the way we should play» [202].

Оре, оғози бозӣ ба дигар бозиҳо монанд буд. Мо зуд бартариро соҳиб шудем, аммо ақибнишинӣ ҳам доштем, ки ин қоидаи бозӣ аст.

Ин ҷо мо усули умумикуниро мавриди истифода қарор додем. Чунончи таркиби луғавии «pretty similar to the last game»-ро «ба бозиҳои дигар» тарҷума намудем, ки ба забони тоҷикӣ мувофиқ аст. Дар аксарияти ҳолатҳо ҳангоми тарҷума усули қолабсозиро мавриди истифода қарор додем, ки инро дар мисоли тарҷумаи ҷумлаи «we got two quick goals» дида метавонем ва чунин аст: «Мо зуд бартариро дар ҳисоб ба даст овардем». Инчунин, мушоҳида намудем, ки усули азнавсозии яклухт дар таркиби луғавии «the way we should play» мавриди истифода қарор дода шуд, ки тарҷумаро дуруст ва дақиқ менамояд.

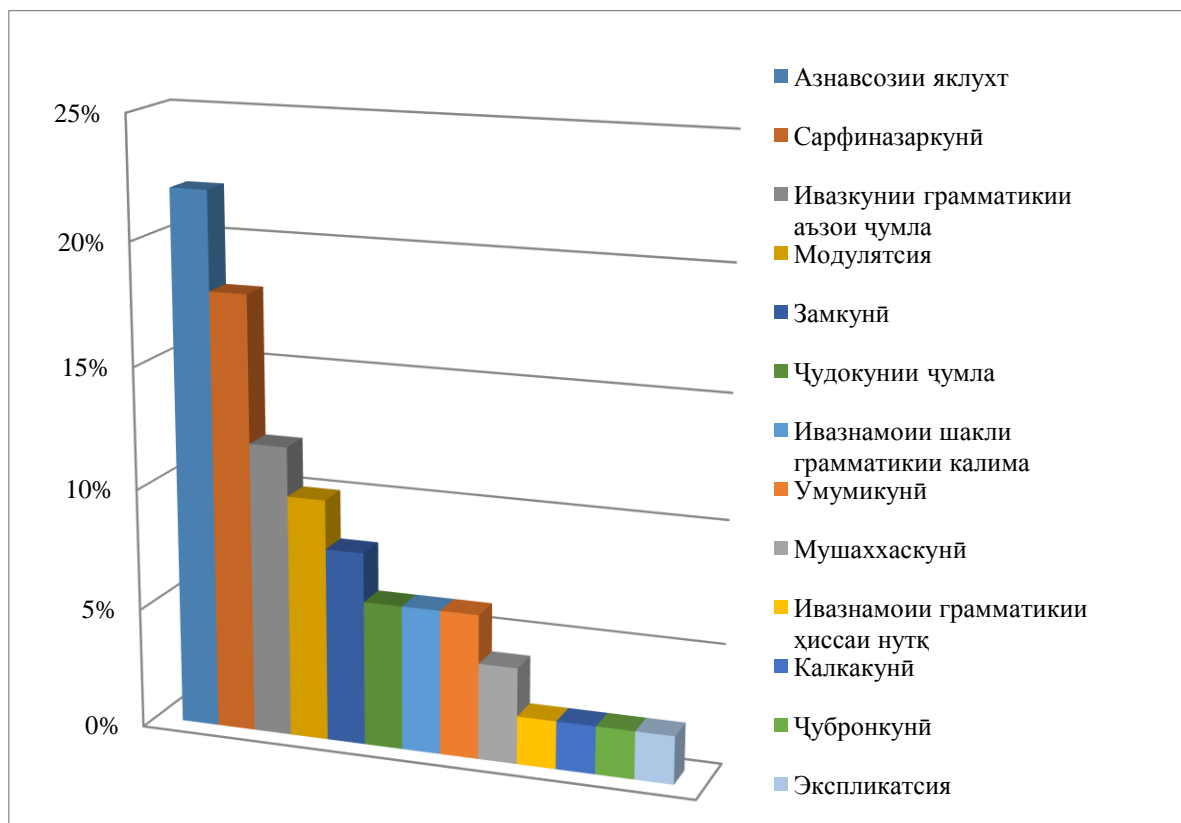
Аз рӯйи мушоҳидаҳои боло ба хулосае омадан мумкин аст, ки дар тарҷумаи мусоҳибаҳои шифоҳӣ ҳамаи намуди тарҷумаи таҳвилӣ мавриди истифода қарор гирифта метавонанд. Тақсимои намудҳои тарҷумаи таҳвилӣ дар маводи таҳлилии мо дар ҷадвали поён оварда мешавад.

Ҷадвали 2 – Фосилаи истифодаи навъҳои тарҷумаи таҳвилӣ ҳангоми тафсири мусоҳибаҳои шифоҳӣ

Намудҳои тарҷумаи таҳвилӣ	Шумораи воҳидҳо дар маводи таҳлилий	Мувофиқати фоизии шумораи воҳидҳои намуди додашуда
Азнавсозии яклухт	11	22%
Сарфиназаркунӣ	9	18%
Ивазкунии грамматикӣ аъзои ҷумла	6	12%
Модулятсия	5	10%
Замкунӣ	4	8%
Ҷудокунии ҷумла	3	6%
Ивазнамоии шакли грамматикӣ калима	3	6%
Умумикунӣ	3	6%

Мушаххаскунӣ	2	4%
Ивазнамоии грамматикии ҳиссаи нутқ	1	2%
Калкакунӣ	1	2%
Љубронкунӣ	1	2%
Экспликатсия	1	2%

Натиҷаи графикӣ дар диаграмма оварда мешавад.

Дар натиҷаи таҳлил ба хулосае омадан мумкин аст, ки дар тарҷумаи шифоҳии мусоҳибаҳо аз забони англисӣ ба тоҷикӣ аз ҳама бештар азнавсозии яклухт (22%), сарфиназаркунӣ (18%) ва дар байни тарҷумаи таҳвилӣ-лексикӣ ва ивазнамоии аъзои ҷумла (12%) истифода мешавад. Ба андешаи мо истифодаи зиёди азнавсозии яклухт ва сарфиназаркунӣ ба маҳдудияти вақт ҳангоми тарҷумаи шифоҳии мусоҳиба ба шумор меравад. Барои дуруст тарҷума намудани мусоҳибаҳо вобаста ба сохтори грамматикии забони англисӣ ва тоҷикӣ мо аксар вақт ивазнамоиро мавриди истифода қарор додем.

Дар идомаи кори худ ба тарчумаи мусохибаҳо бо истифодаи усулҳои маъмулӣ дар асоси истифодаи субтитр шуруъ менамоем. Яке аз мусохибаҳо мусохибаи Максим Тимофеев бо хоккейбози канадагӣ Роб Клинкхаммер мебошад:

«It was a tough game, I thought we played very well defensively. I think we could have done more to get to the net in the first two periods, you know, we did a lot of traffic in front of Scrivens. We gotta get more guys going to the dirty areas, we gotta have shots» [206].

Бозии вазнин, ҳарду даста бо усули муҳофизатӣ бозӣ карданд. Мо метавонистем, дар назди дарвозаи ҳариф дар ду давр бозӣ кунем ва лаҳзаи голзаниро дар назди дарвозаи Сквивен муҳайё созем. Гумон мекунем, бояд бештар дар самти гирифтани шайба кор карда, ба дарвоза ҳамла менамоем.

Дар тарҷума мо усули қолабсозиро истифода намоем. Ибораи «In front of Scrivens»-ро дар назди дарвозаи Сквивенс тарҷума намоем. Воқеан Сквивенс дарвозабон аст ва ибораи «дар пеши Сквивенс» маънои назди дарвозаро дорад ва ин ҷо маъно осеб намебинад. Яъне тарҷума дуруст ва фаҳмо мебошад. Ҳамчунон ивазнамоии грамматикӣ аъзои ҷумла истифода шуд. «It was a tough game» – *бозии вазнин*. Дар намунаи англисӣ ҳам мубтадо ва хабар мавҷуд аст. Дар намунаи тоҷикӣ мо сохтори ғайришахсро мавриди истифода қарор додем, ки маъноро дуруст ифода менамоем. Ҳамчунон азнавсозии яклухт мавриди истифода қарор дода шуд. «We could have done more to get to the net» *Мо метавонистем дар назди дарвозаи ҳариф фаъол бошем*. Инчунин, усули замкунӣ истифода шуд. Яъне «to get to the net» дарвозаи ҳарифро дар назар доштем, ки каме шарҳ илова шуд. Ин барои онҳое тарҷума гардид, ки мусохибаро тамошо карда, ҳамзамон оид ба бозии хоккей андаке иттилоот доранд.

«Yeah, I mean I don't know what's going on with the team eternally, they came hard to play, they were playing hard, they played great» [206].

Умуман, нофаҳмоӣ, ки барои чӣ онҳо дар ҷадвали дастаҳо дар зинаи паст қарор доранд, онҳо имрӯз хеле хуб бозӣ карданд.

Барои он ки ба хонанда ё шунаванда баъзе лаҳзаҳои бозӣ шарҳ дода шавад, мо усули қолабсозиро мавриди истифода қарор додем. «I don't know what's going on with the team». Ин ҷумла чунин тарҷума шуд: Тамоман, номаълум аст, ки барои чӣ онҳо дар ҷадвали рӯйхати дастаҳо дар сатҳи поён қарор доранд. Инчунин, тарҷумаи айнан низ истифода бурда шуд. «They played great» – Онҳо хуб бозӣ карданд. Мо фикр мекунем, ки ин мувофиқ аст, зеро фаҳмидани маънои ҷумла он қадар душворӣ надорад.

Мусоҳибаи дигаре, ки мавриди тарҷума қарор гирифт, ин мусоҳибаи хабарнигорони шабакаҳои телевизиони бо хоккейбози шведӣ Ларс Юханссон мебошад:

«I don't know how many I expect to play. Soroka is a fantastic goalie. He helps me during practice, and brings the best out of myself every day. I just compete for a sport and push him to be better too» [203].

Намедонам, ба чӣ умед бандам. Сорока дарвозабони олист, ба ман дар вақти тамрин кумак менамояд, то ҳар рӯз беҳтар шавам. Барои дарвозабонӣ бо ман мусобиқа менамояд. Ман ҳам ба ӯ кумак менамоям.

Дар ин маврид ҳангоми тарҷума аз навсозии яклухт истифода намудем, то ки барои хонанда тарҷума фаҳмо бошад. «I don't know how many I expect to play» – Намедонам ба чӣ умед бандам. «Brings the best out of myself» – Барои беҳтар шудани кори ман кумак мекунад. «Push him to be better too» – Ман ҳам ба ӯ кумак менамоям. Қолабсозии «Compete for a sport» – барои дарвозабонӣ мусобиқа карданро ба хоҳири он шарҳ додем, ки он бозингарон дар кадом мавқеъ ва дар кадом вазифа бо ҳам мусобиқа мекунанд. Инчунин, таҳвили грамматикӣ истифода шуд. «Soroka is a fantastic goalie» Дар мавриди азнавсозии яклухт, ки мо дар вақти тарҷума истифода намудем, чунин мисолҳо дар тарҷумаи мусоҳибаи низ ҷой доранд:

«To get a goal» – гол задан, «to keep the puck» – Шайбаро дар даст нигоҳ доштан, «to keep playing good» – Дар ҳамин руҳия бозиро идома додем, «I'm pushing him to be better too» – Ман ҳам барои беҳтар шудани ӯ кумак менамоям.

Мусоҳиба бо ҳимоягари шведӣ Виктор Сведберг аз дастаи хоккейи Барис мебошад, ки аз ҷониби Энвера Лисина сурат гирифтааст:

«My agent said it was a good place I think we came to a good agreement and everyone`s happy so far» [201].

Ба ман гуфтанд, ки ҷойи хуб аст, ва мо хушҳол ҳастем, ки шартномаи мувофиқ баастем.

Дар ин маврид истифодабарии усули умумикунонӣ қулайтар аст, ки мо онро дар мавриди тарҷумаи мусоҳибаи мазкур истифода намудем. «My agent said» – ба ман гуфтанд. Мо гумон мекунем, ки сарфи назар кардани ибораи «my agent» маънои тарҷумаро коҳиш намедихад. Инчунин, ивазнамоии аъзои ҷумла дар ин маврид ба назар мерасад. «It was a good place» Чи тавре ки мушоҳида намудем, дар матни асл замони гузаштаи феъл истифода шудааст, аммо дар тарҷума замони ҳозираи феъл мавриди истифода қарор гирифт, вале аз ин ивазнамоиҳо мазмун тағйир наёфтааст.

«What did I wait? You always want to come to a good place in a good situation and the opportunity came up here and you turned out great» [201].

Чиро мо интизор ҳастем? Ту мехоҳӣ, ба ҷойи хуб оӣ, ба ҳамон дастае, ки ба ту имконият диҳад, то комёб шавӣ ва ба ту имконияти хуб бозикуниро фароҳам оранд.

Дар мисоли мазкур тарҷумаи таҳвили гуногуни грамматикӣ мавриди истифода қарор дода шуд. Чунончи ивазнамоии аъзои ҷумла «what did I wait». Дар матни асл феъли замони гузашта истифода шудааст. Дар тарҷума мо замони ҳозираи феълро истифода намудем, ки хеле мувофиқ мебошад. Дар байни таҳвили луғавӣ азнавсозии яклухт истифода шуд. (The opportunity came up here and you turned out great) – Ба ту имконияти бештаре медиҳад, ту онро истифода мекунӣ.

Мусоҳибае, ки аз ҷониби Евгений Михайлов бо дарвозабони канадагӣ Майкл Гарнетта сурат гирифтааст матнҳои хеле ҷолибро барои тарҷума пешниҳод намудааст:

«I wonder if Belousov was maybe angry for this game or he just said some good things about this game?» [210]

Белоусов чӣ хел муносибат мекунад, ӯ ба қаҳр меояд ё дастаро дастгирӣ менамояд?

Дар ин маврид ҳангоми тарҷума мо усули сарфиназаркуниро истифода намудем. Дар тарҷума «I wonder» сарфи назар шудааст, ки сифати тарҷумаро коҳиш намедихад. Ҳамчунон замнамоӣ «He just said some good things» – ӯ дастаро дастгирӣ менамояд, мавриди истифода қарор дода шуд, ки тарҷумаро дуруст ва фаҳмо намудааст.

«Can you just tell us a couple of words about some guys, coming in Traktor?» [210]

Шумо дар бораи шарикони бози дастаатон чӣ ақида доред?

Ин ҷо тарҷумаи таҳвили грамматикӣ истифода шуд. «Guys coming in» – бозингарони нав. Ҳамчунон, таҳвили лексикӣ сарфиназаркунӣ «can you just tell a couple of words» – ақида доред мавриди истифода қарор дода шуд.

«I wonder if you feel this love from fans, in Chelyabinsk?» [210]

Шумо дар Челябинск аз мухлисони худ шод будед?

Ин ҷо азнавсозии яклухт «you have been proud for» шумо шод будед истифода шуд. Ҳамчунон таҳвили лексикӣ «I wonder» мавриди истифода қарор дода шуд.

«Well, you know, we have a very strong core of guys from last year and I think there`s a few little pieces that we tried to pick up. You know, Suglobov, Altonen, we brought Belov on defense» [210].

Мо хеле бозингарони неруманд аз мавсими гузашта доштем ва танҳо аз рӯйи баъзе мавқеъ онҳоро беҳтар кардем. Суклотов Футенин ва Беловро дар хатти ҳимоя гузоштем.

Дар вақти тарҷумаи мусоҳибаи мазкур мо таҳвили лексикӣ сарфи назар қарданро истифода намуда, калимаҳои нодаркорро партофтем, ки сифати тарҷумаро коҳиш намедиханд. (I well, you know). Ҳамчунон таҳвили лексикӣ, яъне азнавсозии яклухт низ истифода гардид. (A very strong core of guys) –

шумораи зиёди бозингарони неруманд, (There is a few little piaces that we tried to pick out) – мо танҳо кӯшиш намудем, ки онҳоро аз рӯи мавқеъ бехтар намоем.

«Well, I don`t know. I think having a hard shot isn`t always a good thing. It`s an accurate shot. Sasha is a good player but I`m sad to see him go, we have some player that definitely can shoot the puck hard, I think Suglobov shoots the puck very hard as does Ryabikin. So, I think we`re gonna be ok» [210].

Медонед, ман фикр мекунам, ки зарбаи сахт чизи аз ҳама муҳим дар хоккей ба ҳисоб намеравад, бехтар мебуд, ки зарба аниқ бошад. Бехтарин хоккейбоз, мутаассифона, ҳозир дар дастаи мо нест, аммо ғамгин шудан лозим нест. Дар дастаи мо бозингарони умедворкунанда низ ҳастанд ба мисли Суглобов ва Албикин.

Ин ҷо сарфиназаркунӣ истифода шуд. «Well» «So» ҳамчунон модулятсияро мавриди истифода қарор додем. (So I think we`re gonna be ok) – ғамгин шудан лозим нест.

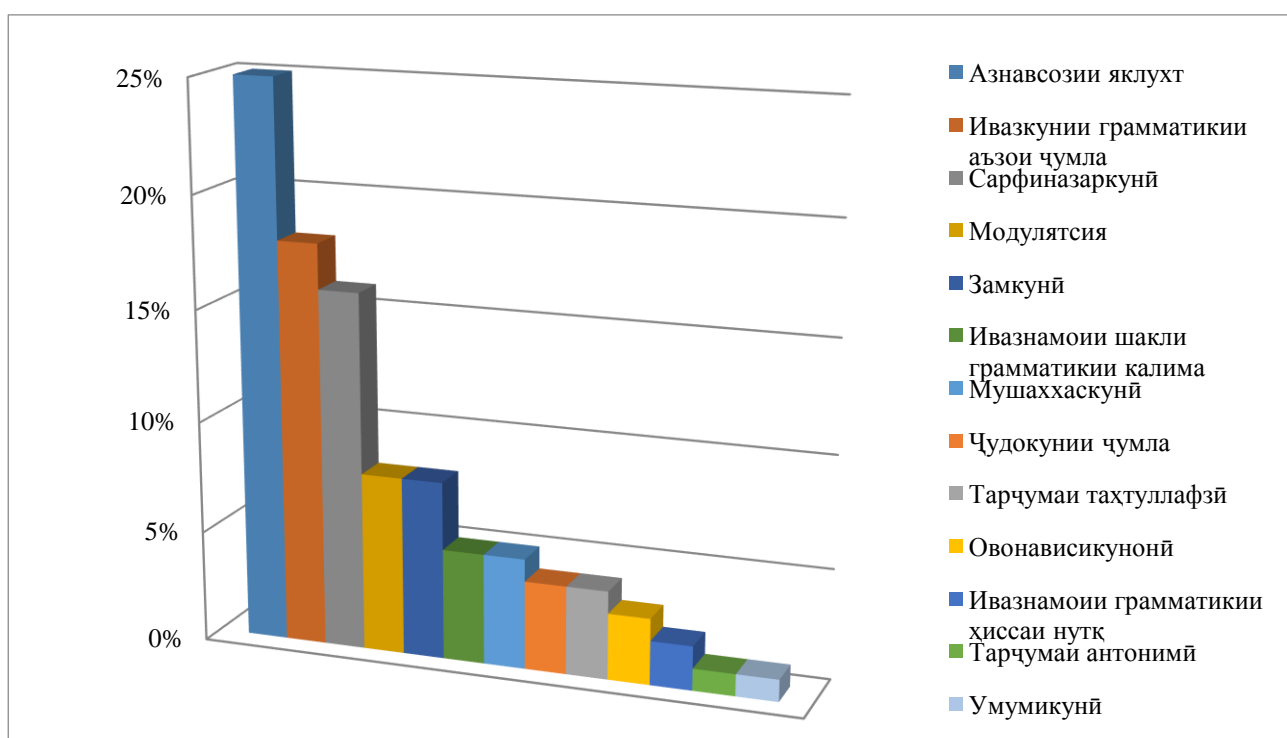
Дар асоси мисолҳои дар боло овардашуда, ба хулосае омадан мумкин аст, ки барои тарҷумои мусоҳиба бо кумаки субтитр маҷмуи тарҷумои таҳвилӣ бояд мавриди истифода қарор гирад. Аз ҳама бештар азнавсозии яклухт ва ивазнамоии аъзои ҷумла истифода мегардад. Дар ҷадвали 3 мо маводи таҳлилкардаи худро меорем.

Ҷадвали 3 – Фосилаи истифодаи навъҳои тарҷумои таҳвилӣ ҳангоми тафсири мусоҳибаҳо бо субтитрҳо

Намудҳои тарҷумои таҳвилӣ	Шумораи воҳидҳо дар маводи таҳлилӣ	Мувофиқати фоизии шумораи воҳидҳои намуди додасуда
Азнавсозии яклухт	25	25%
Ивазкунии грамматикӣ аъзои ҷумла	18	18%
Сарфиназаркунӣ	16	16%

Модулятсия	8	8%
Замкунӣ	8	8%
Ивазнамоии шакли грамматикии калима	5	5%
Мушаххаскунӣ	4	4%
Чудокунии чумла	4	4%
Тарҷумаи таҳтуллафзӣ	4	4%
Овонависикунонӣ	3	3%
Ивазнамоии грамматикии ҳиссаи нутқ	2	2%
Тарҷумаи антонимӣ	1	1%
Умумикунӣ	1	1%

Таҳлили графикӣ дар диаграмма оварда шудааст

Натиҷаҳои бадастомада, нишон медиҳанд, ки дар вақти тарҷумаи мусоҳиба бо субтитр аз забони англисӣ ба тоҷикӣ бештар азнавсозии яклухт (25%) ва ивазнамоии аъзои чумла (18%) мавриди истифода қарор гирифт. Ба андешаи мо,

истифодаи чунин тарҷумаи таҳвилӣ ба меъёри мувофиқати забони англисӣ ва тоҷикӣ вобаста мебошад.

2.3 Сленгҳои варзишӣ дар забони англисӣ ва усули тарҷумаи онҳо ба забони тоҷикӣ

Дар ҷаҳони имрӯза сленги варзишии забони англисӣ тадриҷан машҳур шуда истодааст, ки ин аз ба роҳ мондани бозиҳои байналмилалӣ варзишӣ ба забони англисӣ вобастагӣ дорад. Дар солҳои охир илми забоншиносӣ ба омӯзиши нутқи зинда рӯ овардааст, зеро нутқи шифоҳӣ муайянкунандаи ҳамагуна навъи нутқ мебошад.

Сленг ин як намуди нутқ буда, аз рӯйи сохтори худ (фонетикӣ, грамматикӣ, семантикӣ ва лексикӣ) аз меъёри забонӣ фарқ мекунад. Меъёри забонӣ ин забон ва нутқи намунавӣ мебошад.

Сленги варзишӣ, ҳамчунон сленг дар маҷмӯъ, бахши забон маҷсуб ёфта, дар худ на танҳо муоширати зиндари инъикос менамояд, балки чунин хусусиятҳоро низ дорад мебошад:

1. Бо хусусияти маҷозии худ фарқ мекунад ва хеле ғоҷиб буда, бо баёни эмотсионалӣ (эҳсосотӣ) аз забони одӣ фарқ дорад.

2. Дар гуфтор ва навишт бо истифодаи ғӯиши қадимаи хориҷизабонон бо ҷузъиёти фарҳангӣ фарқ мекунад.

3. Баромади иҷтимоӣ-касбӣ ва истифодаи сленг байни гурӯҳи маҷсуби иҷтимоӣ асоси мавҷудияти сленг мебошад [15, с.25].

Дар лексикаи сленгӣ ҳамагуна намудҳои калимасозӣ мавриди истифода қарор дорад:

1. Конверсия;
2. Аффиксатсия;
3. Иборасозӣ;
4. Мухтасаркунӣ [157, с.22].

Ба хотири он ки дискурси сленг хеле мураккаб мебошад, бояд ҳатман методологияи омӯзиши онро муайян намоем. Барои муайян кардани сленг дар

варзиш ё дар байни ҷавонон мо бояд методҳои амалӣ, ба монанди пурсишнома, суҳбат ва мусоҳибаро мавриди истифода қарор диҳем.

Пажӯҳишро бо интиҳоби гурӯҳи муайяне, ки сленгро истифода мебаранд, оғоз намудан хеле ҷоиз аст. Миёни усулҳои омӯзиши сленг, аз ҷумла сленги соҳаи варзиш, аз ҳама қулайтар усули муқоисавӣ махсуб меёбад, зеро истифодаи ин усул имкон медиҳад, ки ин зухуроти забонӣ дар даврони инкишофи худ омӯхта шавад. Бо роҳи муқоиса на танҳо вижагиҳои сленгро муайян кардан мумкин аст, балки онро бо забони маъмулӣ муқоиса кардан низ имконпазир мебошад. Азбаски сленг бахши муайяни маҷмуи забониро ташкил медиҳад, пажӯҳиши усули сохторӣ низ дар омӯзиши сленг саҳми беандозаро ишғол намуда метавонад. Таҳлили маъноии зухуроти забонӣ ва мувофиқати синтаксисӣ дар муайянкунии сленг ва вожаю ибораҳои сленги усули самарабахш ба ҳисоб меравад [101, с.11].

Муносибати варзишро ба забони англисӣ муайян намудан амалест хеле душвор, зеро дар ин маврид, пеш аз ҳама, муносибати варзишро ба забон дарк намудан лозим аст. Варзиш ин, пеш аз ҳама, омодагӣ, тамрин ва ҳаракатҳое мебошад, ки дорои хусусиятҳои хоси худанд. Ба назар чунин менамояд, ки омӯзиши забони англисӣ барои варзишгарон, дар навбати аввал, чандон лозим ва муҳим нест, аммо имрӯз маълум мегардад, ки бе омӯзиши забони англисӣ ба мартабаи баланди варзишӣ даст ёфтани ва ба муваффақият расидани ғайриимкон мебошад.

Дарвоқеъ, ба варзишгарони касбӣ ҳангоми иштирок дар мусобиқаҳои байналмилалӣ зарурати муошират бо хориҷиён пеш меояд. Агар дар раванди муоширати ҳамарӯза, масалан дар тарабхона ё фурӯдгоҳ, мушкилӣ эҷод нагардад, вале дар муоширати касбӣ барои варзишгар надониستاني забони англисӣ мушкилии ногузирро эҷод менамояд. Барои варзишгар аз худ намудани лексикаи касбӣ дар сурате ҳатмӣ дониста мешавад, ки агар:

– ӯ дар мусобиқаҳои байналмилалӣ ширкат варзад (зеро шарҳ, ислоҳ, огоҳӣ бо забони англисӣ истифода мешаванд);

– барои муошират дар муҳити варзишӣ (ҳар як намуди варзиш ифодаи ба худ хосро доро буда, бо забони англисӣ истифода мешавад);

– мусобикаи гурӯҳӣ ё даставӣ (ҳолатҳое ба назар мерасанд, ки дастаҳо аз нафаҳмидани забони варзишгарон ба нокомӣ дучор гаштаанд);

– малакаи устодӣ (тренерӣ) дар оянда барои варзишгар (устод) на танҳо малакаи варзишомӯзиро медиҳад, балки лаҳзаҳои ташкилиро низ ҳал менамояд ва ин ҷо дониستاني забони англисӣ асоси муваффақияти касбӣ мебошад.

Сленг на танҳо жаргони сода, ки дар нутқи шифохӣ мавриди истифода қарор дорад, балки ин як қисми лексикаи маҳдуди касбӣ низ маҳсуб меёбад. Сленги варзишӣ, асосан, дар байни варзишгарони касбӣ, устодон, духтурони варзишӣ, ходимони маъмурии варзишӣ, шореҳон ва дигарон, ки муносибати бевосита ё бавосита ба варзиш ва мусобикаҳои варзишӣ доранд, мавриди истифода қарор мегирад.

Сленг, асосан, дар байни гурӯҳи иҷтимоӣ ва касбӣ зуҳур менамояд ва албатта, дар байни варзишгарон низ маъмул аст. Масъалаи сленги варзишӣ имрӯз хеле мубрам мебошад, зеро мавқеи забони англисӣ дар Кумитаи байналмилалӣ олимпӣ рӯз то рӯз меафзояд. Аз ин хотир, омӯзиши сленги варзишии англисӣ ба таҳқиқоти алоҳидаи ҷиддӣ ниёз дорад.

Сленги варзишӣ бо тарзи баён, гуногунӣ ва ғайриодӣ будани худ фарқ мекунад. Мо бояд он далелро ба эътибор гирем, ки бештари сленгҳо дар намудҳои гуногуни варзиш мавриди истифода қарор доранд. Барои мисол, идиомаи «to abscond from one`s responsibilities» ба таври воқеӣ тарҷума намоем, он маънои «дар хатти нимҳимоя бозӣ кардан» (to play in halfback)-ро мефаҳмонад. Агар мо онро таҳтуллафзӣ тарҷума намоем, маънои «аз масъулият гурехтан»-ро ифода менамояд, ки дарк ва фаҳмиши он ба хама дастрас нест. Ибораи дигар «to fail some opportunity» – тӯбро хато додан (to let the puck pass) тарҷума мешавад. Тарҷумаи таҳтуллафзӣ ин ҷо номувофиқ мебошад. Чунин бозии забонӣ дар истифодаи сленг дар забони англисӣ хеле маъмул аст ва ин барои тарҷумонҳо ва шореҳони байналмилалӣ варзишӣ ҳамеша мушкилот эҷод менамояд.

Солҳои охир бисёр ибораҳои сленги ба забони англисии америкой аз мафҳумҳои варзишӣ ворид гаштаанд. Аз ҳама вожаҳои машҳур инҳо football, basketball ва baseball мебошанд. Ба он таваҷҷуҳ бояд зоҳир намуд, ки ин вожаҳо ба забони тоҷикӣ айнан ворид гашта, мавриди истифодаи умум қарор доранд.

Дар соҳаи варзиш тарҷумонӣ кори сахл нест ва аз мутаххасис донишу фаҳмиши мукамалро тақозо менамояд. Дар сурати нафаҳмидани сленги варзишӣ, дар вақти тарҷума тарҷумон ба мушкилиҳо рӯ ба рӯ мешавад. Барои дар соҳаи варзиш ҳангоми тарҷума комёб шудан, на танҳо малакаи тарҷумонӣ зарур аст, балки тарҷумонро месазад ҳамарӯза мусобикаҳои варзиширо назорат намуда, агар имконият бошад, худаш низ ба варзиш машғул шавад.

Дар поён намунаҳои сленгиҳои машҳури англисиро бо тарҷумаи тоҷикии онҳо ҳамчун намуна меорем:

to gain – ғолиб омадан;

also ran – шахсе, ки дар варзиш комёб нест, ҳамеша мағлуб мешавад;

batting average – комёбии шахсӣ, комёбӣ дар ягон намуди варзиш;

to hit the ball – хеле зиёд қор қардан ба хоҳири он, ки дар ягон намуди варзиш комёб гардӣ;

to shoot the ball into one`s own goal – ба дарвозаи худ гол задан;

saved by the bell – беҳуш шудан, зинда мондан, эълон гардидани танаффус;

hit below the belt – истифодаи усулҳои манъгардида;

to skin the cat – овезон шудан дар ҳалқа ҳангоми бозиҳои гимнастикӣ;

to make a comeback – шухрати худро барқарордондан;

to be out from the count – мағлуб шудан, беҳуш шудан дар муштзанӣ;

down and out – ҳаста ва афғор, мағлуб;

to play the field – ҳаракатҳои нодаркорро дар майдони футбол иҷро қардан;

to get home – ба мақсади худ расидан, ғолиб омадан;

to send somebody to grass – касеро аз пой ғалтондан;

to take the lead – масъулияти касеро ба уҳда гирифтан;

love all – дуранг, мусовӣ;

buy money – пуле, ки барои ғолибиятро ба даст овардани варзишгар гузошта мешавад;

as hard as nails – варзишгар дар омодагии олий;

neck and neck – дар ҳолати баробарӣ истодан дар пойгаи аспдавонӣ;

dead heat – имконияти кам барои ғолиб омадан дар варзиши аспдавонӣ;

short odds- имконияти зиёд барои ғолиб омадан дар варзиши аспдавонӣ;

to fight back to the ropes – то охир мубориза бурдан;

the beautiful game – футбол;

first touch – аввалин бархӯрди бозингар бо тӯб;

back four – чор ҳимоягар;

possession – нигоҳ доштани тӯб дар байни бозингарони як даста;

finishing – то гол задан ҳучум кардан;

to lose possession – имкониятро ба дигар даста додан;

a goalless draw – бозӣ бе гол;

good in the air – бозингаре, ки бо сараш хуб бозӣ мекунад;

match winner – бозингаре, ки голи ғалабаро зада аст;

shot on goal – кӯшиши гол задан;

to climb – чаҳидан ба хотири тӯбро бо сар задан;

sport – ин шакли муроҷиат ба писарбача. Масалан: «*hey, Sport. How are you?*» [198, с.856] – *Эй спорт. Аҳволат чӣ хел?*;

to sport- чизеро пӯшидан. «*I'm sporting my new jacket*» [198, с.856] – *Ман болонӯши навро ба бар кардам;*

good sport – шахсе, ки ҳамаи ҳодисаҳои нохушро ба манфиати худ ҳал карда метавонад;

to shoot the ball to the basket – ба сабади баскетбол тӯбро партофтан;

to score a touchdown – расиданро ҳисоб кардан;

to score a hockey goal – гол задан дар хоккей;

big dance – ҳодисаи муҳими варзишӣ.

Сленг на танҳо дар соҳаи варзиш арзи зухур мекунад, балки дар ифодаи умум низ мавриди истифода қарор дорад. Хусусияти дигараш дар он аст, ки сленг

дар намуди варзиши аниқ истифода шуда, мазмуни махсусро дорад. Як қатор ибораҳои сленгӣ мавҷуданд, ки тарҷумаи онҳо бо забони тоҷикӣ барои тарҷумонҳо мушкилӣ эҷод менамояд. Тарҷумаи тахтуллафзӣ, комилан, номумкин аст.

Вақте ки шахс ба ягон намуди варзиш машғул мегардад, хоҳ ноҳоқ бо маҷмуи мафҳумҳои рӯ ба рӯ меояд, ки онҳо дар соҳаи гуногуни варзиш истифода мешаванд. Аз ин хотир, дар забони тоҷикӣ имрӯз бисёр вожаҳои мафҳумҳои англисии варзишӣ ворид гаштаанд, ки дар шакли аслиашон мавриди истифода қарор доранд. Барои мисол дар футболи ватанӣ вожаи «дарвозабон» мавҷуд аст, яъне «шахсе, ки дар бозии футбол дарвозаро ҳимоя мекунад». Ин калима дар забони англисӣ аз ду калима вожаҳои «goal» – дарвоза, «keeper» – ҳифзкунанда ташаккул ёфтааст.

Масъалаи истифодаи сленг дар навъи варзиши маъмули футбол мавриди таҳқиқ қарор мегирад. Албатта, бозии футбол машҳур ва маъруф аст ва барои ҳар як мухлису варзишгар шинос аст. Аммо ин ҷо як қатор мафҳумҳои сленгӣ дар забони англисӣ мавриди истифода қарор доранд, ки ба футбол алоқаманд мебошанд. Тарҷумаи онҳо ва донишани мазмуну маънии онҳо, албатта, кори тарҷумонро осон менамояд.

Бояд ба эътибор гирифт, ки дар Британия футбол на соккер ва на футбол, балки «the beautiful game» (бозии зебо) ном бурда мешавад.

Барои ҳар як футболбози англис донишани мафҳуми феъли «lift» муҳим аст, барои ба қаҳрамонӣ расидан, футболбоз ҳамеша дар бораи «lift the silverware» орзу мекунад. Дар зери мафҳуми сленгии «silverware» на таҷҳизоти хӯрокхӯрии нукрагини ошхона, балки ҷоми қаҳрамонӣ фаҳмида мешавад.

Барои он ки футболбоз қаҳрамон гардад, вай бояд ба ҳайати даста ворид карда шавад – «get into the square» ва «be selected for the side». Калимаи маъмулии «team» – даста истифода нашуд. Ин ҷо маънои сленгии мафҳумҳо ҷой дорад.

Ба ҷои майдони футбол – «field» аксари ҳолатҳо вожаҳои сленгии «pitch» ва баъзе шорехони футболи англисӣ вожаи «the park»-ро низ истифода мебаранд.

Умуман, дар варзиши навъи футбол ба монанди дигар намуди варзишҳо, ифодаю ибораҳои сленгӣ хеле зиёд ба назар расида, сарфи назар аз он ки, ин бозӣ хеле маълуму машҳур аст, дар аксарияти ҳолатҳо шорехон ва дигар иштирокчиёни мусобиқаро фаҳмидан душвор аст. Ин албатта ба мавҷудияти истифодаи лексикаи сленгӣ вобаста аст, аз ин рӯ, тарҷумаи рафти бозӣ ва фаҳмидани он барои тарҷумон мушкилиҳо эҷод мекунад.

Имрӯз ба сабаби он ки сленг торафт маъмул гардида, ба тамоми ҷабҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ-ҷамъиятии англисӣ ворид мегардад, дар варзиш низ ин зухуроти забонӣ ба таври васеъ вомехӯрад. Сленг ба мафҳумҳо меъёрзебӣ, нафосат ва таъсири эҳсосотӣ мебахшад. Аз ин хотир, ҳам забоншиносон ва ҳам тарҷумонҳоро лозим аст, ки ба мафҳумҳои варзишии англисӣ тавачҷуҳи хосса зоҳир намоянд. Тарҷумаи мафҳумҳои сленгӣ аз тарҷумон дониши зиёди забонӣ ва донишани анъанаҳои фарҳанги англисиро тақозо менамояд.

2.4. Мафҳумҳои варзишии англисӣ дар матнҳои публитсистии бадеӣ ва хусусиятҳои тарҷумаи онҳо

Лексикаи варзишӣ дар худ махсусияти забониро доро мебошад, ки муайян кардани мавқеи он яке аз вазифаҳои мураккаб барои муҳаққиқони забоншинос маҳсуб меёбад. Ақидаи он, ки воҳидҳои лексикии мавҷудаи варзишро ба истилоҳоти маҳсус нисбат додан дуруст мебуд, якеро ҳамчун мафҳумҳои дар истифодаи умумӣ ё касбӣ мавҷуд ҳисобидан ҳоло ҳам мавриди баҳси забоншиносон қарор дорад.

Барои муайян кардани он, ки мафҳумҳои варзишӣ мавқеи истилоҳотӣ доранд ё не, бояд мо, пеш аз ҳама, ҳуди мафҳуми истилоҳро муайян намоем. Муҳаққиқ А. А. Реформатский дар ин маврид менависад: «Истилоҳот маҷмуи мафҳумҳои соҳаи маҳсус, аз он ҷумла, истехсолот, фаъолияти одамон ва донишҳо мебошанд, ки вожагони маҳсусро ташкил намуда, барои истифодаи бошууронаи воҳидҳои луғавӣ мусоидат менамоянд» [117, с.116-117].

Аз рӯйи намунаи муайяни забонӣ яке аз хусусиятҳои асосии мафҳум ин ягонагӣ, дақиқӣ ва маҳдудият дар маъно, ҳам дар муайянкунии лингвистӣ ба

ҳисоб меравад. Чунончи, маҳдудият мавқеи асосиро зимни муайянкунии мавқеи мафҳум дар таркиби луғавии забон бозида метавонад [72, с.10].

Ба хотири он, ки мафҳумҳои варзиш дар соҳаи махсуси фаъолият мавриди истифода қарор доранд, бархе аз забоншиносон онҳоро ба намуди махсуси истилоҳот нисбат додаанд.

Бархе аз муҳаққиқони забоншинос ба ин ақида мувофиқ нестанд. Чунончи А. С. Авакова чунин мепиндорад, ки лексикаи варзиш характери истилоҳӣ надорад. Ба фикри ӯ фарқияти мафҳумҳои варзиш дар махсусият, яъне дар навбати аввал ба варзиш рабт доштан ва ҳамчунин дар истифодаи маъмули маишӣ ҷой доштан муайян мегардад [3, с.15-28].

Таҳлил ва омӯзиш нишон дод, ки луғоти варзиш хусусиятҳои истилоҳотӣ дошта, дар луғатҳо, фарҳангҳои варзишӣ ҷой гирифтаанд. Лексикаи варзишии ғайриистилоҳӣ бошад, дар худ мафҳумҳои ба касбияти варзишӣ, вожаҳои нақши муайяни луғатнигорӣ надошта ва вожаҳои кӯхнашударо дар бар мегирад. Ин бахши луғоти варзишӣ хеле васеъ, вале кам омӯхташуда мебошанд [11, с.26].

Мафҳумҳои варзишӣ ва касбияти варзишӣ ба якдигар робитаи зич дошта, ҳамзамон ба воҳидҳои забонӣ алоқаманд мебошанд. Мувофиқати маъноӣ, ки аҳаммияти асосии мафҳумро ифода мекунад, ба касбияти варзишгар низ хос мебошад. Ба ғайр аз ин, муайян кардани рабт доштани мафҳум ба меъёрҳои талабот хеле душвор аст, зеро фаҳмиши меъёр дар лексикаи варзиш лағжанда мебошад. А. А. Елистратов нишон медиҳад, ки хусусияти воҳидҳои забони варзиш дар самти истифодаи он зоҳир меёбад, яъне на танҳо дар истифодаи гурӯҳи маҳдуд, балки дар истифодаи оммаи васеъ мавриди истифода қарор дорад [42, с.124].

Дар асри XX варзиш хеле машҳур гардида, яке аз бахшҳои муҳимми ҳаёти инсонӣ маҳсуб меёбад. Қисмати зиёди одамон дар тамоми дунё аксар вақт ба варзиш машғуланд ва ё ба он тавачҷуҳ зоҳир менамоянд. Аз ин хотир, рӯзноманигории варзишӣ низ тадричан рушд намуда истодааст.

Дар васоити ахбори омма ба суръати зиёд мавод, мақолаҳо нашр мегарданд, ки ба ҳодисаҳо, чорабиниҳои варзишии дар сайёра рухдода дахл

меунанд. Дар байни онҳо мақолаҳо ва маводҳои тарҷумавӣ зиёданд. Шабакаи интернет маконест, ки он ҷо бо суръати баланд нисбат ба телевизион ва радио мавод паҳн мешавад. Сабаби ин дар он аст, ки интернет чандин маротиба ба коммуникатсияи байни одамон суръат мебахшад.

Чӣ тавре ки маълум аст, аксар рӯзномаҳо ва шабакаҳои оинаи нилгун дар интернет сомонаҳои худро доранд ва он ҷо чанд маротиба аз ҳаҷми радио ва телевизион мавод зиёдтар паҳн мегардад.

Лексикаи варзишӣ дар таркиби луғавии забон, ки фаъолияти инсонро таҷассум намуда, дар навбати худ ифодагари кӯшиши ҷисмонӣ ва иродаи мустаҳкам мебошад, инчунин, фаъолияти касбӣ ва бартарияти ҷисмонии инсонро инъикос менамояд [47, 48].

Ба мафҳумҳои варзишӣ ҳамон мафҳумҳое дохил мешаванд, ки дар намудҳои маҳдуди варзиш бо номгузории махсус мавриди истифода қарор доранд. Дар бештари ҳолат мафҳумҳои варзишӣ бештар хусусияти маҳдудро доро мебошанд, ки тарҷумаи онҳо душворӣ пеш меорад, зеро мафҳумҳо дар луғатҳо ҳоло ҷой дода нашудаанд. Шояд луғатҳои то имрӯз мавҷудбуда танҳо лексикаи муайяни варзиширо дар худ ҷой додаанд. Ба ҳамин хотир, мафҳумҳои варзиширо ба ду бахш тақсим кардан мумкин аст:

1. Мафҳумҳои истифодаи васеъдошта;
2. Мафҳумҳои махсус.

Мафҳумҳои дар истифодаи васеъ қарор дошта хеле маъмуланд ва тарҷумаи аксари онҳо кори ҷиддӣ ва мушқил ба ҳисоб меравад. Ин намуди мафҳумҳоро ба осонӣ дар луғатҳо ва фарҳангҳои маълум пайдо кардан муҳим аст. Аммо мафҳумҳои махсус маҳдуданд ва ба ягон намуди варзиш алоқаманданд. Дар чунин ҳолат тарҷумон бояд тарҷумаи ин намуди варзиширо хуб донанд.

Ҳамаи мафҳумҳои варзиширо аз рӯйи сохтор ва алоқаи мувофиқати дохилӣ ба якҷузъа ва бисёрҷузъа тақсимбандӣ карда метавонем.

Ба якҷузъа мафҳумҳое дохил мешавад, ки аз калимаҳои сода ташаккул ёфтаанд. Мисол:

Jumpsuit – либоси парашютӣ;

Skater – конкибоз;

Breakway – хучуми чавобӣ.

Ба мафҳумҳои бисёрчӯзба, асосан, мафҳумҳои мураккаб, ки аз вожаҳои ҷудогона сохта шудаанд, дохил мешавад. Мафҳумҳои бисёрчӯзба дар худ чунин хусусиятро доро мебошанд:

а) ибораҳои, ки бо алокаи маъноӣ байни ҷузъиёт бо мазмун пайваست шудаанд: knockout stage – бозии ҳалқунанда, curling stone – санг дар курлинг, side aerial jump – чаҳидан дар ҷойи ҳамвор;

б) ибораҳои, ки ҷузъи онҳо ба таври грамматикӣ бо кумаки пешванд ва дигар воситаҳои забонӣ сохта мешавад. Мисол: split with the change of legs – чаҳида ба ду тараф паҳн кардани пойҳо, call to start – ба оғози пойга даъват намудан.

Бо иборати дигар гӯем, мафҳумҳои бисёрчӯзба дар худ гурӯҳи истилоҳотеро дар бар мегиранд, ки ба таркиби он вожаи калидӣ дохил шуда, маъноӣ мафҳумро ифода менамояд.

Як қатор мафҳумҳо дар лексикаи соҳаи варзиши забони англисӣ вучуддоранд, ки ба забонҳои дигар бидуни тарҷумаи асл қабул мегарданд. Ин раванд вобастагӣ дорад ба мазмун ва мувофиқ омадани мафҳумҳо. Чи тавре ки маълум аст, воҳиди луғавии «overtime» чанд маъниро дар забони англисӣ ифода менамояд. Ин исмест, ки чанд маъноӣ гуногунро дар бар мегирад. Яъне вобаста ба соҳаҳои гуногун мазмуни он дигар мешавад:

1. Коркард;
2. Соатҳои зиёди корӣ;
3. Вақти иловагӣ (дар варзиш);

Play-off – мафҳуми варзишӣ дар забони англисӣ ба ду маъно истифода мешавад:

- 1). воҳурии ҳалқунанда;
- 2). бозии такрорӣ баъди бозии мусовӣ.

Ба забони тоҷикӣ ин мафҳумро ҳамчун «бозии ҳалқунанда» тарҷума кардан мумкин аст. Аммо маънои дуҷуми мафҳумҳоро низ сарфи назар кардан лозим нест.

Transfer – ин вожа дар забони англисӣ ба маъноҳои зиёд истифода мешавад. Дар соҳаи варзишии забони англисӣ инро ба маънои «аз як даста тибқи шартнома ба дастаи дигар гузаштани варзишгар» тарҷума намуда метавонем .

Воқеан, вожаи «Goalkeeper»-ро бо забони тоҷикӣ метавон «дарвозабон» тарҷума намуд. Вазифаи асосии дарвозабон ин ҳимояи дарвозаи худ аз ҳучуми ҳариф ба шумор меравад. Дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ин воҳиди луғавӣ ба мафҳуми маҳдудгашта дар матнҳо, мақолаҳо ва барномаҳои варзишии, ки ба намудҳои гуногуни варзиш, ки ба бозиҳои даставӣ рабт доранд, ба мисли футбол, хоккей ба назар мерасанд.

Sprinter – варзишгаре, ки дар пойга ба масофаи кӯтоҳ ширкат меварзад. Албатта, ин вожа ба забони тоҷикӣ айнан қабул шуда, маънои худро дорад.

Инчунин, дар парадигмаи луғавӣ-маъноӣ калимаҳои бо намудҳои гуногуни варзиш рабтдошта дохил мешаванд. Ба мисли, воҳиди луғавии grass-ski ба соҳаи варзиши ғайримуқаррарӣ рабт дошта, мафҳуми «бо чана дар рӯйи алафзор гаштугузор кардан»-ро ифода менамояд.

Воқеан, дар таркиби луғавии забони англисӣ дар баробари калимаву истилоҳ ва мафҳумҳои соҳаи варзиш, аз он ҷумла, футбол, баскетбол, волейбол воҳиди луғавии нав «street ball» вучуд дорад, ки ифодагари мафҳуми «баскетболи кӯчагӣ» мебошад. Чи тавре ки маълум аст, дар ин бозӣ се нафар варзишгар дар ҷойҳои гуногун, вале дар як даста бозӣ мекунанд. Бозии варзишии баскетболи кӯчагӣ таърихи пайдоиши худро дорад. Ба андешаи бархе аз муҳаққиқон, ин бозӣ сарчашмаи худро аз геттоҳои африқой-америкой гирифта метавонад.

Ба ин гурӯҳи луғавӣ-маъноӣ он калимаву истилоҳ ва мафҳумҳои варзишии англисӣ марбутанд, ки ифодагари ашё ва таҷҳизоти варзишӣ буда метавонанд.

Инчунин, дар ин маврид бо вожаи «Pegboard» рӯ ба рӯ омадем, ки ифодагари мафҳуми «таҷҳизоти варзишии, ки кӯҳнавардҳо онро истифода

мебаранд», буда метавонад. Ин ашё барои осон шудани ҳаракати кӯхнавард хангоми баромадан ба қулла хизмат менамояд.

Вожаи «Jackline», ки мафҳуми «ресмони варзишӣ»-ро ба худ касб намудааст дар соҳаи варзиш истифода бурда мешавад. Майдони маъноии ин вожа чандон фарох набуда, танҳо миёни варзишгарони соҳаи мазкур маъмул аст.

Калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои соҳаи варзиш, дар умум, худ як қисмати алоҳидаи вожаҳои ҳар як забонро ташкил медиҳанд, ки ҳар яке аз онҳо хусусиятҳои хоси худро доро буда, тасвири забони ҷаҳони соҳибзабонро нишон дода метавонанд. Аз ин лиҳоз хангоми тарҷума бо матнҳое, ки дар худ мафҳумҳои варзиширо касб намудаанд, тарҷумон дар бисёр ҳолатҳо ба мушкилиҳо дучор мешавад. Барои бартараф намудани ин мушкилиҳо тарҷумон, бояд оид ба фарҳанг ва таъриху тамаддуни намояндагони забонҳои тарҷумашаванда тасаввуроти кофӣ дошта бошад.

Воқеан, барои амиқ дарк намудани маънои калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ, бояд тарҷумон, на танҳо забони тарҷумашавандаро хуб донад, инчунин, тамоми нозуқиҳои соҳаи варзиши тарҷумашавандаро пурра, дарк кунад. Чунки дар аксарияти ҳолатҳо калимаву истилоҳот ва мафҳумҳо метавонанд мазмуни худро вобаста ба он соҳаи истифодашаванда иваз намояд.

Бояд мафҳумҳои варзиширо тарҷумон аз рӯи имкон кӯтоҳ ва бо маънои аниқ тарҷума намояд. Аниқии мазмун дар он зоҳир мегардад, ки агар вожаву истилоҳот ва мафҳумҳо ба забони тарҷумашаванда аз рӯи маънӣ мувофиқ оянд.

Бояд зикр намуд, ки яке аз мушкилиҳои тарҷумаи калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ дар сермаъноии калимаҳо зоҳир мегардад. Ҳангоми тарҷумаи калимаҳои сермаъно намунаи дуруст ва мувофиқи тарҷумаро пайдо намудан хеле мушкилии зиёдро барои тарҷумонҳо эҷод менамояд. Дар ин маврид бояд тарҷумон он калимаро тавре тарҷума намояд, ки бо матни додашуда мувофиқат намояд.

Тарҷумаи хуб танҳо дар ҳолате ба вуҷуд меояд, ки агар тарҷумон бо хусусияти матни тарҷумашаванда хеле хуб ошно бошад, зеро як вожа дар намудҳои гуногуни варзиш метавонад ба маъноҳои гуногун истифода шавад.

Чи тавре ки дар боло зикр намудем, дар раванди тарҷумаи вожагони соҳаи варзишии забони англисӣ тарҷумон метавонад ба мушкилиҳо рӯ ба рӯ шавад. Ин ҳолат аксар вақтҳо дар пайдо накардани муодили калимаҳо дар луғатҳо ба назар мерасад. Бо инкишофи илму техника гурӯҳи зиёди калимаву истилоҳот ба таркиби луғавии забонҳо ворид гашта истодаанд ва луғатнигорон имконияти воридкунии ҳамаи онҳоро надоранд.

Дар ҳолате, ки мафҳум дар луғат ҷой дода нашуда бошад, дар пеши тарҷумон вазифаи пайдо кардани муродиф ё муодил меистад. Ба таври дигар бигӯем, тарҷумаи муродифи мафҳуми бемуродиф вазифаи душвортарин барои тарҷумон маҳсуб меёбад.

Интиҳоб намудани муродифи наздикмаъно дар забони тарҷумашаванда таҳлили мураккаbero ҳангоми тарҷума талаб менамояд ва ин амал бидуни доштани донишу фаҳмиш дар атрофи мавзӯи матни тарҷумашаванда ғайри имкон аст.

Тавре қаблан низ зикр намуда будем, мафҳуми тарҷумашаванда бояд ба се талабот ҷавобгӯ бошанд. Якум, асло аниқ баён намудан, дуом кӯтоҳӣ ва муъҷазии аслияти онро нигоҳ доштан ва сеюм ба такрори мафҳум роҳ надодан [16, с.56].

Дар раванди тарҷумаи мафҳумҳо бояд тарҷумон хусусияти сохториро ба эътибор гирад. Набояд мафҳумҳои якҷузъаро бо усули калкакунӣ тарҷума намояд ва тарҷумаи озодро бояд интиҳоб намояд. Дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои бисёрҷузъа лозим меояд, ки ҷузъиёти якеро иваз намояд.

Ҳамзамон ҳангоми тарҷумаи мафҳумҳои бисёрҷузъа бояд таркиби ибораҳоро ба эътибор гирифт, зеро аз онҳо таркиби мушаххас бармеояд. Чӣ хеле ки маълум аст, мафҳумҳои бисёрҷузъа аз якҷоягии исм, ки дар шумораи танҳо омадааст, таркиб ёфта, бо дигар ҳиссаҳои нутқ мувофиқат менамоянд. Дигар ҳиссаҳои нутқ метавонанд ҳам пеш аз исм оянд ва ё пас аз исм омада, дар сохтани мафҳумҳои мураккаб саҳм гузоранд.

Акнун дар идомаи кори худ намунаи бархе тарҷумаи мафҳумҳоро бо истифодаи тарҷумаи таҳвили гурӯҳӣ ба ҷо меорем.

1. Бояд аввал муродифи мафҳумро дар забони тарҷумашаванда пайдо намуд. Дар ин ҳолат мафҳуми асл ва мафҳуми муродиф дар муносибати семантикӣ бояд бо ҳам мувофиқат намояд. Дар ҳолате, ки дар забони тарҷумашаванда якчанд вожаҳои синонимӣ ҷой дошта бошад ва ҳамаи онҳо воҳидҳои забонии аслро ифода намуда тавонад, тарҷумон таҳлили матнро иҷро намуда, муродифи мувофиқро дуруст интихоб намояд.

Motto – шиор, rookie – хаваскор, duelist – шахси дар дуэл иштироккунанда, spin – чарх задан (дар рақси рӯйи ях), defence – ҳимоя, king – шоҳ (шоҳмот), rival – ҳариф.

2. Дар ҳолати мавҷуд набудани муродиф дар забони тарҷумашаванда усули тарҷумаи таҳвили ивонависӣ мавриди истифода қарор мегирад. Ин навъи тарҷума ҳамон вақт мавриди истифода қарор мегирад, ки дар забони тарҷумашаванда муодили он калима, вучуд надошта бошад, ва ин усули тарҷума ягона роҳест, ки тавассути он тарҷумон метавонад мушкилиро паси сар кунад. Freeze – фриз, time-out – тайм аут (танаффус), guard – гард (муҳофиз), bandy – бенди (хоккей бо тӯб), Mohawk – моҳок (гардиш дар рақси рӯйи ях).

3. Дар бисёр ҳолатҳо таҳвили транслитератсия мавриди истифода қарор мегирад. Ин дар ҳолате истифода мегардад, ки тавассути низоми ҷадвалии забон таркиби ҳарфии калимаву истилоҳот барқарор карда мешавад. Ин намуди тарҷумаи таҳвилӣ дар бисёр вақтҳо дар тарҷумаи исмҳои хос ба мушоҳида мерасанд. Вале ҳангоми фаҳмо будани маънии аслии калимаву истилоҳот, неологизмҳо ва комилан мавҷуд набудани муодил ё намунаи ин намуд тарҷумаи таҳвилӣ мавриди истифода қарор мегирад.

Badminton – бадминтон, sprint – спринт ва ғайра.

Тарҷумаи калимаву истилоҳот, мафҳумҳои дучузъа ва бисёрчузъа барои тарҷумон мушкилиро пеш меорад, зеро ин гурӯҳи калимаву истилоҳот ва мафҳумҳо аксар вақт аз силсилаи калимаҳое ташаккул ёфта, миёни худ бо ягон калимаи ёридиҳанда, масалан, пешояндҳо, алоқаманд нестанд. Ин раванд худ хосси забони англисӣ буда, мушкилии тарҷумаи калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ ба ҳисоб меравад. Бояд он чиро ба назар гирем, ки дар ин

калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои бисёрчӯзба калимаи асосӣ ё калидӣ вожаи охири маҳсуб, дигар вожаҳо ба он алоқаманд мебошанд.

Тарҷумаро аз калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои асосӣ сар кардан лозим аст, чунки маҳз онҳо ба маънии калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ дахл намуда, комилан маънии асосиву лозимаро ифода менамоянд. Вожаҳои асосӣ дар охири матнҳо ҷой дода шуда, ошкор намудани маънии мафҳум аз калимаи охири бармеояд. Чуноне ки дар бахшҳои дигари қор ёдовар шуда будем, мутарҷимон дар тарҷумаи матнҳо, мафҳумҳо, вожаҳо аз тарҷумаи таҳвили мавҷуда истифода менамоянд. Дар идома якҷанд мисолҳоро бо истифодаи ин навъи тарҷума меорем.

Яке аз роҳҳои маъмули тарҷума ин калкакунӣ мебошад. Он маънои тарҷумаи таҳтуллафзӣ аз забони асл ба забони тарҷумашаванда мебошад. Чанд мисол меорем:

Synthetic – газони синтетикӣ, synchronized swimming – шиновари синхронӣ, aesthetic gymnastics – гимнастикаи эстетикӣ, physical qualities – сифати ҷисмонӣ.

Дигар намуди тарҷумаи таҳвилӣ ин бахш ба бахш тарҷума кардан мебошад:

Bout conduct – ҳарбу зарб намудан (дар муштзанӣ ё гӯштигирӣ), rear lane throw – бо рон задан (дар ҷудо), track border – макони дучархасаворӣ.

Ҳамчунон дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои бисёрчӯзба ба кумаки пешояндҳо тақия намудан лозим аст:

Flat green bowls – боун дар болои алаф (намуди бозӣ дар кегли) jump shot – ҳарифро бардошта ба пушт партофтан (дар гӯштӣ), high jumper – варзишгари ба баландӣ ҷаҳанда, cliff diving – аз болои харсанг ба об ғӯта задан, upperarm hand – ба даст тақия намудан (дар гимнастика), water skiing acrobatics – акробатика дар лижаҳои обӣ.

Дар бисёр ҳолатҳои тарҷума душворӣ пеш меояд ва тарҷумон зимни баргардонидани мафҳум тарҷумаи тавсифиро истифода мебарад, ки дар он аслан вожаву истилоҳот барои фаҳмо шудан шарҳ дода мешаванд.

Dressage arena – сахнае, ки барои аспсаворӣ истифода мешавад, sharp arete – куллаи хавфноки кӯх (дар кӯхнавардӣ), assistant attacker – ёрдамчии хучумкунанда ё тӯбро ҳаводиҳанда, umbrella attack – хучум бо нимдоира бо хучумкунандаи марказӣ (дар тӯббозӣ дар об).

Ҳамчунон ҳолатҳое дучор меоянд, ки тарҷумон ба тарҷумаи тахвилиии инверсия така менамояд. Инверсия ин тарҷумаи мафҳум ё ибора мебошад, ки бо ивазнамоии ҷузъиёти мавқеи мафҳум иҷро мегардад.

Position attack – ҳамла намудан аз ҷойи ист (дар шамшербозӣ), doubled handed block – пахш кардан бо даст (дар карате), barefisted fight – мухориба бо мушт (дар муштзанӣ), take off-board – тахтача барои тела додан (дар атлетикаи сабук), high low bars – собика бо баландии гуногун (дар гимнастика), talent scouting – ҷустуҷӯи истеъдодҳо, unfit for playing pitch – майдони барои бозӣ номувофиқ.

Дар бисёр ҳолатҳо дар вақти тарҷума усули замкунии луғавӣ мавриди истифода қарор мегирад. Дар ин маврид тарҷумаи лексикаи истилоҳотӣ бо илова кардани ҷузъиёти дар забони асл набуда иҷро мегардад, ки дар тарҷума зарур мебошад.

Lifting the barbell – бардоштани вазна, partner slingshot – тела додани варзишгар дар вақти ивазнамоӣ дар эстафета (дар варзиши дучархасаворӣ), verbal assistance – кумаки шифоҳӣ дар вақти иҷрои машқ, to increase to the stride rate – суръатро баланд кардан (дар варзиши сабук), athlete going in for underwater kinds of sports – шиноварии зеробӣ, players substitution zone – мавзеи ивазнамоӣ бозингарон.

Дар вақти тарҷума аз асл ба забони тоҷикӣ мафҳум баъзан мушаххас карда мешавад, яъне вожаҳои интиҳоб карда мешаванд, ки дорои маънои ашёӣ ва мантиқӣ бошанд. Баъзан чунин вожаҳо дар матни асл вучуд надорад, вале зарурати истифодаи мушаххаскунӣ дар он зухур меёбад, ки мувофиқати пурра дар доираи ду забон мавҷуд нест. Дар луғатҳо яқинд мувофиқатҳо ба назар мерасанд, ки ба маънои маҳдуди мафҳум ҷой дода шудаанд. Аз ин рӯ ягон, луғат бо имкониятҳои худ ба пуррагӣ маънои васеи вожаро дар худ инъикос намесозад.

Вобаста ба хусусияти забони англисӣ ҳангоми тарҷума ба забони тоҷикӣ усули мушаххаскунӣ бештар мавриди истифода қарор мегирад.

Масалан, target outer – мавқеи сабз дар гирди нишони асосӣ (дар дартбозӣ), launch a boat – қайқро ба об даровардан.

Яке аз усулҳои хеле маъмул дар тарҷумаи калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои дучузъа ё бисёрҷузъа (сертаркиб) ин интихоб намудани муодилҳои мувофиқ аз забони тарҷумашаванда ба ҳисоб меравад. Дар ин маврид тарҷумаи калимаву истилоҳот ва мафҳуми асли тавассути мафҳуми дар забони тарҷумашаванда вучуддошта ба роҳ монда мешаванд. Ин усул яке аз роҳҳои мувофиқ ё осони тарҷумаи мафҳумҳо ба шумор меравад. Дар зери фаҳмиши мувофиқат муродифи ин мавҷуд будани намунаи мафҳумҳо дар забони асл ва забони тарҷумашаванда мебошад ва ба маъно вобастагӣ надорад.

Shooting position – мавқеи тирпарронӣ (дар бозиҳои варзишӣ), retaining the ball – нигоҳ доштани тӯб, outboard part of the oar – китфи берунии бели қайқронӣ (дар варзиши қайқронӣ), water-borne obstacle – монеаи об (дар варзиши аспдавонӣ), callisthenic exercises – машқҳои озод дар гимнастика, track hold – роҳро ба пайгирӣ бастан, free throw lane – мавзеи тӯбпартоии ҷаримаӣ (дар баскетбол), own goal – ба дарвозаи худ гол задан, motor coordination – координатсияи муҳаррикӣ.

Имрӯзҳо тадриҷан таваҷҷуҳи ҷомеа ба варзиш ва ҳаёти солим зиёд шудааст. Аз ин хотир, ба таври дуруст ва фаҳмо дарк кардани мафҳумҳои варзишӣ масъалаи муҳим маҳсуб меёбад. Барои мутолеакунандагони рӯзнома ва маҷаллаҳои англисӣ, инчунин шабакаҳои интернетӣ, тарҷумаи дуруст ва фаҳмои калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишидошта яке аз масъалаҳои муҳим ва ҳалталаб мебошад.

Дар идомаи кори худ як қатор матнҳои публитсистиро, ки дар онҳо ба таври васеъ мафҳумҳои варзишӣ истифода шудаанд, мавриди тарҷума қарор додем. Дар матнҳо мафҳумҳои гуногуни варзишӣ истифода шудаанд.

Дар чадвали зер намунаи тарҷумаи худро дар доираи мақолаҳо оид ба варзиш меорем. Дар вақти тарҷума мо ҳамаи намудҳои тарҷумаи тахвилро мавриди истифода қарор додем.

Чадвали 4

<p>«Rangers «goaltender» Antti Raanta playing in his first game at the Bell Centre made 24 saves for his 10th win of the season» [205].</p>	<p>Дарвозабони «Рейнчерс» Анти Раанта, ки дар бозии аввали худ дар Белл Сентер бозӣ мекард, барои ғалабаи 10-умин мавсими худ 24 маротиба дарвозаи дастаи худро ҳимоя кард.</p>
<p>«Konta had made more winners and fewer unforced errors after an hour's play in blustery conditions, against an agitated Azarenka. However the Belarusian saved her best tennis to fend off five break points, while Konta double-faulted twice to drop serve» [205].</p>	<p>Конта пас аз як соат бозӣ дар шароити шамоли сахт бештар зарбаҳои бурднок зад ва ба муқобили Азаренкаи пурҳаяҷони белорусӣ ба чанд хатоҳои ғайриҷашмдошт роҳ дод. Бо вучуди ин, варзишгари белорусӣ дар охир нишондодҳои беҳтаринро нишон дод - вай тавонист 5 брейк-пойтро пешгирӣ кунад, инчунин, Конта бо партоб карда натавонистани тӯб ду маротиба ба хатогии дукарата роҳ дод.</p>
<p>«Peaty, the 50 and 100 metre breaststroke world record holder who won three golds at last year's world championships in Russia, said testing needed to be weekly to prove the sport was clean» [204].</p>	<p>Пити, рекордзани ҷаҳон оид ба шиноварӣ ба масофаҳои 50 ва 100 метр, ки дар чемпионати ҷаҳонии соли гузашта дар Русия се медали тилло ба даст оварда буд, гуфт, ки барои исботи шафоф будани ин навъи</p>

	варзиш ҳар ҳафта бояд санчиш гузаронида шавад.
«The race was the final to a lucrative nine-race card at Meydan Racecourse, with \$30m at stake in total» [212].	Ин пойгаҳо, пойгаи ниҳоии 9-зинагӣ дар ипподроми «Майден» буд. Маблағи умумии ҷоиза 30 миллион доллари амрикоиро ташкил медиҳад.
«After Hanyu lost to Chan at Skate Canada, the former added a second quad – a salchow – to his short program. It worked so well that the Japanese star and his coach, Brian Orser, put two in his free skate, along with a quad toe. The Olympic champion earned more than 330 points at the Grand Prix Final in Barcelona in December, some 67 more than Chan's fourth-place tally» [204].	Пас аз он ки Ҳаню дар Скейт Канада ба Чан мағлуб шуд, ӯ ба барномаи кӯтоҳи дуҷусти худ – салчоу илова кард. Он чунон хуб кор кард, ки ситораи ҷопонӣ ва мураббии ӯ Брайан Орсер дар конкиҳои ройғони худ ду нафарро бо чор ангушти пой гузоштанд. Қаҳрамони олимпӣ дар финали Гранд-прикс дар Барселона дар моҳи декабр беш аз 330 ҳол ба даст овард, ки ин ба ҷойи чорум нисбат ба Чан тақрибан 67 ҳол зиёд аст.
«Bulgarian triple jumper Gabriela Petrova, runner-up at the 2015 European indoor championships in Prague, has denied any wrong-doing after testing positive for the banned substance meldonium» [213].	Ҷаҳандаи сегонаи булғорӣ Габриелла Петрова, ки соли 2015 дар чемпионати Аврупо оид ба ҷаҳиши сегона дар иншооти пӯшида дар Прага мақоми дуҷумро касб карда буд, истеъмоли доруи допингро рад мекунад, вале аз натиҷаи санчиши барои мавҷудияти допинг гирифташуда маълум гардид,

	ки истифодаи маводи мухаддири манъшудаи мелдоний мусбат будааст.
«The Juventus goalkeeper Gigi Buffon criticised the English referee Michael Oliver, saying and accusing him of condemning the Italians to Champions League elimination after giving Real Madrid a penalty in the third minute of added time» [204].	Дарвозабони «Ювентус» Чигй Буффон довари англис Майкл Оливерро танқид карда, гуфт, ки дарвозабони инглисро дар хориҷ шудани тими итолиёвӣ аз Лигаи қаҳрамонҳои Иттиҳодияи ассотсиатсияи футболи Аврупо пас аз он ки Реал Мадрид дар дақиқаи сеюми вақти ниҳой пеналтӣ зад, муттаҳам кард.
«Ben Proud successfully defended his 50m freestyle title at the Commonwealth Games before helping England win silver in the men's 4x100m medley relay» [214].	Бен Проуд дар Бозиҳои Иттиҳодунвони худро дар масофаи 50 метр бо тарзи озод бомуваффақият Ҳимоя карда, бо шарофати ӯ Англия низ дар эстафетай омехта ба масофаи 4x100 метр медали нуқра гирифт.
«Japanese Yuzuru Hanyu, the first man in 66 years to win back-to-back Olympic figure skating gold medals, said he would like to successfully land a quintuple jump and break the five-spin barrier» [214].	Юдзуру Ханюи чопонӣ, ки дар тӯли 66 сол аввалин барандаи медали тиллои олимпӣ оид ба ракси рӯйи ях шуд, иқро кард, ки мехоҳад як чаҳиши панҷгоноро анҷом диҳад.
«Wilson, the Rio bronze medallist on horizontal bar, was the last gymnast to compete on his best apparatus and scored	Вилсон, барандаи медали биринҷии Олимпиадаи Рио оид ба дори варзишӣ, дар финал баромад ва 15.100

<p>a 15.100 to claim the gold with a total of 84.950 points» [204].</p>	<p>хол гирифт. Вай бо 84,950 хол довталаби тилло гардид.</p>
<p>«My hands were shaking, but my body was doing everything I'd trained to do, Zagitova said Friday after a rare tie in the free skate earned her the top spot because she beat Medvedeva in the short program two days earlier, when both women broke the previous world-record score» [205].</p>	<p>Гарчанде ларзиши дастхоямро ҳис мекардам, аммо ман ҳама он чизеро, ки ба ман омӯзонида буданд, ичро мекардам, баён намуд Загитова рӯзи чумъа пас аз ичрои як усули нодири унсурҳо дар барномаи ройгон ва ин ба ӯ ҷойи аввалро овард, ки ду рӯз пеш аз Медведева дар барномаи кӯтоҳ, вақте ки ҳарду духтар рекорди пешинаи ҷаҳониро шикастанд, ғолиб омад.</p>
<p>«The United States won its first gold medal in women's hockey in two decades on Feb. 22, beating Canada in a thrilling 3-2 shootout. USA Team was trailing 2-1 in the third period before Monique Lamoureux-Morando tied the score up after netting a breakway goal» [205].</p>	<p>Рӯзи 22-юми феврал тими хоккей бозони занони ИМА аввалин медали тиллоии худро дар ду даҳсола ба даст оварда, тими Канадаро дар тирандозӣ бо ҳисоби 3-2 шикаст дод. Дастаи ИМА бозиро дар даври сеюм бо ҳисоби 2-1 пеш бурд, вақте ки Моник Ламорео-Морандо бозиро бо гол баробар кард.</p>
<p>«Kim, 17, who was too young to compete in the 2014 Winter Olympics, made up for lost time, winning the gold medal on the strength of two stunning runs in the women's snowboard on Feb. 13. She posted a stunning score of 93.75 on her first run — and then topped it with a</p>	<p>Хлой Кими 17-сола, ки барои ширкат дар «бозиҳои зимистонаи олимпии соли 2014» хеле ҷавон буд, рӯзи 13 феврал дар даври ниҳоии сноуборди байни занон медали тиллоро ба даст оварда, вақти аз даст рафтаре ҷуброн кард. Вай дар дави аввалаш 93,75 хол</p>

<p>nearly perfect 98.25 on her third run» [205].</p>	<p>ба даст овард, вале дар дави сеюм натиҷаи вай 98,25 хол буд.</p>
<p>«Chloe Kim landed two rare 1080s — three full rotations — in adding the gold medal, her multiple World Snowboard Tour titles and her dual golds in halfpipe and slopestyle at the 2016 Winter Youth Olympics» [205].</p>	<p>Хлоя Ким ду гардиши нодири 1080-ро анҷом дод, яъне се гардиши пурра, ба ин васила як медали тиллои олимпӣ ва якчанд унвонҳо дар Мусобиқаи ҷаҳонии сноуборд ва унвони қаҳрамони дукаратаи ҷаҳон дар Бозиҳои зимистонаи олимпии наврасон дар соли 2016-ро ба даст овард.</p>
<p>«Andrea Eskau defied her 46 years to win gold for the second time at the PG following her victory in the 10km race. She shot clean and skied well to win the 12.5km event – her fourth medal of Pyeong Chang 2018» [211].</p>	<p>Андреа Эскау, ки ҳоло 46 сола аст, бори дуюм дар Бозиҳои параолимпии Пхёнчхан пирӯз шуда, дар пойга ба масофаи 10 километр ғолиб омад. Тирпарронии ҳадафмандона ва лижаронии моҳирона ба вай дар пойга ба масофаи 12,5 километр ғалаба оварда медали дар Пхёнчхан гирифташуда дар миёни ҷоизаҳои варзишгарон ҷаҳорум буд.</p>

Варзиш хусусияти умумӣ дорад, ки ғаъолияти маҳдуди инсон набуда, бахши таркибӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ ва иқтисодии ҷомеаҳои инсонӣ махсуб меёбад. Варзиш ҳамчун ҷузъи анъана ва худшиносии халқҳо ба шумор меравад, зеро дар варзиш таваҷҷуҳ ба шахсияти мушаххас равона аст ва омили инсонӣ дар варзиш муҳим доништа мешавад.

Мавқеи истилоҳоти варзишӣ то ҳол мавриди баҳси муҳаққиқон қарор дорад. Воқеан, бояд зикр намоем, ки иддае аз пажухишгарон андеша доранд, ки мафҳуми варзиш миёни мафҳумҳои техникӣ ва гуманитарӣ ҷойгир шудааст [51, с.81]. Донишманди варзидаи рус Р. В. Попов овардааст, ки калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш дорои мафҳумҳои махсусе мебошанд, ки бештар хусусияти касбӣ-илмиро ифодагаранд [109, с.89].

Муҳаққиқ Н. Н. Бобирева ин гурӯҳи калимаҳоро мавриди омӯзишу пажухиш қарор дода, чунин натиҷагирӣ намудааст:

1. Низоми луғоти варзишӣ дорои сохтори мураккаб мебошад. Воҳидҳои лексикаи варзишӣ аз рӯи мавзӯ ба чор гурӯҳи алоҳида ҷудо мешаванд, зеро намудҳои гуногуни бозиҳои варзишӣ мавҷуд мебошанд.

2. Хусусияти асосии ин луғот дар он зоҳир мегардад, ки бештари вожаҳо барои инсон аз варзиш дурбуда низ фаҳмост, яъне лексикаи махсуси варзиш дар қорҷӯбаи касбӣ маҳдуд нест.

3. Ба истилоҳоти варзиш гузариш аз дараҷаи касбият ба дараҷаи расмӣ ҳосил аст [18, с.16-18].

Забони муоширати варзишӣ аз воҳидҳои касбӣ таркиб ёфта, аз рӯйи шакл, мазмун ва вазифа фарқ мекунад. Истилоҳоти асосӣ чунин низоми воҳидҳои забониро таркиб медиҳад. Калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои ифодакунандаи соҳаи варзиш аз рӯйи теъдод ва мавзӯ гуногун буда метавонанд. Бояд иброз намуд, ки соҳаҳои гуногуни варзиш дорои калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои махсус мебошад, аз ин лиҳоз қорҳои илмӣ-таҳқиқотии зиёде дар ин ҷода ба назар мерасанд.

Луғотӣ касбӣ ба ҷуз аз адабиёти илмӣ ва техникӣ, инчунин, дар матнҳои дигар низ истифода мешавад. Ин ҷо мо дар бораи истифодаи мафҳумҳои касбӣ дар адабиёти бадеӣ сухан меронем. Омӯзиши мафҳумҳо, аз ҷумла мафҳумҳои варзишӣ, дар адабиёти бадеӣ қайҳо боз мавриди таваҷҷуҳи забоншиносон қарор дорад.

Мафҳумҳо дар адабиёти бадеӣ ҳам дар нутқи муаллиф ва ҳам бевосита дар нутқи қаҳрамонони асар, дар монологҳои дохилӣ, дар баромадҳои публитсистӣ

мавриди истифода қарор мегиранд. Донишманди варзидаи рус И. Г. Барабанова роҷеъ ба ин масъала назари хешро чунин баён намудааст: «Дар адабиёти бадеӣ фақат он калимаву истилоҳот ва мафҳумҳое мавриди истифода қарор мегиранд, ки барои дарку фаҳмиши хонандагон мувофиқанд». Теъдоди хеле ночизи ин гурӯҳи калимаву истилоҳотро дар адабиёти бадеӣ ба мушоҳида гирифтани мумкин аст. Калимаву истилоҳот ва мафҳумҳо дар адабиёти бадеӣ мазмунҳои махсусро соҳибанд, асосан, ҳамчун воситаи баёнӣ-услубӣ қорбаст шуда, хусусияти бадеии асарро инъикос менамоянд. Пажӯҳиши забони адабиётӣ бадеӣ яке аз масъалаҳои актуалии илми забоншиносӣ ба шумор меравад. Таҳлили ҷанбаҳои гуногуни луғоти соҳаҳои махсус назар ба дигар навъи луғот бештар таваҷҷуҳи донишмандонро ба худ ҷалб намудааст. Калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ чун дигар намуди калимаву истилоҳот ва мафҳумҳо имконияти бузурги тасвири бадеиро доранд.

Луғоти махсусро аз рӯи мафҳум ба касбият гурӯҳбандӣ карда метавонем. Чи тавре дар боло зикр намудем, мафҳум ин калима ё таркибҳое мебошанд, ки маънии касбӣ дошта, дар раванди маърифати объектҳо дар шароити муайяни касбӣ мафҳумҳои истифодашавандаро ифода менамоянд.

Дар замони муосир варзиш на танҳо чун соҳаи фаъолияти хусусиятҳои вижа дошта пазируфта шудааст, балки ҳамчун яке аз соҳаҳои муҳимми ҷомеаи муосир маъмул гардидааст. Ҳар як калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои ифодакунандаи соҳаи варзиш дар муддати кӯтоҳ ба дохили луғоти умумиистеъмоли ворид мегарданд. Калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои варзиширо дар адабиёти бадеӣ низ мушоҳида менамоем.

Дар асари «Варзишгари олимпӣ»-и Брайн Лестер Гленвел ин ҳолатро мушоҳида кардан мумкин аст. Ин нависандаи англисзабон романҳои зиёдеро рӯи варақ овардааст. Брайн Лестер Гленвел рӯзноманигори соҳаи варзиш ба шумор меравад. Инчунин, ӯ муаллифи асарҳои бешумори ба соҳаи варзиш тааллуқдошта мебошад. Бояд зикр намуд, ки Брайн Лестер Гленвел тӯли чандин солҳо рӯзноманигори хуби бозии варзишии футбол дар газетаи (The Sunday Times) эътироф гардида буд.

Воқеан, нависандаи англисзабон Брайн Лестер Гленвел соҳаи варзишро дар адабиёт хеле хуб ситоиш намуда, онро ба баргузоршавии чашнҳои шукӯху шаҳомати хоссадошта баробар намудааст. Ӯ андеша дорад, ки дар варзиши касбӣ масъалаҳои ҷомеаи муосир инъикоси худро то андозае меёбанд.

Дар асарҳои хеш нависанда, асосан, ба инъикоси мавзӯҳои навъҳои муштзанӣ, футбол ва варзиши сабук даст задааст. Нависанда, ки худ рӯзноманигори соҳаи варзиш маҳсуб меёфт, нозукиҳои навъҳои гуногуни варзишро хеле хуб медонист. Асосан, қаҳрамонҳои навиштаҷоти ӯ шахсоне маҳсуб меёбанд, ки варзиш барои онҳо тақдирсоз буд [47, с.7].

Зебӣ дар адабиёт қизи асосӣ маҳсуб меёбад, ки бо мазмуни асар, ақида ва композитсияи он алоқамандии ногустастанӣ дорад. Аз ин лиҳоз, дар асарҳои бадеӣ тасвири варзиш бе истифодаи луғоти касбӣ ғайриимкон аст. Бидуни луғоти касбӣ дар асар ворид намудани миқдори зиёди зухуроти забонӣ ба назар мерасанд. Ин таркибҳо, вожаҳо, калимаву истилоҳот ба гурӯҳи луғоти касбӣ хос буда, ба ғайр аз нутқи варзишгарон истифодаи онҳо дар нутқи одамоне, ки ба варзиш шуғл надоранд низ ба назар мерасанд. Бидуни калимаву истилоҳоти ифодакунандаи соҳаҳои гуногуни варзиш, жаргонҳо, инчунин, воҳидҳои фразеологӣ ва ибораҳои маҷозии ифодакунандаи мафҳумҳои варзишгарон, маконҳои варзишӣ, раванди бозихҳои варзишӣ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Ҳангоми таснифот мо усулҳои гуногунро мавриди истифода қарор додем. Таснифи луғоти маҳсус дар асари нависандаи машҳури англисзабон Брайн Гленвел «Иштирокчии олимпиада» дар асоси мабдаи сохтори маъноӣ ба сомон расонида шуда, таркиби он дорои мавзӯи муайяни маъноӣ аст.

Дар таҷриба ба таснифоти анҷомдодаи забоншиноси варзидаи рус Н. А. Адаменко воҳидҳои луғавиро аз рӯйи сохтор дар асари мазкур ба таври зер тақсимбандӣ намудан мумкин аст:

1. Оди ё якрешагӣ, калимаҳое, ки аз як реша ташкил ёфтаанд:
  - athlete – варзишгар;
  - sprinter – спринтер, пойгачӣ ба масофаи кӯтоҳ;
  - runner – шахси медавидагӣ;

- miler – даванда ба масофаи 1 мил;
- marathon – марафончӣ;
- final – финал, дави финалӣ;
- technique – техника;
- discs – гурз;
- squat – хамида нишастан;
- press – пахш кардан;
- training – тамрин;
- track – пайраҳаи дав;
- distance – масофа.

2. Мафҳумҳои мураккаб, ки аз ду калима ташкил ёфта, якҷоя ё ин ки тавассути дефис навишта мешаванд:

- hamstring – мушаки зону;
- stopwatch – сонияченкунак;
- barbell – вазна;
- semi-final – нимфинал;
- middle-distance – дав дар масофаи миёна;
- football – футбол;
- clean-and-jerk – тела додани вазн тавассути қафаси сина;
- quarter-miler – пойгачии даванда ба масофаи чоряк мил;
- grandstand – минбар;
- dressing-room – хучраи либосбарорӣ;
- cardio-respiratory – респиратори кардиологӣ.

3. Мафҳумҳои ибораҳое, ки тавассути якҷанд калима сохта шудаанд:

- distance runner – даванда, пойгачии медавидагӣ ба масофаи дароз;
- middle distance runner – пойгачии медавидагӣ ба масофаи миёна;
- high jumper – ҷаҳидан ба баландӣ;
- pole vault – бо хода ҷаҳидан;
- track suit – либоси варзишӣ;
- world record – рекорди ҷаҳонӣ;

- training schedule – чадвали машқҳо;
- training run – дави тамринӣ;
- discus thrower – гурзпарто;
- slow track – пайраҳа барои оҳиста давидан;
- physical education – варзиш;
- cross-country run – дав ба мавқеъҳои гуногун;
- weight lifting – варзиши вазнин [5, с.75].

Миёни калимаву истилоҳот ва мафҳумҳое, ки дар асар омадааст мафҳумҳои махсуси ғайризабониро низ дохил кардан мумкин аст, ки ба онҳо аломатҳо, рамзҳои графикӣ ва рақамҳо муттааллиқанд.

Қисмати зиёди мафҳумҳои варзиширо дар асари Брайн Гленвел «Иштирокчии олимпиада» исмҳо ташкил медиҳанд, ки аксар исмҳои чинс мебошанд.

1. *«I did two more laps and then I packed it in» [172, с.12].*

(Ман ду даврро давидам ва имрӯз ба давидан хотима додам).

2. *«Alan, that`s the sprinter, the bronze medal one» [172, с.25].*

(Ин ҳамон Алане мебошад, ки дорандаи медали биринҷӣ аст).

3. *«I was in my blue track suit, very proud of it, just got it, with the club crest on the pocket» [172, с.9].*

(Ман либоси варзишии кабудеро ба бар доштам, ки тамғаи клуб дар ҷайбаш ҷойгир буд).

4. *«One or two of the girls were all right, too, and there was a big one, Jane Cobham, a discus thrower, that gave me a smile» [172, с.56].*

(Аксарияти духтарон хеле оӣ буданд ва ҳатто гурзпарто Ҷен Кобами ба ман бо ханда нигарист).

5. *«I was so anxious to go that I made this false start, heard the pistol go bang-bang and relized it was for me» [172, с.72].*

(Ман бисёр мехостам, ки тезтар давида расам, аз ин сабаб ман беҳудона давидам ва ду бор овози тири туфангчаро шунида, фикр кардам, ки ин барои ман аст).

Мақоми хоссаро дар ин гурӯҳ калимаву истилоҳоти мафҳумҳои оилавидошта ё мафҳумҳои эпонимидошта ташкил медиҳанд, ки бештари онҳо исмҳои хос мебошанд. Дар матнҳо номгузори таркибие ба назар мерасанд, ки тавассути усули нахвӣ ташаккул ёфтаанд ва дар онҳо исми хос бо ҳукуқи ҷузъиёти тобеъ мавриди истифода қарор дода шудааст.

6. «*I do not believe in training to exhaustion, the Zatopek Training. Zatopek was a great champion, but his achievements have been surpassed*» [172, с.16].

(То лаҳзаи хасташавӣ ман машқҳои Затопекро бовар намекардам, вай қаҳрамони бузург буд, вале комёбиҳои ӯ барои дигарон низ дастрас шуд).

Дар катори мафҳумҳои исмӣ Брайн Гленвел дар асари худ мафҳумҳои феълиро низ истифода мебарад:

7. «*Go to the other side of stadium. I'll meet you there, I will time you*» [172, с. 69]. Ба он тарафи майдони варзишӣ рав. Ман бо ту дар он ҷо воҷеҳӯрам ва вақтро ҳисоб мекунам).

To time – вақтро тавассути сониясанҷ чен кардан.

Сифатҳо дар мафҳумҳо, асосан, дар таркиби ибораҳо истифода мешаванд.

8. «*Your physical condition has manifestly deteriorated*» [172, с.41].

(Ҳолати ҷисмонии ту, аниқ ки бад шудааст).

9. «*I'd always hated cross-country, always tried to get out of it when a club was doing a cross-country run*» [172, с.13].

(Ман давиданро дар мавзеҳои ноҳамвор дӯст намедоштам, вақте ки дар клуби мо давидан оғоз мешуд, ман ин хел ҷойҳоро сарфи назар мекардам).

Муаллиф мафҳуми варзиши сабуки cross-country-run-ро бо cross country иваз намудааст. Дар як вақт касбият нишон дода, фазои мувофиқро муҳайё намудааст. Дар ин ҳолат барои хонанда фаҳмо мешавад, ки ин муколамаи дохилии қаҳрамон аст, ки чунин давро бад мебинанд. Аз ин хотир, шакли мухтасари мафҳумро истифода намудааст.

Партофтани якчанд ҷузъ дар таркиби мафҳумҳо бо иваз кардани ҷузъиёт бо таҳвили меъёрҳои грамматикӣ воҷеҳӯранд.

10. «*Jack Brogan, a lanky bloke with blonde hair, suddenly spurted out ahead of the rest of us... I thought I'd better catch him, and I put a spurt on though it wasn't easy*» [172, с.22].

Чек Брoгани калончуссаи зардина аз мо дур шуд ва хоҳ нохоҳ ман қарор додам, ки аз паси вай равам, гарчанде осон набуд.

Мавриди зикр аст, ки миёни луғоти соҳавӣ ва маъмулӣ алоқаи зич ба назар мерасанд. Онҳо якдигарро пурра мекунад. Гузариши вожа аз забони умумӣ-бадеӣ ба дараҷаи мафҳум истилоҳшавӣ номида мешавад. Дар асари бадеӣ иҷрои талаботи мафҳуми моносемантикиро кофӣ аст. Ин, албатта, пеш аз ҳама, ба махсусияти нақли бадеӣ ва талабот ба синонимҳо дар услуби нақлӣ алоқаманд аст. Ба муаллиф донишҷӯи синонимҳо зарураст, ки такрори дубораи воҳидҳои лексикӣ сарфи назар намуда, нақро ҷолиб намояд. Дар дохили луғоти варзиши асари Брайн Гленвел калимаҳои соҳавӣ, касбӣ ё жаргонҳои мақоми хоса доранд. Ин калимаву истилоҳот ва мафҳумҳо бо ҳамдигар алоқамандии зич доранд. Агар ба мабдаи ташаккули онҳо таваҷҷуҳ намоем, як қисми калимаву мафҳумҳо ба соҳаи варзиши касбӣ ва қисми дигарашонро ба жаргонҳои мафҳумҳои касбидошта алоқаманд донишҷӯи роиҷ аст.

11. «*And this was killing, the worst I'd ever known, no chance to slow down or take a breather because he was there*» [172, с.13].

(Ман дар ҳаёт бо чунин азобу машаққат ҳеҷ гоҳ рӯ ба рӯ нашуда будам, акнун имкони наст кардани суръат дида намешавад, чунки ӯ дар наздики қарор дорад).

Ба таври анъанавӣ таснифи семантикӣ мафҳумҳо ба соҳаҳои дониш тақсим мекунад. Дар асари мазкур вожаҳои махсусро мумкин аст ба мафҳумҳои умумиварзишӣ, яъне алоқаманд ба якҷанд намуди варзиш рабт дод:

- team – даста;
- train – машқ додан;
- spikes – сарнайза;
- coach, trainer, instructor – устод, мураббӣ;
- sportsman – варзишгар;

- run – давидан;
- exercise – машқҳои ҷисмонӣ;
- arm action – кор бо даст;
- technique – техника, усул;
- isometrics – машқҳои изометрӣ ва статиқӣ;
- isotonics – машқҳои изотоникӣ, яъне сабук.

Варзиши сабук яке аз намудҳои варзиши оммавӣ буда, дар забони бадеӣ мафҳумҳои зиёди марбут ба он вомехӯранд. Чунончи, дар асари Брайн Гленвел чунин мафҳумҳои ба варзиши сабук рабт дошта, ба таври васеъ истифода шудаанд:

- runner – даванда;
- walker – зуддав;
- high jump – чаҳидан ба баландӣ;
- throw the hammer – ҳаво додани гурз;
- discus throwing – гурзандозӣ;
- shot-putter – гурзандоз;
- propel – тела додан;
- stride – қадам;
- lap – доира;
- to break the tape – лентаро буридан;
- false start – шуруи қалбакӣ.

Дар машқҳои варзиши сабук аксар вақт ҷузъиёти варзиши вазнин вомехӯранд, ки дар асари худ Гленвел мафҳумҳои варзиши вазнинро низ истифода намудааст:

- to lift weights – вазнро бардоштан;
- weight training – машқҳои неруӣ.

Варзиш бевосита ба дигар соҳаҳо алоқаманд аст. Он ҳамзамон бо соҳаҳои тиб, анатомия, физиология ва биохимия алоқамандии ногузастанӣ дорад. Зеро он зарбаҳое, ки варзишгарон ҳангоми бозиҳо ба худ мегиранд, таъсири манфӣ ба организми онҳо гузошта метавонанд. Бинобар ин, ҳар як варзишгар бояд

дорувории заруриро донад. Ҳамаи ин дониши зарурӣ барои ҳаёти варзишгар мебошанд. Ҳамин аст, ки дар асари Гленвел як гурӯҳи мафҳумҳои тиббии ба варзиш алоқаманд мавриди истифода қарор дода шудаанд:

- poison – захр додан;
- physiology – физиология;
- physical condition – ҳолати ҷисмонӣ;
- calf muscle – мушаки соқи по;
- pull a muscle- мушақро кашидан;
- pain barrier – ба дарду захм нигоҳ накарда мубориза бурдан;
- exhaustion – хастагӣ;
- massage – маҳс, молиш;
- cardio-respiratory – кардио респираторӣ.

Дар асари Брайн Гленвел «Иштирокчиҳои олимпиада» луғати махсус мақоми муайян дорад. Луғоти соҳавӣ ва луғоти касбӣ ба ҳамон мабдаъҳое тобеъ мебошанд, ки дар матнҳои илмӣ ба назар мерасанд. Дар матни бадеӣ бошад, вазифаи онҳо тамоман дигар аст, яъне тасвири фазои ҳақиқӣ, тавассути нақл кардан, мебошад. Бо навиштани матни махсус нависандаи англисзабон Гленвел тавонистааст, тарзи ҳаёти варзишгарон, масъалаҳои ҳалталаби варзишро инъикос намояд.

Дар вақти тарҷумаи луғоти варзишӣ дар асари Брайн Гленвел мақоми махсусро матн муайян менамояд, ки тавассути он мазмуни вожаҳо муайян кардан имконпазир аст. Нақши матн бо якчанд омил муайян карда мешавад. Якум, ин бисёрмаъногии мафҳум ва набудани он бо тарҷума дар луғат мебошад. Ба таври анъанавӣ усули тарҷумаи мафҳум ин тарҷума бо кумаки муродифи лексикӣ мебошад. Мафҳумҳои варзишиё, ки дар забони тоҷикӣ муродиф доранд, дар асари Гленвел воমেҳӯранд. Дар вақти тарҷумаи чунин мафҳумҳо луғатҳои махсус истифода мешаванд. Дар қори мазкур таҳлили муқоисавии матни асл гузаронида шуд ва кӯшиш бар он равона гардид, ки дар вақти тарҷума усулҳои мавҷуда истифода шаванд.

1. Тарҷумаи тасвирӣ. Ин навъи тарҷума бо шарҳи васеи мафҳум дар забони тарҷумашаванда истифода мешавад. Мисол: «I'd always hated cross-country, always tried to get out of it when a club was doing a cross-country run» [172, с. 13]. (Дар ин ҷо мафҳуми cross-country run дар забони тоҷикӣ ҳамчун дав дар мавзеи васеи ноҳамвор истифода мешавад).

2. Калкакунӣ ё тарҷумаи тахтуллафзӣ. Ин намуди тарҷума хусусияти махсуси мафҳумро дорад. Мисол:

- world record – рекорди ҷаҳонӣ;
- training run – машқи дав;
- slow track – пайраҳаи охистадавӣ.

Варзиш зухуроти ҳаёти ҷамъиятӣ ва фарҳангӣ буда, бо ҳодисаҳо объектҳои ҷуғрофӣ ва номҳо пур аст. Исмҳои хос аз рӯи қоида бо усули овонависӣ ва транслитератсия тарҷума мешаванд.

3. Овонависӣ. Баёни талаффузи вожаи англисӣ ба забони тоҷикӣ. Номи қаҳрамони асосии роман Ike Low бо ин усул ба забони тоҷикӣ Айк Лов ва устоди асосии Sem Die ва яке аз варзишгарон Wolder ба забони тоҷикӣ Валдер тарҷума мешавад.

4. Транслитератсия. Баёни вожаи англисӣ бо ҳарфҳои кириллӣ ба забони тоҷикӣ. Чунончи, устоди қаҳрамони асосӣ Des Tompkins ба забони тоҷикӣ Дес Томпкинс тасвир мешавад.

5. Тарҷума бо кумаки пешояндҳо. Middle-distance runner – даванда ба масофаи миёна, distance-runner-даванда ба масофаи дароз.

Душворӣ дар вақти тарҷума дар вақти сермаъноии мафҳум эҳсос карда мешавад. Мафҳумҳо на танҳо дар соҳаҳои гуногуни касбӣ фарқият доранд, балки дар як соҳаи муайян низ онҳо баъзан чанд маъниро ифода мекунанд. Чунончи, вожаи athletics ба маънои варзиш, ба варзиш машғул шудан ва варзиши сабук меояд. Мисол: «*And that is why athletics are important, why records are important*» [172, с.8]. (*Аз ин рӯ, аҳаммияти варзиши сабук муҳим буда, дар рекордҳо ба назар ғурифта мешавад*).

Чуноне ки мебинем, луѓоти махсус дар адабиёти бадеӣ вазифаи худро доранд, ки аз вазифаи мафҳумҳо дар муҳити касбӣ фарқ мекунад. Онҳо на танҳо объектро тасвир менамоянд, балки аҳамияти услубии асарро низ ифода мекунад.

Хулосаи боби 2

1. Ҳангоми таҳлили мавод ба хулосае омадем, ки дар таърихи инсоният варзиш яке аз арзишҳои муҳими фарҳангӣ маҳсуб ёфта, дорои хусусиятҳои хоси худ мебошад. Аз гузашта то ба имрӯз нури муттаҳидкунандаи варзиш мушоҳида карда мешавад, ки ба тамоми мардумони ҷаҳон тавассути мусобақаҳои варзишӣ интиқол меёбад. Варзиш дар айни замон ба яке аз воситаҳои муоширати байнифарҳангӣ низ табдил ёфтааст.

2. Бо таҳлилҳо исбот намудем, ки имрӯзҳо ба калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ, на танҳо калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои варзишидошта, инчунин калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои амалҳои рӯзноманигорон ва монанди инҳо мансубанд, ки пайгирии онҳо кори хеле мураккаб ва душвор аст. Мушкилӣ инчунин, дар луғатҳо ворид накардани онҳо низ ба ҳисоб меравад.

3. Дар замони муосир дигаргуниҳои зиёде дар раванди инкишофи варзиш рӯй дода истодаанд, ки онҳо ба рушду нумуи пайвастаи забон мусоидат менамоянд. Дар навбати худ бо пайдоиши намудҳои нави варзиш калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои нави варзишӣ ба миён меоянд, ки ин дар навбати худ масъалаи ҳалталабро барои забоншиносон эҷод менамояд. Масъалаи тарҷумаи калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои нав низ яке аз масъалаҳои муҳим маҳсуб ёфта, аз тарҷумонҳо муносибати саҳеҳ ва чиддиро талаб менамояд, зеро дар ҷомеаи муосир варзиш яке аз соҳаҳои васеи фаъолияти одамон ба шумор меравад.

4. Инчунин, ошкор гардид, ки усули мусоҳиба яке аз роҳҳои маъмули ба даст овардани иттилоот буда, дар тарҷума ба таври васеъ истифода мешавад. Мусоҳиба дар худ шакли махсуси муоширатро доро буда, дар асоси суҳбати мусоҳиб ва мусоҳибадиханда ба роҳ монда мешавад. Мақсади мусоҳиба ба даст

овардани иттилоот мебошад. Имрӯз шумораи чорабиниҳои варзишӣ дар кишвар зиёд мешавад. Аксарияти онҳо дар навбати худ чорабиниҳои сатҳи байналмилалӣ буда, тарҷумаи саҳеҳи марбутаро аз тарҷумон тақозо менамояд. Дар ин чорабиниҳо мавқеи забони англисӣ дар мадди аввал меистад.

5. Ҳангоми таҳлили мавод муайян намудем, ки барои омодагӣ ва дар сатҳи оӣ доир кардани чорабиниҳои байналмилалӣ варзишӣ аз ашхосе, ки дар барпо кардани ин чорабиниҳо ширкат меварзанд, донишҷӯи забони англисӣ тақозо карда мешавад.

6. Дар рафти таҳқиқ собит гардид, ки барои босифат ва хуб шудани тарҷума бояд мавзӯи нутқи наттоқон ба эътибор гирифта шавад. Якҷанд омилҳое мавҷуданд, ки тарҷумаи мусоҳибаро мушкил менамоянд, аз қабилӣ хусусияти инфиродӣ нутқи наттоқ, макони номувофиқи муошират, зиёд будани мафҳумҳо, исмҳои хос ва ғайра.

7. Ошкор гардид, ки омилҳое мавҷуданд, ки дар соҳаи варзиш ба осон шудани тарҷума мусоидат менамоянд. Имконияти барқарор кардани алоқа бевосита ва аниқ карда тавонистани лаҳзаҳои нофаҳмо ҳангоми бозиҳои варзишӣ, кӯтоҳбаёнӣ дар мусоҳиба ва ғайра.

8. Инчунин, маълум гардид, ки пеш аз ҳама, ҳангоми тарҷума тарҷумон омодагии хуб гирифта, бояд бо мавзӯи шинос шавад ва иттилооти имконпазирро ҷамъоварӣ намояд. Дар раванди тарҷума бояд хусусияти душвории мусоҳиба ва роҳҳои бартарарф кардани онҳо ба эътибор гирифта шавад. Чунин зергурӯҳи мафҳумҳои варзишидошта метавонанд барои тарҷумонҳо мушкилиҳо эҷод намоянд, аз қабилӣ калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои намуди гуногуни варзиш (истилоҳоти варзиши автомобилӣ, хоккей), калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳое, ки барои ифодаи таҷҳизоти махсуси варзиш истифода мешаванд (helmet, rocket), калимаву истилоҳот ва мафҳумҳое, ки барои ифодаи равандҳои гуногун дар варзиш мавриди истифода қарор мегиранд (acceleration, sling), мафҳумҳое, ки барои ифодаи масофа ё воҳидҳои ченак дар варзиш истифода мешавад, мафҳумҳое, ки дар ифодаи аломат ва

хосиятҳои дар намудҳои гуногуни варзиш ҷойдошта истифода мешаванд (hard, soft, medium).

9. Луғоти соҳаи варзиш хусусиятҳои забониरो дар бар мегирад, ки муайян намудани мавқеи онҳо яке аз вазифаҳои мураккаб барои муҳаққиқони забоншинос маҳсуб меёбад. Бештари ин гурӯҳи калимаву истилоҳот, агар ҳамчун калимаҳои умумиистеъмолӣ як маъниро ифода кунанд, вале ҳамчун истилоҳоти варзишӣ мафҳумҳои тамоман гуногунро ифода намуда, барои тарҷумонҳо каме мушкилиро пеш меоранд. Мафҳумҳои варзишӣ дар соҳаи махсуси фаъолият мавриди истифода қарор доранд, онҳоро ба намуди махсуси истилоҳот нисбат додан мумкин аст.

10. Таҳлил ва омӯзиши мавод нишон дод, ки луғоти соҳаи варзиш хусусиятҳои истилоҳотӣ дошта, дар луғатҳо, фарҳангҳои соҳаи варзиш ҷойгир шудаанд. Ба луғоти варзишии ғайриистилоҳӣ калима ва мафҳумҳои ба касбияти варзишӣ тааллуқдошта, вожаҳои нақши муайяни лексикографӣ надошта, вожаҳои куҳнашуда дохил мешаванд. Ин бахши луғоти варзишӣ хеле васеъ буда, кам омӯхта шудааст.

11. Дар дунёи имрӯза сленги варзишии забони англисӣ тадричан машҳур мегардад. Дар солҳои охир илми забоншиносӣ ба омӯзиши нутқи зинда рӯ овардааст, зеро нутқи шифоҳӣ муайянкунандаи ҳама навъи нутқ мебошад.

Сленг ин як намуди нутқи ҷамъиятӣ буда, аз рӯйи сохтори худ (фонетикӣ, грамматикӣ, семантикӣ ва лексикӣ) аз стандарти забонӣ фарқ мекунад. Стандарти забонӣ ин забон ва нутқи намунавӣ, меъёрӣ буда, меъёри онро ҳамчун дуруст ва умумӣ қабул менамоянд .

Сленги варзишӣ ва умуман сленг дар маҷмӯъ, бахши алоҳидаи забон маҳсуб ёфта, дар худ на танҳо муоширати зиндари инъикос менамояд, балки дорои хусусиятҳои хоси худ мебошад ва ин хусусиятҳои сленгҳои варзишӣ метавонанд барои тарҷумонҳо мушкилиҳоро дар раванди тарҷума ба вучуд оранд.

12. Яке аз хусусияти асосии калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ дар он зоҳир меёбад, ки мафҳумҳои варзишӣ ва касбияти варзишӣ ба якдигар

робитаи зич дошта, ҳамзамон ба воҳидҳои забони адабӣ низ алоқаманд мебошанд. Мувофиқати маъно, ки аҳаммияти асосии мафҳумро ифода мекунад, ба касбияти варзишгар низ хос мебошад. Ба ғайр аз ин рабт доштани мафҳум ба меъёрҳои талаботро муайян кардан душвор аст, зеро фаҳмиши меъёр дар луғоти варзиш тағйирёбанда мебошад. Хусусияти воҳидҳои забони варзиш дар самти истифодаи он зоҳир меёбад, яъне на танҳо дар истифодаи гурӯҳи маҳдуд, балки дар истифодаи оммаи васеъ.

13. Инчунин, бо далелҳои собит намудем, ки дар асри XX варзиш хеле машҳур гардид ва ба бахши муҳимми ҳаёти инсонӣ табдил ёфт. Қисмати зиёди одамон дар тамоми дунё аксар вақт ба варзиш машғуланд ва ё ба он тавачҷух зоҳир менамоянд. Аз ин хотир журналистикаи варзишӣ низ тадричан рушд намуда истодааст. Аксар рӯзномаҳо ва каналҳои телевизионӣ дар сомонаҳои интернетӣ ҷой доранд ва онҳо чанд маротиба аз ҳаҷми радио ва телевизион мавод зиёдтар паҳш мешавад.

14. Лексикаи варзишӣ дар ҳуди таркиби луғавии забон, ки фаъолияти инсонро ифода намуда, дар навбати худ кӯшиши ҷисмонӣ ва иродаи мустаҳкамро тақозо менамояд, фаъолияти касбӣ ва бартарияти ҷисмонии инсонро инъикос менамояд.

Ба мафҳумҳои варзишӣ он мафҳумҳое дохил мешаванд, ки дар намудҳои маҳдуди варзиш бо номгузории махсус мавриди истифода қарор доранд. Дар бештар ҳолат мафҳумҳои варзишӣ хусусияти маҳдудро доро мебошанд, ки тарҷумаи онҳоро душвор мегардонад, зеро чунин мафҳумҳо дар луғатҳо ҳоло ҷой дода нашудаанд.

ХУЛОСА

1. Ҳангоми таҳлили мавод собит намудем, ки калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ дар забони англисӣ мавқеи хосса дошта, аксарияти онҳо сарчамҳои худро аз давраҳои аввали рушди забони англисӣ мегиранд.

2. Омӯзиши пажӯҳиши луғоти соҳаи варзиши забони англисӣ бештар дар таҳқиқоти олимони шуравӣ ва рус А. В. Алексеев, Г. И. Атаманова, Л. С. Бархударов, Н. Н. Бобирова, С. В. Гринев, А. М. Гуреева, А. А. Елистратов, В. Н. Комисаров, А. А. Малуш, Е. В. Птушкина ва муҳаққиқони аврупоӣ, аз ҷумла А. Аурбеч, Е. Берсес, Ч. Китфор, М. Милик ва дигарон, ба назар мерасанд.

Дар илми ватанӣ масъалаҳои назарияи тарҷума дар асарҳои М. Б. Шаҳобова, П. Ҷамолитдинов, Б. Камолитдинов, А. Мамадназаров мавриди таҳқиқ қарор дода шудаанд. Инчунин, оид ба калимаву истилоҳоти номи бозиҳои варзишӣ забоншиносон Ш. Исмоилов, Н. Гадоев, М. Матробиён, Р. Сангинова, Г. Абдуллоева, А. Шафоатов ва дигарон пажӯҳиш анҷом додаанд.

3. Дар соҳаи варзиш дар забони англисӣ бештари мавридҳои истифодаи синонимҳо ба назар мерасанд, ки ин аз ғайри будани таркиби луғавии забони англисӣ дарак дода, қори тарҷумонҳоро хеле осон менамояд.

4. Омӯзиш пажӯҳиш ва тарҷумаи калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишии забони англисӣ қори машаққатталаб буда, аз тарҷумон донишу маҳорати касбиро тақозо менамояд, зеро дигаргунӣ дар соҳаи варзиш, ба миён омадани намудҳои нави варзиш боиси пайдо шудани неологизмҳо, мафҳумҳо ва ибораҳои нав дар забон гашта метавонанд.

5. Ҳангоми таҳлили мавод, инчунин, ошқор гардид, ки аксарияти калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои соҳаи варзиш ба ғайр аз сермаъноиро ба худ касб намудан, дар луғоти умумиистеъмолӣ як мафҳумро ифода менамоянд ва дар соҳаи варзиш мафҳуми тамоман дигарро мефаҳмонанд. Истифодабарии ин гурӯҳи калимаҳо дар намудҳои нави бозиҳои варзишӣ ба назар мерасад.

6. Дар забони англисӣ калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш дар шакли ихтисораҳо ва конверсия ба назар мерасанд. Ихтисораҳои ин нави калимаҳо

бештар ба варзишгарон ва мухлисони англисзабони соҳаи варзиш ошно мебошанд.

7. Рушди соҳаи варзиш ба зиёдшавии беисти калимаву истилоҳот ва мафҳумҳо оварда мерасонанд. Пешрафти соҳаи варзиш дар навбати худ ба зиёдшавии калимаву истилоҳот заминаи мусоид гузошта, тавассути ин таркиби луғавии забон ғанӣ мегардад.

8. Ҳангоми таҳлили мавод собит намудем, ки аксарияти калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш ба гурӯҳи калимаҳои умумистеъмолӣ шомил буда, маънову муҳтавои аксарияти онҳо, ҳатто барои ашхосе, ки ба варзиш ягон муносибат надоранд, фаҳмо мебошанд. Бемисли лексикаи варзишӣ ба он рабт дорад, ки он ба таври васеъ дар воситаҳои ахбори омма, дар мақолаҳо, рӯзномаҳо, маҷаллаҳо ва барномаҳои телвизионӣ истифода бурда мешавад.

9. Дар вожагони соҳаи варзиш калимаву истилоҳоте низ вучуд доранд, ки маънову муҳтавои онҳо, танҳо ба варзишгарон маъмуланд, ба ин гурӯҳ калимаҳои ифодагари намудҳои нави варзишро ворид кардан мумкин аст.

10. Маълум гардид, ки бо инкишофи навъҳои гуногуни варзиш дар забон калимаву истилоҳоти нав пайдо шудаанд. Аксарияти онҳо мазмуни алоҳидаи луғавиро ифода намуда, сохтори хеле мураккаб доранд ва ин мураккабӣ хоси чунин навъи истилоҳот аст.

11. Ҳангоми таҳлили мавод, инчунин муайян гардид, ки аксарияти калимаҳои соҳаи варзиш дар забони англисӣ калимаҳои иқтибосӣ буда, бо омилҳои муайяне аз дигар забонҳо ба забони англисӣ ворид гардида, таҳқиқоти этимологии алоҳидаро тақозо менамоянд.

12. Муҳаққиқоне, ки ба омӯзиш ва пажӯҳиши луғоти забони англисӣ машғуланд, таваччуҳи хосаро ба мафҳумҳои варзишӣ равона менамоянд. Ба андешаи онҳо, маҳз, калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ барои омӯзиши муқоисавии забонҳо шароити созгорро фароҳам меоваранд.

13. Тафовути асосии калимаву истилоҳоти мафҳумҳои варзишдошта дар он зоҳир мегардад, ки назар ба дигар мафҳумҳо луғоти соҳаи варзиш дар барномаҳои иттилоотии васоити ахбори омма бештар мавриди истифода қарор

мегиранд. Рушди фарҳанги варзиш ба инкишофи беканори мафҳумҳо оварда, дар навбати худ ба тавлидшавии мафҳумҳои нав боис мегардад.

14. Бо инкишофи соҳаи варзиш дарки мафҳумҳои варзишӣ хеле душвор гардида истодааст, зеро мафҳумҳои нава ба миён омадаанд, ки мазмуни алоҳидаи луғавиро ифода намуда, сохтори хеле мураккаб доранд. Мураккабии сохтори луғоти варзишӣ дар он зоҳир мегардад, ки дар ҳар як намуди варзиш таснифоти махсуси мафҳумҳо ҷой дорад.

15. Дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ тарҷумаи таҳвилӣ роҳи асосии назариявӣ ва амалӣ маҳсуб меёбад. Як қатор таҳвилот ҳангоми тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ҷой доранд, ки ҳар яке аз онҳо дорои хусусиятҳои ба худ хос мебошанд. Дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ, омиле, ки сифати кори ниҳони тарҷумонро баҳо медиҳад, ин ба роҳ мондани тарҷумаи дуруст ва саҳеҳ мебошад.

16. Тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ кори сахл набуда, сифати он ба чанд омил вобаста аст. Бо рушди соҳаи варзиш ва сатҳи байналмилалӣ гирифтани соҳаи варзиш ва ба вучуд омадани соҳаи нави варзиш ҳам барои тарҷумонҳо ва ҳам барои муҳаққиқони забоншинос вазифа ва ҳалли масъалаҳои мубрами марбут ба онро мегузорад. Муҳаққиқон бояд дигаргуниҳо ва навовариҳоро пайгирӣ намуда, ба онҳо баҳои илмӣ диҳанд. Тарҷумонҳоро лозим меояд, ки вобаста ба рушди соҳаи варзиш дар тарҷумаи матнҳо, мафҳумҳо, ибораҳо салоҳияти касбӣ нишон диҳанд. Дониши забонии худро инкишоф дода, оид ба анъана, таърих ва фарҳанги англисзабонон иттилооти бештареро аз худ намоянд. Танҳо бо донишани хуби забони англисӣ ва дониши зарурӣ, маҳорату малакаи касбӣ дар соҳаи тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ муваффақият ба даст овардан имконпазир аст.

17. Ҳангоми таҳлили мавод аён гашт, ки дар ҷаҳони имрӯза сленги варзишии забони англисӣ тадричан маъмул мегардад. Дар солҳои охир илми забоншиносӣ ба омӯзиши нутқи зинда рӯ овардааст, зеро нутқи шифоҳӣ муайянкунандаи ҳаманавъҳои дигари нутқ мебошад. Сленг ин як намуди нутқи ҷамъиятӣ буда, аз рӯи сохтори худ (фонетикӣ, грамматикӣ, семантикӣ ва

лексикӣ) аз стандарти забонӣ фарқ мекунад. Стандарти забонӣ ин забон ва нутқи намунавӣ, меъёрӣ буда, меъёри онро ҳамчун дуруст ва умумӣ қабул менамояд .

18. Сленги варзишӣ, ҳамчунон, сленг дар маҷмӯъ, бахши алоҳидаи забон маҳсуб ёфта, дар худ муоширати зиндаро инъикос менамояд. Сленгҳои варзишӣ бо хусусияти маҷозии худ фарқ мекунанд ва нармгуфториро ифода намуда, бо баёни эҳсосоти аз забони одӣ фарқ доранд.

Нутқ ва навишт бо истифодаи нутқи қадимаи хоричӣ бо чузъиёти фарҳангӣ фарқ мекунанд. Баромади иҷтимоӣ-касбӣ ва истифодаи сленг байни гурӯҳи махсуси иҷтимоӣ асоси мавҷудияти сленг ба ҳисоб меравад. Сленги варзишӣ бо тарзи равшани баён, гуногунӣ ва ғайриодӣ будани худ фарқ мекунад. [М-1]

19. Дар тӯли таърихи инсонӣ варзиш яке аз арзишҳои муҳимми фарҳангӣ маҳсуб меёфт. Имрӯз неруи муттаҳидкунандаи варзиш мушоҳида карда мешавад ва барои баҳамоии мардумони ҷаҳон тавассути мусобикаҳои варзишӣ мусоидат мекунад. Варзиш имрӯз ба яке аз воситаҳои муоширати байнифарҳангӣ табдил ёфтааст.

Имрӯзҳо ба мафҳумҳои варзишӣ мафҳумҳои ифодакунандаи марбут ба фаъолияти рӯноманигорон ва варзишгарон низ ворид мешаванд, ки пайгирии онҳо хеле душвор аст. Яке аз хусусиятҳои хосси мафҳумҳои вобаста ба касб истифодашаванда маҳдудият доштани онҳо буда, дар луғатҳо ҷой нагирифтаанд.

20. Дар замони муосир дигаргуниҳои зиёде дар раванди инкишофи варзиш рӯй дода истодаанд, ки ба рушди пайвастаи забон мусоидат менамоянд. Бо пайдошавии намудҳои нави варзиш мафҳумҳои нави варзишӣ ба миён меоянд, ки ин дар навбати худ масъалаи омӯзиш ва таҳқиқоти ҷиддии онҳоро пеши забоншиносон ба миён мегузорад.

21. Усули мусоҳиба яке аз роҳи маъмули ба даст овардани иттилоот буда, ба таври васеъ истифода мешавад. Мусоҳиба дар худ шакли махсуси муоширатро инъикос менамояд. Мусоҳиба дар асоси суҳбати мусоҳиб ва мусоҳибадиханда сурат гирифта, мақсади он ба даст овардани иттилоот мебошад. Тадричан шумораи чорабиниҳои варзишӣ дар кишвар зиёд мешавад. Аксари онҳо

чорабиниҳои байналмилалӣ буда, тарҷумаи сахҳро тақозо менамояд, дар ин ҳолат, албатта, мавқеи забони англисӣ дар мадди аввал меистад.

Ошкор гардид, ки якчанд омилҳои мавҷуданд, ки тарҷумаи мусоҳибаҳо мушкил менамоянд, аз қабилӣ махсусияти инфиродии нутқи нагӯ, макони номувофиқи муошират (ғавғо, зиёд будани муҳлисон ва ғайра), зиёд будани мафҳумҳо, исмҳои хос ва ғайра. [М-7]

22. Инчунин, омилҳои мавҷуданд, ки ба осон шудани тарҷума мусоидат менамоянд, аз қабилӣ имконияти барқарор кардани алоқаи бевосита ва аниқ карда тавонистани лаҳзаҳои нофаҳмо, кӯтоҳбаёнӣ дар мусоҳиба.

Тарҷумон пеш аз ҳама, ба тарҷума омодагӣ гирифта, бояд бо мавзӯи шинос шавад ва иттилооти имконпазирро ҷамъоварӣ намояд. Инчунин, дар раванди тарҷума бояд хусусияти душвории мусоҳиба ва роҳҳои баргараф кардани онҳо ба эътибор гирифта шавад.

23. Луғоти соҳаи варзиш хусусияти махсуси забониро доро мебошанд, ки муайян кардани мавқеи онҳо яке аз вазифаҳои мураккаб барои муҳаққиқони забоншинос маҳсуб меёбад. Воҳидҳои луғоти мавҷудаи варзишро ба истилоҳоти махсус нисбат додан дуруст мебуд, зеро то ҳол масъалаи якеро ҳамчун калимаҳои умумистеъмоли ва дигареро чун истилоҳоти соҳавӣ ҳисобидан мавриди баҳси забоншиносон қарор дорад.

24. Ҳангоми таҳлили мавод собит намудем, ки гарчанде дар аксарияти ҳолатҳо ҳангоми тарҷума муодилҳои калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш дар забони тоҷикӣ пайдо шаванд ҳам, вале дар бештари ҳолатҳо пайдо намудани муодилҳои калимаҳои англисии соҳаи варзиш дар забони тоҷикӣ барои тарҷумонҳо мушкилиро пеш меорад, ки ин аз гуногун будани тасвири забони ҷаҳони англисзабонон ва тоҷикзабонҳо вобаста аст.

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲО.

Дар илми забоншиносии тоҷик масъалаи хусусияти тарҷумои мафҳумҳои варзишии забони англисӣ то кунун ба таври лозимӣ таҳқиқ нашудааст;

1. Таҳқиқи мавзӯи мазкур саҳме оид ба ҳалли масъалаҳои мубрами тарҷумои истилоҳоти варзишии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ буда метавонад;

2. Натиҷаҳои таҳқиқи мазкурро ҳангоми таҳияи барномаҳо, дастурҳои илмиву таълимии фанҳои тарҷумашиносӣ, луғатнигорӣ ва типологияи муқосавӣ, фишурдаи маърузаҳо, мақолаҳо, истифода бурдан мумкин аст;

3. Маводи диссертатсия дар мураттабнамоии фарҳангномаҳои соҳавӣ, махсусан соҳаи варзиши забони англисӣ, метавонанд истифода шаванд;

4. Маводи диссертатсия дар навиштани луғатҳои тарҷумавии соҳавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ кумак расонида метавонад;

5. Маводи диссертатсия, инчунин метавонад, барои мутахассисони соҳаи тарҷумонӣ ҳамчун заминаи илмӣ хизмат намуда, дар ҳалли як қатор масъалаҳои тарҷумои истилоҳоти соҳавӣ, махсусан соҳаи варзиш, ба кор равад;

6. Ғайр аз ин натиҷаҳои таҳқиқот метавонад барои навишти диссертатсияву асарҳои илмӣ марбут ба истилоҳоти соҳавӣ, махсусан истилоҳоти соҳаи варзиш, барои унвонҷӯёну аспирантон чун сарчашмаи илмӣ хизмат намояд;

7. Таҳқиқоти мазкур маълум намуд, ки калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ дар забонҳои англисӣ дорои хусусиятҳои хосси худ буда, дар ҳар ду забон мавқеи махсус дошта, барои бавучуд овардани муносибату муоширатҳои касбиву соҳавӣ нақши муҳим доранд.

РҶҶҶҶҶ АДАБИЁТ

1. Адабиёти илмӣ

1. Абдуллоева, Г. З. Таҳқиқи этнолингвистии вожагони соҳаи ҳунармандӣ ва маишӣ дар лаҳҷаҳои водии Ҳисор. Монография [Матн] / Г.З. Абдуллоева. – Душанбе: «ЭР-граф», 2023. – 396 с
2. Абдуллоева, Г. З. Ҷанбаҳои этнолингвистии истилоҳоти ифодакунандаи номи бозихо дар лаҳҷаҳои водии Ҳисор [Матн] / Г. З. Абдуллоева // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2021. – № 6. – С. 100-107.
3. Авакова, А. С. Наименование спортсменов в русском языке: дис. канд. филол. наук [Текст] : / А. С. Авакова. – Москва, 1971. – С. 15–29.
4. Авакова, Л. А. Структурно-скмантический и функциональный анализ терминосистемы «Шахматы» : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 /Лина Аркадьевна Авакова; Адыгейский государственный университет. – Майкоп, 2006. – 200 с.
5. Адаменко, Н. А. Опыт сопоставительного изучения терминологической системы в английском и русском языках (на материале спортивной терминологии) /Н. А. Адаменко, П. А. Адаменко//Системное описание лексики германских языков: межвуз. сборник. - Ленинград: Ленингр. Гос. Ун-та. - 1979. - вып. 3. - С. 73-79.
6. Алексеев, А. В. Перевод аббревиатур и акронимов в официальных текстах олимпийской тематики/А.В. Алексеев, Н.А. Каширина//Современные наукоёмкие технологии. - 2013. - №7-1. – 137 с.
7. Андреев, Н. Д., Замбрижицкий В. А. Именное словообразование в спортивной терминологии //Развитие современного русского языка. – М.: Изд- во Академии наук СССР, 1963. – 135 с.
8. Андреев, М. С., Таджики долины Хуф (Верховы Амударьи) , 1953 – 251 с.
9. Ареф, М. Д. Синонимия в научном дискурсе и проблема выбора термина (на примере русской лингвистической терминологии) / М. Д. Ареф, О.Н.

- Чарыкова //Текст – дискурс – картина мира: межвуз.сб. науч.тр.Воронеж, 2006. – 193 с.
10. Арнольд, И. В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов. - 4-е изд., испр. и доп. - М.: Наука, 2002. – 384 с.
  11. Ахметшина, Л. В. Англицизмы в спортивной терминологии французского языка / Л.В. Ахметшина // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2016. – №6 (60): В 3-х ч. Ч. 2. – 174 с.
  12. Атаманова, Г. И. Особенности перевода спортивных многозначных терминов // Современные проблемы филологии и методики преподавания языков: вопросы теории и практики. Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 50-летию факультета иностранных языков ЕИ К(П)ФУ: Сборник научных трудов. – Казань: Елабужский институт Казанского федерального университета, 2015. – 198 с.
  13. Бархударов, Л. С. Язык и перевод [Текст]: (Вопросы общей и частной теории перевода) – М.: «Междунар. отношения», 1975. – 196 с.
  14. Бархударов, Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории переводов. [Текст] / Л. С. Бархударов – М.: «Международные отношения», 1975. – 239 с.
  15. Береговская, Э. М. Молодежный сленг: формирование и функционирование // Вопросы языкознания.- 1996.- № 3.- С. 16-26.
  16. Бобырева, Н. Н. Общее и различное в терминологии художественной гимнастики русского и английского языков : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Наталья Николаевна Бобырева ; Татарский государственный гуманитарно-педагогический университет. – Казань, 2010. – 198 с.
  17. Бобырева, Н. Н. Терминология художественной гимнастики: структурно-семантическое сопоставление в русском и английском языках. - Казань: Казан. Ун-т, 2013. - 208 с.
  18. Бобырева, Н. Н. Терминология художественной гимнастики: структурно-семантическое сопоставление в русском и английском языках / Н. Н. Бобырева. – Казань: Казан. ун-т, 2013, – 208 с.

19. Богословская, В. Р. Активные процессы в спортивной терминологии современного русского языка // Филология, Литературоведение, Лингвистика. – СПб, 2017. – 93 с.
20. Бояркина, В.Д. Основы спортивной терминологии, М. Дрофа, 2007. – 105с.
21. Бреус, Е. В. – Основы теории и практики перевода с английского языка на русский – М., 2001 – 63 с.
22. Бреус, Е. В. – Основы теории и практики перевода с английского языка на русский – М., 2001 С.19
23. Вербицкая, М. В., Муратова, И. А. Критерии оценки профессионального уровня переводчика // Мир перевода [Текст] / М. В. Вербицкая. – 2006. – №2 (16). – с. 26-30.
24. Виноградов, В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. - 224 с.
25. Винокур, Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г.О. Винокур // Труды МИФЛИ. – 1939. – Т. 5. – 144 с.
26. Гадоев, Н. Лексикаи лахчаи Тагнов [Матн] / Н. Гадоев. – Душнбе: Ирфон, 2012. – 208 с.
27. Галкин, А. А. Winter Olympic sports: Пособие по спортивному переводу (английский язык) / Под ред. В.В. Сдобникова. – Нижний Новгород: Нижегородский государственный лингвистический университет имени Н.А. Добролюбова, 2016. – 117с.
28. Гаран, Е. П. Жанрово-специфические характеристики спортивного дискурса: социо-прагматический подход. / Е.П. Гаран // Наука без границ. – 2018. – № 6 (23). – с. 96-100.
29. Голованова, Е. И. Введение в когнитивное терминоведение: учебное пособие / Е.И. Голованова. – М.: Флинта, Наука, 2014. – 224 с.
30. Головин, Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах: учеб. пособие [Текст] / Б. Н. Головин. – М. : Высшая школа, 1987. – 105 с.

31. Головин, Б. Н. Основы культуры речи: Учебник для вузов по спец. «Рус. яз. и лит.». – 2-е изд., испр. – М.: Высш. шк., 1988. – 320 с.
32. Гордлевский, В. А. Игры анатолийских турок [Текст] / В.А. Гордлевский // Известия о-ва обследо-вания изучение Азербайджана. Вып. 5. – Баку, 1927. – 122 с.
33. Гринев-Гриневиц, С. В. Введение в терминографию [Текст]: Учебное пособие / С.В. Гринев-Гриневиц. Изд. 3-е, доп. – М.: ЛИБРОКОМ, 2009. – 224 с.
34. Гринев-Гриневиц, С. В. Терминоведение: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2008. – 304 с.
35. Гуреева, А. М. Разновидности специальных обозначений в современной спортивной терминологии / А.М. Гуреева // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – Вып. 24. – С. 71-73.
36. Гуреева, Е. И. Спортивная терминология в лингвокогнитивном аспекте: дис... канд. филол. наук: 10.02.19. - Челябинск, 2007. - 175 с.
37. Гуськова, Ю. В. Анализ системы ценностей во франко-канадском спортивном дискурсе / Ю. В. Гуськова // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: Социология. Политология. – 2009. – № 9, 1 (весна). – С. 62-67.
38. Гынин, В. И. Некоторые характерные особенности заимствований в спортивной терминологии // Научная речь. М., 1988. С.88-98.
39. Гафуров, Б. Тоҷикон (Таърихи қадимтарин, қадим ва асри миёна). Китоби 1. / Б. Гафуров – Душанбе: Нашриёти муосир, 2020. – 701 с.
40. Даниленко, В. П. Общая лингвистика.- Иркутск, 1998. – 87 с.
41. Двойнина А.В. Заимствование как способ пополнения спортивной лексики // Вестник Башкирского университета. 2011. – 143 с.
42. Елистратов, А. А. К проблеме стилистической стратификации спортивной лексики / А. А. Елистратов // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота. – 2010. – № 1(5– 160 с.

43. Ермолович, Д. И. Основы профессионального перевода: Учебное пособие. - М.: Издательство Российской академии образования, 1996. 210 с.
44. Ермолович, Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур. - М.: Р.Валент, 2001. - 200 с.
45. Зайцева С. И., Мещеряков А. В., Домничев А. В. Об истории спорта: учебно-методическое пособие. - Ярославль: ЯрГУ, 2016. - 89 с.
46. Захарова, Н. А. Спортивные термины как проблема перевода // Science Time. – Казань: ИП Кузьми С. В., 2019. С. 6–10.
47. Зверев, А. М. Свет и тени арены / А.М. Зверев // Предисловие к роману Б. Глэнвилла. Олимпиец. – М.: Физкультура и спорт, 1989– 66 с.
48. Зелинская, Н. И. Словообразование в спортивной терминологии (на материале легкоатлетической терминологии) // Очерки по русскому языку и стилистике. Кишинев: Штиинца, 1974. - С. 79-87.
49. Зелинская, Н. И. К истории имен существительных с суффиксом – ист в русском языке. М, 1967. 24с.
50. Зильберт, Б. А. К вопросу о составе специальной лексики физической культуры и спорта и ее месте в лексической системе современного русского языка // Язык и общество. Социолингвистические проблемы лексикологии: межвуз. науч. сб. - Саратов: Изд-во Сарат. Ун-та, 1982. - Вып.6– 93 с.
51. Ильин, Ю. В. Опыт социально-лингвистической характеристики спортивной лексики // Морфологические и семантические проблемы слова как номинативной единицы. - Горький, 1988. - С. 80-87.
52. Исмоилов, Ш. Лексикаи лахчаи водии Рашт [Матн] / Ш. Исмоилов. – Душанбе: Ирфон, 2018. – 332 с.
53. Кабиров Л.А. Вижагиҳои тарҷумаи сленгиҳои ҷавонони муосири англисзабон. Душанбе: “Эр-граф”, 2024. – 136 саҳ.
54. Касимов, О. Х. Лексика “Шахнаме” Абулькасима Фирдоуси: автореф. дисс... док. филол. наук [Текст] / О.Х. Касимов. – Душанбе, 2011. –54 с

55. Касимов, О. Х. Суффиксальное словообразование имён существительных в «Шахнаме» Абулкасима Фирдоуси”: автореф. дисс... кан. филол. наук [Текст] / О. Х. Касимов. – Душанбе, 1988. –24 с.
56. Квитко, И. С. Термин в научном документе. Львов: Вища школа, 1976. – 125 с.
57. Климзо, В. Н. Ремесло технического переводчика. Об английском языке, переводе и переводчиках научно-технической литературы[Текст] / В. Н. Климзо.– М.: Р.Валет, 2006. — 508 с.
58. Ковалева, К. И. Оригинал и перевод: два лица одного текста. – М.: Всероссийский центр переводов научно-технической литературы и документации, 2001. – 160 с.
59. Коваленко, А. Я. Общий курс научно-технического перевода: пособие по переводу с англ. языка на рус. / А.Я. Коваленко. – Киев: «Фирма «ИНКОС», 2003. – 320 с.
60. Кожевникова, И. Г. Русская спортивная лексика (Структурно-семантическое описание): автореф. к.ф.н. – Воронеж, 2004. – 40 с.
61. Костомаров, В.Г. “Языковой вкус эпохи” М. 1999– 238 с.
62. Комиссаров, В. Н. – Слово о переводе – М., Международные отношения, 1973 С. 76.
63. Комиссаров, В. Н. Лингвистика перевода / В.Н. Комиссаров. - Москва: Либроком, 2013. - 157 с.
64. Комиссаров, В. Н. Современное переводоведение. Москва, 2001.424 с.
65. Крысин, Л.П. Языковое заимствование, М., 1993– 258 с.
66. Комиссаров, В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высшая школа, 1999. 153 с.
67. Комиссаров, В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.
68. Краткая философская энциклопедия – М., Издательская группа «Прогресс», 1994. – 153 с.

69. Крысин, Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке. [Текст] /Л. П. Лысин. – М.: Наука, 1990. – 208 с.
70. Крысин, Л. П. Русское слово, свое и чужое: исследования по современному русскому языку и лингвистике. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 888 с.
71. Кубрякова, Е. С. Сознание человека и его связь с языком и языковой картиной мира / Е. С. Кубрякова // Филология и культура. Материалы IV международной научной конференции. Отв. ред. Н.Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во ТГУ, 2003. – С. 32-36.
72. Кудрин, С. А. Базовые метафоры спортивного дискурса как тестопорождающие модели языках : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Сергей Андреевич Кудрин ; Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова. – М., 2011. – 212 с.
73. Кузнецова, П. В., Акимова О. В. Заимствованная лексика в спортивном дискурсе // Terra Linguae. – Казань: ООО «Издательство ТАИ», 2017. – С. 56–59.
74. Кузьмин, М. О. Место спортивной терминологии в русском языке // Успехи современной науки и образования. – ИП Ключев С. В., 2017. – С. 115–117.
75. Лазарев, В. А., Чигвинцева, А. И. Особенности перевода официально-деловой документации / В.А. Лазарев, А.И. Чигвинцева // Приволжский научный вестник. Филологические науки. – 2016. – № 5 (57). – с. 114-116
76. Лейчик, В. М. Предмет, методы и структура терминоведения: автореф. дис. д-ра филол. наук / В.М. Лейчик. – М., 1989. - С.7.
77. Лихачев, Д. Черты первобытного примитивизма воровской речи. Язык и мышление. – М.- Л., 1935– 244 с.
78. Лейчик, В. М. Терминоведение: Предмет, методы, структура. – 4-е изд. – М.: Либроком, 2009. – 256 с.
79. Литовченко, В. И. Классификация и систематизация терминов // Вестник Сибирского государственного аэрокосмического университета им. Академика М.Ф. Решетнева. - 2006. - №3. - С. 156-158.

80. Лотте, Д. С. Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики [Текст] / Д.С. Лотте. – М.: Изд-во Академии Наук СССР, 1961. – 157 с.
81. Лукошус, О.Г. Особенности семантической структуры многозначного слова (на примере английского синонимичного ряда true, loyal, faithful) // Вестник Московского государственного областного университета. – Сер.: Лингвистика. – 2014. – № 1. – С. 53-61.
82. Малински, Т. Возникновение новых единиц / Т. Малински // Русистика. – Берлин, 1992. – № 2. – 136 с.
83. Малущ, А. А. К вопросу о терминологическом статусе спортивной лексики // К вопросу о терминологическом статусе спортивной терминологии. – Курск, 2012. – С. -9
84. Матробиён, С. Қ. Маҷмуаи таълимӣ методӣ аз фанни «Этнолингвистика»- (Забоншиносии қавмӣ) [Матн] / Матробиён С.Қ. – Душанбе, 2011. – 51 с.
85. Матробов, С. К. Традиционные игры ваханцев (этнолингвистический очерк) [Текст] / С. К. Матробов. – Душанбе – Санкт-Петербург, 2012. – 210 с.
86. Мачидов, Ҳ. Забони адабии муосири тоҷик (Луғатшиносӣ)/ Ҳ. Мачидов. .- Душанбе: Ирфон, 2007. – 241 с.
87. Машуш, Али Аднан. Языковые новации и речевые изменения в русской спортивной лингвокультуре XXI века : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Али Аднан Машуш. – Курск, 2013. – 22 с.
88. Медведева, Е.Р. Терминологическая номинация в спортивном дискурсе (на материале немецкого, английского и русского языков) // Вестник ВолГУ. Серия 9: Исследования молодых ученых. -2013. - №11. - С. 181-185.
89. Мезенина, В. Е. Лексико-стилистические особенности спортивной лексики английского языка / В. Е. Мезенина // Слово, высказывание, текст. – Нижний Новгород, 2015. – С. 84-88.
90. Методы лингвистических исследований. Курск, 2012. – С. -9
91. Миньяр-Белоручев, Р. К. Как стать переводчиком. – М.: Готика, 1999. –176 с.

92. Миньяр-Белоручев, Р. К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. – 208 с.
93. Мирзоев, З. Спортивные термины в таджикском и английском языках : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Зайналобуди Мирзоев ; Российско-таджикский (славянский) университет. – Душанбе, 2005. – 170 л.
94. Мирошниченко, Л. Н. Знания, репрезентируемые термином / Л.Н. Мирошниченко // Когнитивные исследования языка. – 2015. Вып. XXII: Язык и сознание в междисциплинарной парадигме исследований: материалы Международного конгресса по когнитивной лингвистике. 30 сентября – 2 октября 2015 г. – С. 116-118.
95. Михалев, В. И. Современные аспекты тренировки в биатлоне и лыжных гонках (по материалам зарубежной печати): науч.-метод. рекомендации / В. И. Михалев, В.А. Аикин, Н.С. Загурский; Сибирский гос. ун-т физ. культуры. – Омск, 2011. – 80 с.
96. Молдытаев, Е. А. К проблематике спортивной терминологии / Е.А. Молдатыев // Актуальные проблемы лексикологии: тезисы докладов лингвистической конференции. – Новосибирск: Новосибирский государственный университет, 1969 – Вып. II. Ч. II. – 201 с.
97. Мухабатов, А. Спортивная терминология современного персидского языка: автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.22 / Абдулфазл Мухабатов. – Душанбе, 2007. – 22 с.
98. Мухторов З. М. Лингвистический анализ текста: учебное пособие / З.М. Мухторов.– Душанбе: РТСУ, 2015. – 140 с.
99. Мухторов, З.М. Матн банди синтаксисӣ ва дискурс / З. Мухторов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2010. – №7(63). – С. 11–15.
100. Нелюбин, Л. Л. Введение в технику перевода (когнитивный теоретико-прагматический аспект): учебник. – М., 2007. – 201 с.
101. Немченко, В. Н. Введение в языкознание. – М.: 2008. – 703 с.
102. Немька, А. А. Термины в языке художественной литературы: теоретический, функциональный и лингводидактический аспекты / А.А.

- Немыка, А. Н. Пешков // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2015. – Том 7, № 5 часть 2. – С. 250-253.
103. Общий терминологический глоссарий XXII Олимпийских зимних игр и XI Паралимпийских зимних игр 2014 года в Сочи (Англо-русский). – М.: Библиотека «Сочи 2014» Оргкомитет XXII Олимпийских зимних игр и XI Паралимпийских зимних игр 2014 года в городе Сочи, 2012. – 1050 с.
104. Орлова, Н. М. Функционирование морской лексики в тексте художественной литературы (XIX-XX вв.): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Надежда Михайловна Орлова. – Москва, 1984. – 207 с.
105. О.Х. Косимов Лексика “Шахнаме” Абулькаси́ма Фирдоуси, 2011 – 54 с.
106. Официальное пособие для подготовки переводчиков [Текст]: учебное пособие / под ред. А. В. Моисеева, П. Г. Караханова, И. М. Заславской, Е. А. Сгибневой. – М.: Оргкомитет «Сочи 2014», 2012. – 191 с.: ил. – Библиотека «Сочи 2014». – Библиогр.: с. 190-191.
107. Панаева, Е. В. Функции специальной лексики в художественном тексте (на материале произведений М.А. Булгакова) автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Елена Валерьевна Панаева. – Москва, 2005. – 24 с.
108. Петрова, Е.Б. Структурно-семантические особенности английских сноубордических терминов / Е. Б. Петрова, И. А. Лисицина // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2016. – Вып. 10 (175). – С. 18-23.
109. Попов, Р. В (а). Русская спортивная терминология (на материале баскетбольной терминосистемы) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Роман Васильевич Попов; Поморский государственный университет им. М.В. Ломоносова. Северодвинский филиал. – Северодвинск, 2003. – 264 с.
110. Попов, Р. В. Русская спортивная терминология (на материале баскетбольной терминосистемы): автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.01/Попов Роман Васильевич. - Северодвинск, 2003. - 24 с.
111. Пещерёва М. Е. Бозичаҳо ва бозихои бачагонаи тоҷикону узбекони Яғнобу Зарафшон, Рушону Язғулом ва Қаротегин – Душанбе: 1957 . – 128 с.

112. Попова З. Д. Семантико-когнитивный анализ языка: монография. / З.Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж, 2007. – С.250.
113. Портнов Ю. М. Баскетбол: учебник для вузов физической культуры. - М.: Астра семь, 1997. - 479 с.
114. Пронина, Р. Ф. Перевод английской научно-технической литературы: учебное пособие / Р. Ф. Пронина. – М.: Высшая школа, 1986. – 175 с.
115. Птушкина, Е. В. Спортивная терминология в коммуникативном аспекте (лексика фигурного катания) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Елена Владимировна Птушкина. – Ростов-на-Дону, 1997. – 24 с.
116. Реформатский А. А. Введение в языковедение: учеб. для филол. фак. пед. ин-тов / А. А. Реформатский. — 4-е изд-е, испр. и доп. – М.: Просвещение, 1967. – 542 с.
117. Реформатский А. А. Введение в языковедение; под ред. В.А. Виноградова. - Москва: Аспект Пресс, 1999. - 536 с.
118. Реформатский, А. А. Введение в языковедение: Учебник для вузов /А.А. Реформатский; Под ред. В. А. Виноградова. – М.: Пресс, 2002. – 536с.
119. Реформатский, А. А. Термин как член лексической системы [Текст] / В кн.: Проблемы структурной лингвистики[Текст] /А.А. Реформатский – М., 1968. – С. 2.
120. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. М.: Международные отношения, 1974. 216с.
121. Рыбачева Л. В. Синтаксические синонимичные ряды с глаголами эмоций в русском языке // Русское национальное сознание в его языковом воплощении: прошлое, настоящее, будущее: материалы Междунар. конф., 2012. – С. 244-249.
122. Рыжов В. А. Уровневая классификация терминов и их переводческих соответствий в сфере спортивной лексики // Достижения науки и образования. – М., 2007. – С. 27–31.

123. Рылов А. С. История вербализация концепта «спорт» /А. С. Рылов // Вестник НИИ Нижегородский Университет им. Н.И. Лобачевского. – 2014. – №6. – С. 232-235.
124. Рылов, А. С. Специфика русской хоккейной терминологии / Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2012. – № 35 (1). – С. 297-299.
125. Рябцева Н. К. «Вопрос»: Прототипическое значение концепта / Н.К. Рябцева // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Индрик, 1991. – С. 72-77.
126. Сангинова, Р. Лексикаи лаҳҷаи Конибодом [Текст] / Р. Сангинова. – Душанбе: Файзи Борон, 2021. – 213 с.
127. Свистунова Н. И. Спортивные концепты и их актуализация в спортивном дискурсе. / Н.И. Свистунова //SWORLD. – Кемерово. – Т.30. – №2. – 2012. – – 57 с.
128. Седых, А. П. Спортивная терминология в современном политическом дискурсе Франции / А. П. Седых // Политическая лингвистика. – 2014. – Вып. 4. – 92 с.
129. Сенкевич М. П. Стилистика научной речи и литературное редактирование научных произведений. – М.: Высшая школа, 1984.- 320 с.
130. Серебренников Б. А. Языковая номинация. Общие вопросы: монография. – М., 1977. – 151 с.
131. Скрипникова Т. И. Концепт как ключевое понятие когнитивной лингвистики / Т. И. Скрипникова // Актуальные проблемы и современные технологии преподавания иностранного языка в неспециальных вузах. ВГИФК, Научная книга, 2019. – С.164-167.
132. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка:учебник. – М., 1998. – 260 с.
133. Снятков, К. В. Коммуникативно-прагматические характеристики телевизионного спортивного дискурса [Текст] / К. В. Снятков. – Вологда, 2008. – 245 с.

134. Спортивная терминология и ее эквиваленты в английском, немецком и французском языках. Краткий справочник [Текст] /М.: Изд-во литературы на иностр. языках, 1957. – 384 с.
135. Суокас, Е. Русская и финская спортивная метафорика: опыт сравнительного анализа на примере футбольного дискурса / Е. Суокас. – Локаку, 2012. – 82 с.
136. Суперанская А. В. Общая терминология: вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – 6-е изд. – М.: Либроком, 2012. – 248 с.
137. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: вопросы теории. - Москва: Едиториал УРСС, 2003. – 243 с.
138. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М.:Наука, 1996. – С.173-203.
139. Терпелец Ж. А. Современная футбольная терминология французского и английского языков: анализ основных источников формирования / Ж.А. Терпелец, 1999. – С.173-203.
140. Терпелец Ж. А. Спортивный дискурс: проблемы и перспективы // Междисциплинарные аспекты лингвистических исследований: сб. науч. тр. Краснодар, 2015. – Кн. 7. – С. 212-216.
141. Тимофеева Н. П. Когнитивный аспект оценки в отраслевой терминологии // Наука и общество. – 2013. – №1 (10). – С. 172-179.
142. Тюленев, С.В. Теория перевода: Учебное пособие. — М.: Гардарики, 2004. – 336 с.
143. Уланович, О. И. Метафора как средство образной выразительности в спортивном дискурсе / О. И. Уланович, Е. И. Стефановская // Актуальные вопросы германской филологии и лингводидактики: Материалы XX Республ. науч.-практ. конф. БрГУ им. А.С. Пушкина, 26 февр. 2016 г., Брест. – С. 103-106.

144. Уфимцева, А.А. Типы словесных знаков [Текст] / А.А. Уфимцева – М.: Эдиториал УРСС, 2011. – 208 с.
145. Филология и искусствоведение. – 2018. – Вып. 2 (217). – С. 2-5.
146. Фомина М. И. Современный русский язык. Лексикология: учебник. – 4-е изд., испр. – М., 2001. – 208 с.
147. Хаскина Е. М. Продуктивные способы словообразования в современном английском языке // Иностранные языки в школе. – 1953. - № 6.– С. 20-29.
148. Хлебутина В. Ю. Проявление эмотивности в спортивном дискурсе (на примере танцевальной терминологии) / В.Ю. Хлебутина, О.И. Максименко // Вестник Российского университета дружбы народов. – Сер.:Лингвистика. – 2015. – № 1. – С. 105-111.
149. Ҳалимова, С. Ш. Вожаю истилоҳоти пешаварӣ дар осори Сайидои Насафӣ [Матн]/ С. Ш. Ҳалимова. – Душанбе: Маориф, 2014. – 152 с.
150. Цветкова Г.В. Абстрактные глаголы английского языка (в синхронии и диахронии): автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Одесса, 1980. – 16 с.
151. Шафоатов, Н. А. Вожаҳои ифодагари мафҳуми шахсияти варзишгар ва сифатҳои руҳии онҳо дар “Шоҳнома”-и Фирдавсӣ [Матн] / Н.А. Шафоатов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – №3. – С. 187-190.
152. Шафоатов, Н. А. Истилоҳоти мураккаби соҳаи варзиш [Матн] / Н.А. Шафоатов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – №5. – С. 25-29.
153. Шафоатов, Н. А. Мавқеи истилоҳоти варзишии, ки ҳангоми бозиҳои даставӣ истифода мешаванд [Матн] : дис. ... канд. филол. наук./ Н.А. Шафоатов. – Душанбе, 2019. – №6. – С. 185-192.
154. Шафранова, Н. А. Семантико-функциональная характеристика спортивной лексики в современном английском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Наталья Александровна Шафранова, – Пятигорск, 2005. – 239 с.

155. Швейцер А. Д. – Теория перевода. Статус. Проблемы. Аспекты – М., Наука, 1988 С.75.
156. Шелов С.Д. О вариативности и синонимии в терминологии // Известия Российской академии наук. – Сер.: Литература и язык. – 2014. – Т. 73. – № 5. – С. 3-17.
157. Шелов С. Д. О парадигматических отношениях в терминологии: вариативность и синонимия / С.Д. Шелов, А.Э. Цумарев // Язык. Культура. Речевое общение. – 2013. – № 2. – С. 20-24.
158. Шеметов В. Б. - Курс лекций по теории перевода для студентов второго и третьего курсов, а также до подготовки к гос.экзаменам.
159. Щеглова Н. В. Приемы воздействия на собеседника посредством фразеологических единиц // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2014.– № 7-2 (37). – С. 214-217.
160. Щеглова Н. В. Словообразовательная структура игровой спортивной терминологии в английском языке /Н. В. Щеглова, Л.Г. Ярмолинец // Физическая культура, спорт – наука и практика. – 2014. – № 4. – С. 89-93.
161. Щеглова Н.В. Стилистический, прагматический и лингвокультурологический аспекты английских и русских устойчивых единиц // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. – 2014.– № 11. – С. 214-224.
162. Эмомалӣ Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби дуюм. Аз Ориён то Сомониён / Раҳмон Эмомалӣ. – Душанбе: Ирфон, 2002 – 128 с.
163. Эмомалӣ Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби сеюм. Аз Ориён то Сомониён / Раҳмон Эмомалӣ. – Душанбе: Ирфон, 2006 – 228 с.
164. Эмомалӣ, Раҳмон . Забони миллат – ҳастии миллат / Раҳмон Эмомалӣ. – Душанбе: Нашриёти муосир, 2020. – 432 с.
165. Эмомалӣ, Раҳмон. Забони миллат – ҳастии миллат / Раҳмон Эмомалӣ. – Душанбе: Таъминотчӣ, 2018. – 516 с.
166. Эмомалӣ, Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби якум. Аз Ориён то Сомониён / Раҳмон Эмомалӣ. – Душанбе: Ирфон, 1999. – 124 с.

167. Ярмолинец Л. Г. Связь юридического и спортивного дискурсов в рамках объединяющего их параметра институциональности / Л.Г.Ярмолинец, М.Н. Кунина // Общество и право. – 2016. – № 2 (56). – 348 с.
168. Ярмолинец Л. Г., Анисимова О.Б., Щеглова Н.В.К вопросу о вариативности жанров спортивного дискурса // Интегрированные коммуникации в спорте и туризме: образование, тенденции, международный опыт: Материалы Всерос. науч.-практ. конф. 2016. Ч.2. С. 272-275.
169. Athletic journal. 1982 Vol. 6 №. -97 p.
170. Catford J. C. – A linguistic Theory of Translation – Oxford, University Press, 1965. – 110 p.
171. Concise Oxford Thesaurus. Third edition. Oxford University Press, 2007. – 941 p.
172. Glanville, B. The Olympian / B. Glanville. – London : Faber and Faber, 2010. –310 p.
173. Nida E. – Toward a Science of Translating – Leiden, 1964 P.12-20
174. International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85
175. Roget's international thesaurus. N.Y.: Harper Collins Publishers, 1992. – 1141 p.
176. Yarmolinets L.G., Akhmetov S.M., Luchinskaya E.N., Terpelets Zh.A., Kunina M.N. Mega-discourse on the cognitive and ethno-cultural aspects of the problem of the functional and genre stratification of modern sport // Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities. 2017. V. 25. № July. – P. 125-136.

2. Фарҳангҳо

177. А, О. М. Советская Энциклопедия, 1981. – 694с.
178. Арапова, Н.С. Профессионализмы // Языкознание: большой энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Большая российская энциклопедия, 1998. – 403 с.

179. Блеер, А. Н. Терминология спорта. Толковый словарь-справочник / А. Н. Блеер, Ф. П. Суслов, Д. А. Тышлер. – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 464 с.
180. Большой иллюстрированный словарь иностранных слов. – Москва: изд. «Астрель», 2002. –957 с.
181. БЭС Большой энциклопедический словарь. М.: Российская энциклопедия, 1988. – 685 с.
182. Ермакова, О. П. Слова, с которыми мы все встречались: Толковый словарь общего русского жаргона. М, 1999–.273 с.
183. Нелюбин, Л. Л. Толковый переводоведческий словарь [Текст] / Л.Л. Нелюбин – М.: Флинта, 2003. – 230 с.
184. Сирочиддин Алихони Орзу, Чароғи ҳидоят Душанбе «Ирфон », 1992 – 282 с
185. Тышлер, И. С. Словарь лексических и лексико–грамматических омонимов современного английского языка / И. С. Тышлер. – Саратов, 1975. – 384 с.
186. Уфимцева, А. А. Типы словесных знаков [Текст] / А. А. Уфимцева – М.: Эдиториал УРСС, 2011. – 208 с.
187. Фарҳанги ибораҳои халқӣ [Матн]. – Душанбе: Адиб, 1988. – 400 с.
188. Фарҳанги тафсири забони тоҷикӣ / С. Назарзода, А. Сангинов, С. - 360 с.
189. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷ. 1 [Матн]. – Душанбе, 2008. – 949 с.
190. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷ. 2 [Матн]. – Душанбе, 2008. – 945 с.
191. Чамшедов П. Фарҳанги тоҷикӣ-англисӣ. Душанбе Эҷод 2007-918 сах.
192. Шаҳобова М.Б. Луғати хурди англисӣ-тоҷикӣ. Душанбе – Дониш, 1972 – 204 с.
193. D C. Usage Levels and Dialect Distribution. The American College Dictionary. N. Y.: New American Library, 1947. – P.464.
194. H. The Making of English, L., 1937- с. 159.
195. Hornby A. Oxford advanced learner’s dictionary/ A. Hornby. - Oxford University Press, 1989. -1580 p.

196. Hornby A.C. Oxford Advanced Learner's Dictionary, Oxford University Press, 2005. – 1780 p.
197. Hotten J. A Dictionary of Modern Slang. Cant and Vulgar Words. London. 1860. P.368
198. Longman Dictionary of contemporary English – 2003.1949 p.
199. Oxford Collocations Dictionary for students of English.Oxford University Press, 2002. – 897 p.
200. Procter P. International Dictionary of English. Bath, CambridgeUniversity Press, 2010. 864 p.

3. Сомонаҳои интернетӣ

201. Виктор Сведберг после матча с «Трактором» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://youtu.be/4K3aGAh7QkY?si=PZQN3k3tK7p7pTFT>. (санаи мурочиат: – 3.05.2023).
202. Давид Рундبلاد: «В КХА нет слабых команд» [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://youtu.be/ZM5aARiB6sg?si=Y-kHD1YCgD6Wom5O> (санаи мурочиат: 18.05.2023).
203. Ларс Юханссос: Наслаждался нашей игрой в нападения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://youtu.be/8ZbA9fMm868?si=a0PH6_vU39Q6iwNZ (санаи мурочиат: 13.03.2022).
204. Официальный веб-сайт «Гардиан» . [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.theguardian.com/us/sport> – 25.02.2022.
205. Официальный веб-сайт газеты «Нью-Йорк Таймс» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.nytimes.com/pages/sports/> - 19.02.2023.
206. Роб Клинкаммер: «Сегодня вы могли убедиться, что Скривенс – хороший вратар» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://youtu.be/oBxSxJ7fk3M?si=dDizkkw29n47D0qN>. – 13.07.2022.
207. Салават Юлаев – Метамург Мг. Никлас Сведберг [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://youtu.be/rkNRmXiIJ5o?si=VnRugMhMK0zATOIE> . – 13.05.2022.

208. Суханронӣ дар Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода (27.09.2022) [манбаи эл.]. URL: <http://www.president.tj/node/29174> (санаи истифода: 17.05.2023).
209. Салават Юлаев – Ак Барс. Никлас Сведберг [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://youtu.be/-uDxBDEM_18?si=pgBpiOVXi9k123eA
210. Юнтервью Майкла Гарнетта / Garnett reacts on Tractor’s preseason games [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://youtu.be/AiFjCKJFFio?si=O6U73VAHOpNanVKR>. – 13.07.2022.
211. Pyeongchang 2018: Expectations, Success, Surprises and Heartbreak. (2018, February). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.url: <https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak>. – 13.05.2023.
212. Horse-racing-dubai-world-cup [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://edition.cnn.com> › 26 мар. 2016 г. – 13.05.2022 .
213. Special Reports from Reuters correspondents around reuters. com › investigates/section/reuters- [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.reuters.com> 28 мар. 2016 г – 14.05.2022 .
214. [BBC Sport - Scores, Fixtures, News - Live Sport](http://www.bbc.com) [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.bbc.com> › sport 10 апр. 2018 г – 17.05.2022 .
215. IT Вое`s Planet [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.internationalbiathlonunion.com>. – 13.05.2022.

ИНТИШОРОТ АЗ РУЙИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ:

1. Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд:

[1-М]. **Кабиров Ш. А.** Методологияи таҳлил ва тарҷумаи сленги варзиши забони англисӣ / Ш.А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Бохтар, 2023. №1/3(113) С. 53-58. *ISSN 2663-5534*

[2-М]. **Кабиров Ш. А.** Таҳлили истифодаи табдилдиҳии тарҷума дар тарҷумаи мафҳумҳои варзиши англисӣ/ Ш. А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Бохтар, 2023. №1/4(116) С. 26-31. *ISSN 2663-5534*

[3-М]. **Ҳасанова Ш. Р., Кабиров Ш. А.** Мафҳумҳои варзиши англисӣ ва махсусияти онҳо [Матн] / Ш. Р. Ҳасанова., Ш. А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе 2024. – №5. –С.42-47. *ISSN 2413-516X.*

[4-М]. **Кабиров Ш. А.** Ҳалли методии тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ аз забони англисӣ ба тоҷикӣ [Матн] / Ш. А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе 2024. – №5. –С.78-83. *ISSN 2413-516X.*

5-М]. **Кабиров Ш. А.** Ҷанбаҳои назариявии тарҷумаи мафҳумҳои варзиши англисӣ бо забони тоҷикӣ [Матн] / Ш. А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе 2024. – №6. –С.75-80. *ISSN 2413-516X.*

[6-М]. **Кабиров Ш. А.** Лексикаи варзиши забони англисии муосир ва таснифоти он / Ш.А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Бохтар, 2024. №1/3(125) С. 167-171. *ISSN 2663-5534*

2. Мақолаҳое, ки дар нашрияҳои дигар ҷоп шудаанд:

[7–М]. **Кабиров Ш. А.** Мусоҳибаи варзишӣ ва хусусияти тарҷумаи онҳо [Матн] / Ш. А. Кабиров // «Актуальные проблемы языкознания и литературоведения в

современном времени». (маводи конференсия байналмилалии илмӣ-амалӣ). Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода. – Душанбе, 2022. – С. 254-259.

[8–М]. Кабиров Ш. А. Мафҳумҳои варзиши англисӣ дар матнҳои публицистики бадеӣ ва хусусиятҳои тарҷумаи онҳо [Матн] / Ш. А. Кабиров // «Актуальные проблемы филологии, перевода и методики преподавания русского и английского языков в образовательных учреждениях» (маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ). Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. – Бохтар, 2023. – С. 200-209.

[9–М]. Кабиров Ш. А. Мафҳумҳои варзиши англисӣ ва махсусияти лексикаи онҳо [Матн] / Ш. А. Кабиров // «Масъалаҳои мубрами забоншиносӣ, тарҷумашиносӣ ва усулҳои таълими забонҳои хориҷӣ дар замони муосир» (маводи конференсияи байналмилалии илмӣ-амалӣ). Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни. – Душанбе, 2024. – С. 171-175.

Рӯйхати истилоҳоти варзиш ба забонҳои англисӣ-тоҷикӣ

1.	Goalkeeper	дарвозабон
2.	Defender	ҳимоягар
3.	Midfielder	нимҳимоягар
4.	Forward	ҳамлагар
5.	Referee	довар
6.	Linesman	довари хатти бозӣ
7.	Goal	дарвоза
8.	To score	ҳисобро бурдан
9.	Penalty	ҷазо, ҷарима
10.	Penalty area	маконе, ки дар он ҷо ҷарима кардан сурат мегирад
11.	Free kick	зарбаи озод
12.	Football club	клуби футбол
13.	Head coach	сармураббӣ, устоди асосӣ
14.	Right wing	бозингаре, ки дар тарафи ростии майдон бозӣ мекунад
15.	Left wing	бозингаре, ки дар тарафи чапи майдон бозӣ мекунад
16.	Full time	вақти пурраи бозӣ
17.	First time	бозии оғозӣ

18.	Free transfer	қабули бозингар бидуни пардохти ҳаққи интиқол. (пуле, ки як клуб ҳангоми харидани бозингар ба клуби дигар пардохт мекунад
19.	Striker	ҳамлагар
20.	Central attacking midfielder	нимҳимоягари ҳамлагари марказӣ
21.	Central defending midfielder	нимҳимоягари марказӣ
22.	Right wing midfielder	нимҳимоягари тарафи ростии майдон
23.	Left wing midfielder	нимҳимоягари тарафи чапи майдон
24.	World Cup	ҷоми ҷаҳонӣ
25.	Aggregate	натича аз рӯйи ду бозӣ
26.	Goal kick	зарба аз дарвоза
27.	Free kick	зарба аз майдончаи ҷаримаӣ
28.	Direct free kick	зарбаи ҷаримаӣ баъди вайрон кардани қоидаи бозӣ
29.	The target	нишон
30.	The shooting ramp	ҳатти оташ
31.	Hammer throw	гурзпартой
32.	Draw	мусовӣ
33.	Half time	ними бозӣ
34.	Interception	тӯбро аз ҳариф гирифтан

35.	Replacement	ивазнамой
36.	Disadvantage	мавҷуд набудани бартарӣ
37.	Passer	бозингаре, ки тӯбро медиҳад
38.	Scorer	голзананда
39.	Championship	мусобиқаи қаҳрамонӣ, чемпионат
40.	Linebacker	ҳимоягари қисмати ақиби майдон
41.	Freshmen	бозингари наवे, ки соли аввал дар даста баромад мекунад
42.	Defender	ҳимоятгар дар майдон
43.	Penalty kick	зарбаи ҷаримаӣ
44.	To pass a record	рекорд нишон додан
45.	Title fight	мубориза барои унвон
46.	Pointman	бозингаре, ки дар бозии хоккей шайбаи зиёд мезанад
47.	Never-say-die-defence	ҳимояи устувор
48.	A bicycle kick	зарба задан бо даврзанӣ
49.	European Champion club	клуби чемпионати аврупо
50.	Penalty-area-line	хатти майдончаи ҷаримаӣ
51.	Shot into the near corner of the goal	зарба ба кунҷи наздики дарвоза
52.	Handball	бозӣ бо даст

53.	Cannon ball	зарбаи сахт
54.	Deadball	тӯби ҳаракатнакунанда
55.	Drop ball	тӯби баҳсӣ
56.	Skee ball	зарба аз боло
57.	To clear the ball	тӯбро баргардондан
58.	To rob the ball of the opponent	тӯбро аз ҳариф гирифтан
59.	Libero	либеро (ҳимоягари озода, ки вазифааш тӯбро аз майдончаи ҷаримаӣ ба нимаи майдон бурдан аст)
60.	Off-side	офсайд, (иҷозат надоштани ҳамлагар дар майдончаи ҳариф дар вақти набудани бозингарони ҳариф)
61.	Acceleration	суръатбахшӣ
62.	Sliding	лағжиш
63.	Seeding	куръапартоӣ
64.	Pursuit	думболагирӣ
65.	Sprint	спринт (дави зуд)
66.	Mass start	пойга бо оғози умумӣ
67.	Individuiul race	пойгаи инфиродӣ
68.	Relay	эстафета

69.	Marshal	шахсе, ки дар роҳи пойга назоратро мебарад
70.	Classic style skier	лижаронҳое, ки дар усули озод баромад мекунанд
71.	Pitcher	шахсе ки тӯбро мепартояд
72.	Batter	бозингари ҳамлакунанда
73.	Catcher	бозингари ҳимоякунанда
74.	Tactic	санъати бозӣ
75.	Technique	техника
76.	Overtake	пешгузаштан
77.	Shooting	тирпаррони
78.	Rowing	қаикронӣ
79.	Jogging	бо таваккуф давидан
80.	Restart	дубора оғоз кардан
81.	Underarm	ҳаракат дар вақти шиноварӣ
82.	Miskick	зарбаи хатоӣ тӯб дар футбол
83.	To broadside	бархӯрди паҳлу ба паҳлуи ду автомобил
84.	To shoulder	бо китф тела додан
85.	To elbow	бо оринҷ тела додан
86.	To pedal	педалро паҳш кардан

87.	To medal	медал гирифтан
88.	To ski	лижаронӣ кардан
89.	Prone	мавқеае, ки варзишгар дароз кашида, тир мепаронад
90.	Wind flag	парчамчае, ки дар майдони тирпарронӣ самти вазиши шамолро нишон медиҳад
91.	Bleeder	варзишгаре, ки дар вақти муҳориба дар натиҷаи мушт хӯрдан, рӯяш хуншор мешавад
92.	Knock out blow	зарбаи беҳушкунанда
93.	Clean boxer	муштзанае, ки мувофиқи қоида муҳориба менамояд;
94.	Dirty boxer	муштзани хилофкор (муштзанае, ки мувофиқи қоида муҳориба наменамояд)
95.	Blue corner	кунчи кабуд, муштзани маҳалли, ки мувофиқи қоида дар кунчи кабуд меистад)
96.	Red corner	кунчи сурх, (муштзанӣ меҳмон, ки мувофиқи қоида дар кунчи сурх меистад)
97.	Final	финал, интиҳо
98.	Championship	қаҳрамонӣ, мусобиқа

99.	Match	бозӣ
100.	Judje	ҳакам, тренер, довар, устод
101.	Golf	голф
102.	Beach volleyball	волейболи соҳилӣ
103.	Canoening	қаикронӣ бо кену
104.	Chip-shot	зарбаи олиҷаноб
105.	Clearning-kick	зарбаи барканоркунанда
106.	Penalty goal	голи ҷаримаӣ
107.	Unmarked player	бозигари номашҳур
108.	Start clock	таймер (муайянкунаки вақт)
109.	Rifle	туфанг
110.	Rifle bag	ҳалта барои туфанг
111.	Cup	ҷом
112.	Strike tester	асбоб барои ҷенкунии неруи зарб
113.	Athlete changing area	макони либосивазкунии варзишгар
114.	Continuously changing flat areas	мавзӯҳои ҳамвори ивазшаванда
115.	Parking spaces	ҷойи мошингузорӣ, таваққуфгоҳ
116.	Ski test area	ҷойи санҷиши лижаҳо
117.	Team lounge	макон барои фароғати дастаи лижаронҳо

118.	Team waxing huts	хучра барои равған молидан ба лижаҳо
119.	Timing equipment	асбоб барои ҳисобкунии вақт
120.	Wind flag	байрақчаҳо барои муайянкунии самти вазиши шамол
121.	Measuring devices	асбоби ченкунии назоратӣ
122.	The course referee	ҳакам дар майдони мусобиқа;
123.	The competition chief	сардори мусобиқа
124.	The course referee	ҳакам дар майдони мусобиқа
125.	The start and finish areas	ҷои оғоз ва интиҳои мусобиқа
126.	Shooting area	ҷой барои тирпарронӣ
127.	Penalty loop	давраи ҷаримаӣ
128.	Relay hand-over zone	ҷои ивазкунии эстафета
129.	Spectator areas	ҷои мухлисон
130.	Gain	ғолиб омадан
131.	Also ran	шахсе, ки дар варзиш комёб нест, ҳамеша мағлуб мешавад
132.	Batting average	комёбии шахсӣ, комёбӣ дар ягон намуди варзиш
133.	Hit the ball	хеле зиёд кор кардан ба хотири он, ки дар ягон намуди варзиш комёб гарди

134.	Shoot the ball into one`s own goal	ба дарвозаи худ гол задан
135.	Saved by the bell	беҳуш шудан, зинда мондан, эълон гардидани танаффус
136.	Hit below the belt	истифодаи усулҳои манъгардида
137.	Skin the cat	овезон шудан дар ҳалқа ҳангоми бозиҳои гимнастикӣ
138.	Make a comeback	шухрати худро баргардондан
139.	Be out from the count	мағлуб шудан, беҳуш шудан дар муштзанӣ
140.	Down and out	хаста ва афғор, мағлуб
141.	Play the field	ҳаракатҳои нодаркорро дар майдони футбол иҷро кардан
142.	Get home	ба мақсади худ расидан, ғолиб омадан
143.	Send somebody to grass	касоро аз пой ғалтондан
144.	Take the lead	масъулияти касоро ба уҳда гирифтан
145.	Love all	дуранг, мусовӣ
146.	Buy money	пуле, ки барои ғолибиятро ба даст овардани варзишгар гузошта мешавад
147.	As hard as nails	варзишгар дар омодагии олий

148.	Neck and neck	дар ҳолати баробарӣ истодан дар пойгаи аспдавонӣ
149.	Dead heat	имконияти кам барои ғолиб омадан дар варзиши аспдавонӣ;
150.	Short odds	имконияти зиёд барои ғолиб омадан дар варзиши аспдавонӣ
151.	Fight back to the ropes	то охир мубориза бурдан
152.	The beautiful game	футбол
153.	First touch	аввалин бархӯрди бозингар бо тӯб
154.	Back four	чор ҳимоягар
155.	Possession	нигоҳ доштани тӯб дар байни бозингарони як даста
156.	Finishing	то гол задан ҳуҷум кардан
157.	Lose possession	имкониятро ба дигар даста додан
158.	A goalless draw	бозӣ бе гол
159.	Good in the air	бозингаре, ки бо сараш хуб бозӣ мекунад
160.	Match winner	бозингаре, ки голи ғалабаро зада аст
161.	Shot on goal	кӯшиши гол задан
162.	Climb	чаҳидан бо хотири тӯбро бо сар задан

163.	Shoot the ball to the basket	ба сабади баскетбол тўбро партофтан
164.	Score a touchdown	расиданро ҳисоб кардан
165.	Score a hockey goal	гол задан дар хоккей
166.	Big dance	ҳодисаи муҳимми варзишӣ
167.	Driver	чўбдаста дар голф
168.	Baseball bat	чўбдаста дар бозии крикет ва бейсбол
169.	Pitcher	тўбро додан маъмулан дар бейсбол
170.	Golfer	варзишгари голф
171.	Puckster	хоккейбоз
172.	Hurler	тирандоз, чавгонбоз
173.	Quarterfinal	бозии чорякфиналӣ
174.	Team work	бозии хуби якҷояи даста
175.	Away-team	дастаи меҳмонон
176.	End-zone	мавзеи ҳимоя
177.	Half-back	нимҳимоягар
178.	Push-pass	тўбро аз қифаси сина партофтан дар баскетбол
179.	Side-out	аз даст додани тўб
180.	Flat footed	ҳаракат накардани варзишгар

181.	Goal score	бозингаре, ки тақдири бозиро ҳал мекунад
182.	Line up	дар як қатор истодани варзишгарон
183.	Play off	бозии ҳалкунада баъди бозии мусобиқавӣ, бозии такрорӣ
184.	Tittle	унвон
185.	World record	рекорди ҷаҳонӣ
186.	Small-bore rifle	туфанги дорои қутии хурд
187.	Penalty loop	доираи ҷаримавӣ
188.	Penalty minute	дақиқаи ҷаримавӣ
189.	False start	оғози нодуруст васеъ
190.	Biathlon World Cup	ҷоми ҷаҳонӣ аз рӯйи биатлон
191.	Qualifying points	ҳолҳои муайянкунанда
192.	Course time	вақт аз рӯйи фосила
193.	Total time	вақти умумӣ
194.	Intermediate time	вақти муваққатӣ
195.	Shooting statistics	оморӣ тирпарронӣ
196.	Reserve team	дастаи захиравӣ
197.	Jackline	ресмони варзишӣ
198.	Rival	ҳариф
199.	Badminton	бадминтон

200.	Football	футбол
201.	Baseball	бейсбол
202.	Bout conduct	ҳарбу зарб намудан (дар муштзанӣ ё гӯштигирӣ)
203.	Rear lane throw	бо рон задан (дар чудо)
204.	Dressage arena	саҳнае, ки барои аспсаворӣ истифода мешавад
205.	Sharp arete	куллаи хавфноки кӯҳ(дар кӯҳнавардӣ)
206.	Assistant attacker	ёрдамчии ҳуҷумкунанда ё тӯбро ҳаводиҳанда
207.	Umbrella attack	ҳуҷум бо нимдоира бо ҳуҷумкунандаи марказӣ (дар тӯббозӣ дар об)
208.	Lifting the barbell	бардоштани вазна
209.	Players substitution zone	мавзеи ивазнамоӣ бозингарон
210.	Free throw lane	мавзеи тӯбпартоии ҷаримаӣ (дар баскетбол)
211.	Own goal	ба дарвозаи худ гол задан
212.	Athlete	варзишгар
213.	Marathon	марафончӣ
214.	Track	пайраҳаи дав

215.	Stopwatch	сонияченкунак
216.	Barbell	вазна
217.	Semi-final	нимфинал
218.	Middle-distance	дав дар масофаи миёна
219.	Pole vault	бо хода чаҳидан
220.	Track suit	либоси варзишӣ
221.	Training schedule	ҷадвали машқҳо
222.	Training run	дави тамринӣ
223.	Discus thrower	гурзпарто
224.	Slow track	пайраҳа барои оҳиста давидан
225.	Physical education	варзиш
226.	Cross-country run	дав ба мавқеъҳои васеъ
227.	Arm action	кор бо даст
228.	Weight lifting	варзиши вазнин
229.	Stopwatch	сонияченкунак
230.	Barbell	вазна
231.	Weight training	машқҳои неруӣ
232.	Physical condition	ҳолати ҷисмонӣ